

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DENİZ BİLİMLERİ VE İŞLETMECİLİĞİ ENSTİTÜSÜ**

**KİTLE İMHA SİLÂHLARININ YAYILMASINA
KARŞI GÜVENLİK GİRİŞİMİ-PSİ VE TÜRKİYE'YE
YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Yaşar ANAR
Deniz İşletmeciliği Ana Bilim Dalı**

**Danışman
Doç. Dr. Ayşe Nur TÜTÜNCÜ**

HAZİRAN, 2006

ÖNSÖZ

Denizlerdeki yetki alanları konusu coğrafi keşiflerin başladığı 1400’lü yıllardan bu yana hep tartışılmış ve açık denizlerin hiçbir devletin egemenliğine tâbi olmaması kuralının örf ve adet kuralı olarak kabulüyle sonuçlanmıştır.

11 Eylül 2001 sonrası dönemde Teröre Karşı Küresel Savaş (Global War On Terrorism/GWOT) gündeme oturmuş ve bu savaş Amerikan dış ve güvenlik politikalarının odak noktası haline dönüşmüştür. ABD ve müttefikleri tarafından açık denizlerin terörist amaçlarla kullanılması ve KİS (Kitle İmha Silâhları-Weapons of Mass Destruction (WMD))’lerin transferinin engellenmesi yönünde çeşitli girişimlerde bulunulmuş, bu girişimler günümüzde daha çok **Denizde Denetim Hârekatları** üzerinde odaklanmıştır.

İşte bu tez çalışması ile ulaşmak istediğimiz amaç; ilgili uluslararası hukuk kurallarını da dikkate alarak, açık denizlerde yapılmakta olan denetim harekâtlarının hukuksal açıdan incelenmesi ve temelinde Denizde Denetim Harekatlarının yer aldığı ve KİS taşıdığından şüphelenilen gemilere çıkılarak arama yapılmasına olanak sağlayan PSI (Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi-Proliferation Security Initiative) kavramının hukukî boyutunun ortaya konulmasıdır.

“*Denizde Denetim Harekâtları ve PSI kavramı*” giderek artan bir biçimde uluslararası kamuoyunu meşgul etmekte ve ABD’nin girişimleri sonucunda NATO’nun da gündemine girmiş bulunmaktadır. Bu tarz bir oluşumun uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi; ortaya çıkabilecek hukuk dışı tutum ve davranışların önlenmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmamda yardım ve katkılarıyla her zaman yanımda olan, benden desteğini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç.Dr.Ayşe Nur Tütüncü hanımefendiye teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
I. GİRİŞ.....	1
II. DENİZDE DENETİM HAREKÂTLARI (DDH) VE KİTLE İMHA SİLÂHLARININ YAYILMASINA KARŞI GÜVENLİK GİRİŞİMİ (PSI) KAVRAMLARI.....	3
2.1 Denizde Denetim Harekâtları (DDH) Kavramı.....	3
2.1.1 Denizde Denetim Harekâtlarının (DDH) Tarihî Gelişimi.....	3
2.1.2 Denizde Denetim Harekâtlarının (DDH) Hukukî Gerekçesi.....	10
2.1.3 Açık Denizlerde Denetlemeye Dayanak Teşkil Ettirilmeye Çalışılan Hususlar.....	15
2.1.4 Geçmişte İcra Edilen Denizde Denetim Harekâtları (DDH) Kavramına Dahil Edilecek Olaylar.....	24
2.2 Kitle İmha Silâhlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi (PSI) Kavramı ve Denizde Denetim Harekâtları (DDH) ile İlişkisi.....	30
2.2.1 Açık Denizler ve Hukukî Statüsü.....	30
2.2.2 PSI Kavramının Ortaya Çıkışı ve Tespit Edilen Gelişmeler.....	35
2.2.3 Kitle İmha Silâhlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi (PSI) Kapsamında İcra Edilen Denetim Harekâtlarında Mevcut Uluslararası Kurallar.....	43
2.2.3.1 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'ne Göre Esaslar.....	43
2.2.3.2 Önleyici Meşrû Müdafaa Olarak Denizde Denetim Harekâtlarının Kullanılması.....	45
III. DENİZDE DENETİM HAREKÂTLARI (DDH) VE KİTLE İMHA SİLÂHLARININ YAYILMASINA KARŞI GÜVENLİK GİRİŞİMİ (PSI) KAVRAMLARINA DAİR HUKUKİ OTORİTE YARATMADA MEVCUT ESASLARA İLÂVE SEÇENEKLER.....	47
3.1 İzin Alma Ağının Genişletilmesi.....	47
3.2 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'nin Değiştirilmesi.....	48
3.3 Silâhlanma Hakkındaki Andlaşmaların Değiştirilmesi.....	48

3.4	Güvenlik Konseyinin Konuya İlişkin Karar Alması.....	48
3.5	Bölgesel Teşkilatların Kullanılması.....	48
3.6	Açık Denizlerde Denetim Hakkında Mevcut Uluslararası Kurallara Yapılmakta Olan Değişiklikler ve SUA İle SUA Protokol.....	49
3.6.1	SUA (Convention for the Suppression of unlawful Acts Against The Safety of Maritime Navigation) Sözleşmesinin Mevcut Hali.....	50
3.6.2	SUA Sözleşmesindeki Değişiklik Çalışmaları.....	54
3.6.3	Değerlendirme.....	60
IV.	PSI KAVRAMININ TÜRKİYE'YE ETKİLERİ.....	65
V.	TARTIŞMA VE SONUÇ.....	66
VI.	KAYNAKLAR.....	69
VII.	ÖZGEÇMİŞ.....	71

Ö Z E T

KİTLE İMHA SİLÂHLARININ YAYILMASINA KARŞI GÜVENLİK GİRİŞİMİ- PSI VE TÜRKİYE'YE YANSIMALARI YAŞAR ANAR

Tarihi açıdan bakıldığında, abluka, ziyaret ve arama, barış içinde abluka ile karantina uygulamalarından doğan DDH (Denizde Denetim Harekâtı),günümüzde açık denizlerde terörist faaliyetler ve yasa dışı deniz taşımacılığını önlemeye yönelik uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

ABD, Kitle İmha Silâhlarının Yayılmasının Önlenmesi Girişimi (PSI) ile denizler üzerinde KİS yayılmasını caydırma ve önlemeye yönelik gayretleri küreselleştirmiştir. PSI kapsamında açık denizlerde icra edilmekte olan DDH'nın hukuki alt yapısının sağlamlaştırılması maksadıyla çalışmalar daha da yoğunlaşacaktır.

Tez çalışmasında esas itibariyle; PSI kavramı ile PSI kavramı içerisinde önemli bir yer tutan “Denizde Denetim Harekâtları”nın tanıtılmasına çalışılmış, KİS taşıdığından şüphelenilen gemilere hangi şartlarda çıkılarak denetim yapılabileceği incelenerek PSI oluşumunun hukuki açıdan değerlendirilmesi yapılmıştır.

ABSTRACT
PROLIFERATION SECURITY INITIATIVE-PSI AND ITS SCOPE FOR TURKEY
YAŞAR ANAR

Maritime Interdiction Operations which derived from, blockade, visit and search, pasific blockade and quarantine in the historical scope; nowadays, emerges as the means against the terrorist acts and illegal shipping in the high seas.

The USA, enlarged universally the efforts to prevent and deter proliferation of weapons of mass destruction, through the seas, by means of Proliferation Security Initiative (PSI). Efforts to reinforce the judicial infrastructure of Maritime Interdiction Operations, executed at high seas on behalf of PSI will intensify.

At this thesis, mainly the terms PSI and “Maritime Interdiction Operations” which plays an important role in PSI are tried to be introduced; the conditions are investigated when they are met boarding and searching are applicaple against the ships suspected of carrying WMD (Weapons of Mass Destruction); and the term PSI is evaluated in terms of law.

I. GİRİŞ

Son 10 yıl içinde devletlerin tehdit algılamalarına göre yapılanmaları, dinamik olarak şekillenmeye başlamıştır. Örneğin NATO yeni tehdit algılamaları arayışına başlamıştır. Yeni durumu açıklamaya çalışırken “tehdidin belirsizliği” kavramını ortaya koyan yeni NATO Stratejisinde, bir diğer tehdit üzerinde de çalışmaların başladığı görülmektedir. Bu yeni tehdit, her ne kadar üzerinde ittifakla verilmiş bir karar bulunmasa da “*Uluslararası Terörizm ve Kitle İmha Silâhları*”dır. Bu yeni tehditten söz edilirken, tehdide açıklık ve sorunun çözümü arasındaki boşluğun da en fazla bir ülkenin deniz sınırları boyunca olduğunu belirtmek gerekir.

Uluslararası arenada baş aktör konumunda olan ABD global ekonomiye havayolu ya da internet ile değil, deniz ticareti yoluyla bağlıdır. ABD’nin Kuzey Amerika haricindeki dış ticaretinin hacimce % 95’inden fazlası gemilerle yapılmaktadır (Ulaştırma Bakanlığı, 1999). Söz konusu ülkeye her yıl 7.5 milyondan fazla konteynır giriş yapmaktadır.* Bu büyük trafik Uluslararası Terörizm ve Kitle İmha Silâhları (KİS) bakımından hassasiyet yaratmaktadır. Uyuşturucu ve yasadışı mülteciler bu ülkeye ticari gemilerdeki yasal kargonun arasına saklanarak sokulmaktadır. Görüldüğü üzere deniz sınırları boyunca oluşan boşluk alanları, ABD’ye gizlice saldırmak isteyen devlet ya da terörist organizasyonlarca kullanılmaya elverişlidir.

Günümüzde gümrük mevzuatları, ekonomik açıdan korunma maksatlarıyla geliştirilmiştir. Gümrük mevzuatı altında ve ABD dışındaki nihai bir bölgeye yönelik taşınan konteynırlar, ticaret amacıyla ülkeye hiçbir zaman resmi olarak girmiş sayılmazlar. Landbridge konteynırları, bir ülke giriş limanına müteveccih olan konteynırlara göre daha az dikkatli bir incelemeye tâbi tutulabilir.** Bu tür düşük güvenlik önlemleri altında konteynırlar, saldırı amaçlı olarak KİS’lerin ABD içerisine taşınması için kolayca kullanılabilirler.

* Konteynır şekilleri karışık olabilir. Konteynırlar, 20, 40, 45 ft. de dahil olmak üzere çeşitli ortak boyutlarda olabilirler, fakat 20 ft. lik birimler ile ölçülürler, (TEUs). Hem yüklü be hem de boş olmak üzere 2000 yılındaki ülke içine ve dışına yapılan toplam TEU 29 milyonun biraz üzerindedir. Konteynırların gerçek sayısı toplam TEU’nun % de 60 şıdır. ABD’nin ithalat ihracat dengesizliğine bağlı olarak ülke dışına çıkan konteynırların çoğu boş olmakla beraber ülkeye giren ve çıkan konteynırların sayısı eşittir.

**Landbridge terimi Asya -Avrupa veya Avrupa- Asya arasındaki intikali tamamlamak için konteynırların trenle ABD boyunca taşınmasını ve gemilere tekrar yüklenmesini tanımlamak için kullanılmaktadır.

Kıydan ötede ilâve güvenlik sınırları yaratmak Amerika tarafından ticari ortaklarının egemenliğini ihlâl meselesi olarak görülmemektedir. Güvenlik sınırlarının dışa doğru genişletilmesi ve bir ABD Sahil Güvenlik Komutanı'nın da yazmış olduğu makalesinde açıkça belirtildiği üzere ABD için açık denizlerde seyreden gemilerin kontrol edilmesi hayati öneme sahiptir (Loy, 2003). Özellikle 11 Eylül terör saldırılarından sonra terörist faaliyetlerde kullanılabilceği endişesi ile başta ABD ve müttefikleri; KİS transferinin önlenmesine büyük gayret sarf etmektedirler.

PSI; Kitle İmha Silâhları, bunları fırlatma vasıtaları ve diğer ilgili malzemenin yayılmasının önlenmesi konusunda mevcut uluslararası anlaşmalarda, kontrol rejimlerinde ve ulusal ihracat kontrol sistemlerinde görülen açıkları kapatmak düşüncesiyle, Mayıs 2003'te ABD öncülüğünde 11 devlet (ABD, Avustralya, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, Polonya, Portekiz ve İspanya) tarafından başlatılmıştır. Halen Türkiye dahil 60'dan fazla ülke bu girişime destek vermektedir.

Türkiye; Aralık 2003 tarihinde, girişimi desteklediğine ilişkin siyasi kararı, diğer PSI ülkelerine bildirmiştir. İnisiyatife başlangıç aşamasından beri siyasi desteğini sürdüren Türkiye, PSI kapsamında icra edilecek faaliyetlerde, açık denizlerin serbestliği ilkesinden hareketle, deniz ticaretinin engellenmesine neden olacak uygulamalardan kaçınılması ve ticaret gemilerine bayrak devletinin izni olmaksızın bordalama (arama) hârekatı yapılmaması gerektiğine inanmaktadır.

II. DENİZDE DENETİM HAREKÂTLARI (DDH) VE KİTLE İMHA SİLÂHLARININ YAYILMASINA KARŞI GÜVENLİK GİRİŞİMİ (PSI) KAVRAMLARI

Denizde Denetim Harekâtları, PSI kavramı içerisinde önemli bir yere sahip olup, söz konusu harekâtların bu oluşum içerisinde hukukî bir zemine oturtulmaya çalışılan bir hedef olduğu saptamasını yapmak yanlış olmayacaktır. Bu nedenle, öncelikle DDH'nın, bilâhare PSI kavramının incelenmesi uygun bulunmuştur.

2.1 Denizde Denetim Harekâtları (DDH) Kavramı

2.1.1 Denizde Denetim Harekâtlarının (DDH) Tarihî Gelişimi

PSI uygulamaları içerisinde önemli bir yere sahip ve asıl belirleyici faaliyet olan Denizde Denetim Harekâtları (DDH), tarihi açıdan bakıldığında, abluka, ziyaret ve arama, barış içinde abluka ile karantina uygulaması ve bunun standart ve normlarından doğmuştur. DDH hukuken şu iki nedenden herhangi birisine dayandırılabilir: İlk olarak, uluslararası teamül hukuku kapsamında, yasal kuvvet kullanma hakkı olan meşrû müdafâa ve özellikle önleyici meşrû müdafâa, ikinci olarak, BM Şartı.

1994 yılına kadar, ABD ve çeşitli müttefikleri ve koalisyon ortakları, dünyanın üç farklı bölgesinde: Basra Körfezi ve Kızıldeniz'de Irak'a karşı, Eski Yugoslavya'nın Adriyatik kıyılarında Yugoslavya'ya karşı ve Karayipler Denizi'nde Haiti'ye karşı Denizde Denetim Harekâtları icra etmişlerdir. Irak'a karşı uygulanan Denizde Denetim Harekâtı* uzun yıllar boyunca devam etmiştir.

Günümüzde DDH'ları hem BM'in, hem de BM tarafından tanınan Kuzey Atlantik Teşkilâtı (NATO), Körfez Ortaklık Konseyi** ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtı gibi çok taraflı veya bölgesel teşkilâtların önemli bir silâhı haline gelmiştir. **DDH** mümkün olduğunca silâha başvurmaksızın yapılan, BM veya çok uluslu teşkilâtların saldırgan bir devlete karşı

* Denizde Denetim Harekâtı terimi; tutarlılık ve açıklığın korunması amacıyla kullanılmaktadır. DDH terimi pek çok yorumcu tarafından kullanılmaktadır. Kullanılan bir diğer terim ise, Denizde Denetim Harekâtı Kuvvetleri (MIFOPS: Maritime Interdiction Force Operations)'dir. Bu terim, Basra Körfezinde harekât icra eden kuvvetlerin bu Maritime İnterception Force ya da MIF olarak adlandırılmalarından türetilmiştir. Burada, abluka, ziyaret ve arama, barış içinde abluka, karantina ve engelleme harekâtlarını içeren Denizde Denetim Harekâtı terimiyle ilgili yaşanan bir karışıklık mevcuttur. Aslında karışıklığın temelinde hukukîlik ve harekâta ilişkin erken ihbar yatmaktadır. DDH abluka olarak adlandırılırsa, hedef devletin, savaşan olarak bazı hakları ortaya çıkmaktadır ki, zaten DDH bu hakların ortaya çıkışını engellemek üzere ortaya atılmış bir kavramdır.

** Gulf Cooperation Council.

ekonomik yaptırımlar uyguladığı mekanizmalardan bir tanesidir. DDH, sıkça kullanımlarını teşvik edici muhtelif özelliklere sahiptirler.

Bunlardan birincisi, ABD ve diğer büyük güçler dünyanın çeşitli denizlerinde donanma gezdirmektedirler ve bu denizler doğal olarak Basra Körfezi gibi dünyanın tarihi önemi haiz noktalarıdır. DDH'ları geliştirmekte olan bir krize çok çabuk müdahale edebilme imkânı sunmaktadır. Bu çeşit hızlı mukabele, müeyyide uygulayan kuvvet için bir kararlılık gösterisidir ve gelecekte vukû bulacak bir tecavüze karşı önceden ivedi olarak caydırıcı güç sağlar.

İkincisi, kararlılık gösterirken ve caydırıcılık sağlarken, DDH'lar aynı zamanda bir krizi artırmaktan ziyade kontrol etmek için ideal bir araç olarak hizmet ederler. DDH'lar önemli ölçüde esnektirler ve müeyyide uygulayan kuvvet arzu ettiği ölçüde şiddeti ayarlayabilir. Bu nedenle bir krizin ilk safhalarında DDH gerçek silâhlı mukabelelerden kaçınacak şekilde plânlanır. (Mesela hedef olarak seçilmiş bir şilebi ona karşı etkisiz hale getirici şekilde silâh kullanmak yerine onu takip etmek gibi). Bu şekilde hareket, yaptırım uygulayan kuvvete, barışçı bir çözüm üzerinde görüşmek ve biraz olsun rahatlamak için imkân tanır.

Üçüncüsü, DDH'ları krizin tırmanmasını gözönünde bulundururken, müeyyide uygulayan kuvvetin, hedef devlete giden ve çıkan gerek silâh, gerekse diğer malların akışını kontrol etmesini sağlar. Bu tabii ki, kriz görüşmelerinde bir kaldıraç gibi etki yapar ve görüşmeler başarısızlığa uğrasa bile; zaten uygulanmakta olan DDH sayesinde müeyyide uygulayan kuvvetin birlikleri mevkiilerinde olduğundan ve bu yüzden hedef devlet savaşma kabiliyeti için ihtiyaç duyduğu silahlârı ve hayati öneme haiz malzemeleri sağlayamadığından (en azından ikmal yolları kapalı olduğundan) DDH'nı uygulayan devlet avantajlı konumdadır.*

DDH, Irak'a, Adriyatik'te Sırbistan'a ve Havai'ye karşı uygulanmış ve daha büyük çaplı harekâtlar başarıya ulaşamamalarına rağmen, uygulanan DDH'ların hepsi başarılı olmuştur. Bahse konu üç durumda da DDH'ların süratli mukabelesi sayesinde mütecavizin müteakip saldırganca hareketleri ve uluslararası hukuk ihlâlleri caydırılmış, hedef ülkeye ve hedef ülkeden mal akışı durdurulmuş, kriz durumlarının daha da gerginleşmesine engel

* DDH'nın bir diğer yararı da, kendisinin pek yakın bir tehlikeyle karşı karşıya kaldığını değerlendiren bir devletin, bu tehlikeye karşı bir tedbir olarak oluşturulan bu çok uluslu yapıya bireysel olarak katılım hakkının bulunmasıdır.

olunmuştur.*

DDH'nın gelecekte deniz yoluyla yapılacak olan ekonomik müeyyideler için zorlayıcı olacağı kesindir. BM ve diğer bölgesel kuruluşlar tarafından, hedef ülkenin ısrarcı tutumu karşısında, kullanılacak ilk mekanizma olacak gibi gözükmektedir. DDH'ların kendine has tabiatının temeli, deniz harekâtları olmalarında yatmaktadır. Bir devlet politikalarını ve stratejilerini kullanmak üzere kara kuvvetlerini kullandığı takdirde bunun neticesi harptir. Ancak denizlerin kendine özgü tabiatı, bir devletin donanmasının hedef devlete silâhlı müdahale olmaksızın yaptırımlar uygulamasını mümkün kılarken, angajman kuralları sayesinde krizler kontrol edilebilmektedir. Ancak, denizaşırı ülkelere karşı bu tür hareketlerin icrası güçlü bir donanma bulundurmayı gerektirmektedir.

DDH'nın gelecekte daha da sık olarak kullanılacağından hiç şüphe yoktur. Bunun sebebi, DDH'nın temel felsefesinde yatmaktadır. Çünkü DDH diğer deniz harekâtlarına göre ucuzdur. Millî menfaatleri ileride ihlâl edebilecek hareketleri ve oluşumları bugünden tespit ederek, ekonomik müeyyidelerin deniz kuvvetleri ile uygulanmasına dayanmaktadırlar. Bunun "*yılanın başını küçükken ezme*" prensibine dayandığı söylenebilir.

BM Antlaşması'na dayanarak hareket eden BM Güvenlik Konseyi tarafından, tek uluslu harekâtlar yavaş yavaş yürürlükten kaldırılmaktadır. Harp, yüzlerce yıldır icra edildiği şekliyle, görülebilen gelecekte çok sık rastlanan bir hadise olmaktan çıkacaktır. Harplerin gerekli olduğu durumlarda, Güvenlik Konseyi anlaşmazlıkları çözmek için harekete geçecektir. Muhtemelen bir çok senaryo DDH'larının kullanımını da kapsayacaktır. Bu gelişim, küreselleşmenin doğal bir sonucudur. Çünkü ilerleyen teknoloji sayesinde iletişim ve ulaşımın ilerlemesi dünya güç merkezlerinin tek odakta toplanması sonucuna yönelmektedir.

DDH'nın kökenini, abluka, ziyaret ve aramayı da kapsayan tarafsızlık hukukunun tarihinde ve barış içinde abluka ile karantina hukukunda bulmak mümkündür. Bu tip denizden yapılan engellemelerin her birinin kısa bir incelemesi, DDH'na açıklık getiren standartları ve esasları sağlayacaktır. Standartlar ve normlar olmadan DDH'nın uygulaması tehlikeli bir hal alacaktır.

Günümüzde yapılan uygulamalarda, ABD'nin, uluslararası hukuk karşısında haksız

* DDH'nın başarısının ölçülmesinde, kriz ya da savaş halinin yavaş yavaş tirmandırılması ve caydırıcılık sağlayacak hızlı reaksiyonların alınması, kriter olarak kullanılabilir.

duruma düşmemek ve menfaatlerini zedelememek için uluslararası hukuku yönlendirmekte olduğu görülmektedir. ABD Deniz Kuvvetlerinde bir hukukçu olan, 'Chartering the Maritime Interception Operation' adlı makalenin yazarı Yarbay Ziegler makalesinde bunu şöyle ifade etmektedir: *"Uluslararası hukukun ABD menfaatleri ile uyuşmasını temin etmek için standartları ve esasları şekillendirmede öncülük yapmaya devam etmek ABD için bir yükümlülüktür."*

Devletlerin zorlama yollarına başvurmalarında; savaş hali ve hukuku ile savaşa varmayan zorlama hareketlerinin şekli ve hukuku farklıdır. Savaşa varmayan zorlamalarda devlet kendi görüşlerine göre varolan bir haksızlığı onarmak, düzeltmek için bu kriz hareketlerine başvurmaktadır. Savaş hali ile savaşa varmayan zorlamalar arasında üç ayırım yapılabilir. (Meray, 1967)

-Savaşa varmayan zorlamalar her zaman kuvvet kullanmayı gerektirmeyebilir ise de, kullanıldığında kuvvet kullanmaya başvuran ve kullanılan kuvvet ile karşılaşan devletlerce savaş hareketi sayılmayabilir. İki devlet arasında diplomasi ve ticari ilişkiler ve barış ilişkileri devam edebilir.

-Savaşa varmayan zorlamalarda bu yola başvuran devlet bu önlemlerle karşılaşan devleti uyumsuzluğun çözülmesine inandırabildiği zaman bu önlemlere son verebilmektedir. Savaş halinde ise, karşı tarafa kendi görüş ve isteklerinin kabulüne kadar değil, istediği sürece savaşı sürdürebilir ve dilediği koşulları kabul ettirebilir.

-Savaş halinde savaş hukuku kuralları savaşan devletlerin iç hukuklarında ve çatışma bölgelerinde uygulanabilir. Halbuki zararlar karşılık hallerinde savaş hali hukuku uygulanmayabilir. Ancak işgal bölgelerinde savaş hukuku uygulanır.

DDH'larının en yakın atası **'barış içinde abluka'dır**. Büyük devletler özellikle XIX. Yüzyılın ikinci çeyreği içinde, aslında bir savaş önlemi olan ablukayı, savaşa varmayan bir zorlama olarak, barış içinde de kullanmışlardır. Barış içinde abluka ile bir devlet, haksız bir eylem işlendiğini öne sürerek, bir başka devletin limanlarını savaş gemileriyle sarmakta, abluka altına almakta, abluka altına alınmış devletin bayrağını taşıyan gemilerin bu limanlara girmelerini ya da bu buralardan çıkmalarını önlemeye çalışmaktaydı; ablukayı yarmağa çalışan gemilere de el konuluyordu.

Bariş içinde ablukanın üçüncü devletlerce önemi, bu yola gidildiği zaman, **üçüncü devlet gemilerinin serbest sayılması, ablukanın kendi gemilerine ve ticaretlerine uygulanmamasıdır.**

Birleşmiş Milletler döneminde, Amerika Birleşik Devletleri, 22 Ekim 1962 de, Küba'ya karşı, bu adaya Sovyet savaş malzemesinin özellikle Küba'daki Sovyet füzelerinin sökülmesini istedikten sonra bahse konu silâhların Küba'ya sokulmasını önlemek üzere ilân ettiği '**karantina**' aslında, klasik barış-içinde-ablukadan başka bir şey değildi. Karantina, Soğuk Savaşın tehditleri ve eşi bulunmayan gerilimlerinden dolayı ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği (SSCB)'ne ve Küba'ya karşı silâhlı eylemde bulunmanın içerdiği yüksek riski göz önünde bulundurarak ABD tarafından, Küba'daki güdümlü mermi tehdidinin geriye çekilmesini sağlamak için Sovyetler Birliği'ni zorlamak maksadıyla; düşmanca davranışların olmadığı bir ortamda ziyaret ve arama teknikleri kullanılmıştır.

Karantina, DDH'nın kullanılma sebepleri ile aynı sebeplerden dolayı uygulamaya konmuş, bölgesel bir teşkilat tarafından müeyyide uygulanmış, karantina'nın BM Antlaşması'na dayanarak bir tedbir olarak kullanıldığı savunulmuş ve fiilen kuvvet kullanmadan da etkili olduğu ispatlanmıştır. Hem Karantina'da, hem de DDH'nda, bölgesel bir güç, hedef devleti bölgesel gücün hukuk kuralı olarak tayin ettiği kurallara uymaya zorlamak maksadıyla denizden engellemeyi kullanmıştır. DDH'larının avantajları karantina'nın kullanımında görülmektedir; bölgesel güç tarafından hızlı bir mukabele, saldırganca hareketi caydırmış, hedef devlete yasaklanan malların girmesine ve çıkmasına mani olmuş, krizin artmasını kontrol altına almıştır. **Bu olaydan da açıkça görülmektedir ki Küba Karantina'sı, DDH'nın atasıdır.**

Hukukçular yukarıda bahsedilen ablukaların "hem barışçı, hem de etkili olduğu ve bir sahada birleşik (çok uluslu) deniz hareketinin nasıl istikrar sağladığını göstermiş olduğu" sonucuna varmaktadır. İsmiyle ters düşmekle birlikte (tanım olarak uluslararası teamül hukuku çerçevesinde abluka, savaşanlara tanınan bir haktır.) barış içinde ablukanın ne kadar faydalı olabileceği görülmektedir. Geçmişteki barış içinde ablukaların birleşik (çok uluslu) doğası ve müesseriyeti göstermiştir ki DDH'ları direkt olarak barış içinde ablukaların soyundan gelmektedir. Hem barış içinde abluka, hem de DDH'ları öncelikle barışçı, eğer gerekli olursa zorlayıcı yöntemlerle uyumlu olmaya zorlamaktadırlar. (Abel, 1966)

DDH ve barış içinde ablukaları birbirinden ayıran tek belirleyici özellik, barış içinde ablukanın hem etkili, hem de bitaraf olmak zorunda olması, meşrû olması iken

DDH'da bunların hiçbirinin olmak zorunda olmamasıdır. Diğer taraftan barış içinde abluka, ablukanın tarih süreci içerisinde dünya güç odakları tarafından empoze edilmiş ve bundan dolayı etkinlik ölçütlerine ve yaptırım gücünün bitaraf olmasına bu güçler tarafından karar verilmiştir. Sonuç olarak barış içinde ablukayı ve DDH'yı birbirinden ayırt ediyor gibi görülen bu iki özellik, aslında pek fazla bir şey de yapmamaktadır. **DDH'nın yalnızca 20 yy. son dönemlerinin barış içinde ablukaları oldukları kolaylıkla söylenebilir.**

Uluslararası hukuk, savaş hakikatinin denizlerin özgürlüğü üzerinde bazı kısıtlama biçimleri şeklinde sonuçlanacağını kabul ederek, kısıtlayıcı etkileri sınırlamak üzere bir usul geliştirmiştir. Bu usul, tarafsızlık hukuku olarak bilinir, "esas amaç savaşın faaliyetlerinin tarafsız ticarete göre düzenlenmesidir." Kontrabant, abluka, ziyaret ve arama, hasmane yardım gibi hususları içeren tarafsızlık hukuku; *bir taraftan tarafsız ticareti alâkasız (haksız) müdahalelerden koruyan ve diğer taraftan savaşın düşmana harp malzemesi akışına engel olma hakkını saklı tutan bir menfaatler dengesi kurmaktadır.*

Bazı devletler arasında bir harp durumunun varlığına rağmen, tarafsız devletin gerek kendi aralarında ve gerekse muharip devletlerle olan deniz ticareti, kural olarak, barış durumundaki koşullarla devam eder.

Tarafsız devletlerle savaşan devletler arasındaki deniz ticareti bazı durumlarda özellik gösterir. Tarafsız devletin bayrağını taşıyan bir gemide, savaşan devletin malı bulunabileceği gibi; savaşan devletin bayrağını taşıyan bir gemide de, tarafsız devlete ait mallar bulunabilir.

Tarafsız devletlerle savaşan devletler arasındaki ticaret özgürlüğü, başlıca üç konuda sınırlandırılmış olup, bunlar; savaş kaçağı, abluka ve düşmanca yardım konularıdır.

Bir zorlama mekanizması olmamakla birlikte harp kaçağı da tarafsızlık hukuku için önemli bir kavramdır. "Harp kaçağı düşmana giden ve silahlı çatışmada kullanılabileceği değerlendirilen mallardır."

Savaşın düşman devlete veya düşman devletten dışarıya kontrabant mal akışını kısıtlamasına imkân sağlayacak şekilde savaşın abluka, ziyaret ve arama hakları bulunmaktadır. 'Ziyaret ve Arama' kavramı, 1940 tarihli ve 3894 sayılı "Denizde zapt ve Müsadere Kanunumuzda 'Durdurma ve Arama' olarak yer almaktadır. Ziyaret ve arama sayesinde savaşın açık denizlerde harp kaçağı malzemenin akışını kontrol etmeyi sağlar. Bu mekanizma sayesinde tarafsız gemilerin ziyaret ve araması savaşın gemileri tarafından açık denizlerde icra edilir. Dur emrine riayet etmeyen nakil vasıtasına karşı tedricen silâh

kullanılması hem kanunlarımızda ve hem de uluslararası uygulamalarda kabul görmektedir. Sonuç olarak; harp zamanı, uygun koşullar tezahür ettiğinde ve savaşan taraf olduğunda yukarıda bahsedilen uygulama gündeme gelebilecek ve “Ziyaret ve Arama” uyuşturucu/psikotoprop maddelerin kaçakçılığına veya terörist amaçlarla faaliyet gösteren gemilere engel olmak maksadıyla bu işlerle meşgul olan seyir halindeki bir gemiyi durdurmak ve aramak maksadıyla yapılabilecektir.

Ziyaret ve arama sayesinde savaşan; tarafsız bölgenin dışında karşılaşılan ticaret gemilerinin gerçek karakteri (dost veya düşman), yükünün sınıfı (harp kaçağı veya hariç tutulan serbest mallar), personelin tutumu (düşmanca veya yardımcı) ve silahlı çatışmaya yönelik diğer hususları tespit edebilir.

Ziyaret ve aramaya birtakım kısıtlamalar getirilmiştir; hükümetin ticari olmayan hizmetinde çalışan tarafsız gemilere ziyaret ve arama uygulanmayabilir. Aynı devletin tarafsız harp gemilerinin refakatindeki konvoyda bulunan tarafsız ticaret gemileri de ziyaret ve aramadan muaf tutulurlar. Tarafsız harp gemilerine, ziyaret ve arama uygulanmayacağını söylemeye gerek yoktur.

DDH'lar karakteristik özelliklerinin bir kısmını ziyaret ve arama'dan alırlar. Gerçekten de, ziyaret ve aramanın icrası ve icra yöntemi, DDH'lara yaptırım gücünü verir. Ziyaret ve arama savaşa tanınan bir haktır. **DDH'ları, savaşa varmayacak ortam şartlarında icra edilen ekonomik müeyyidelerin güçle uygulama mekanizmalarıdır.** Ablukayı ihlâl etmeye çalışanlar için ziyaret ve aramada ciddi yaptırımlar vardır. **Düşmana harp kaçağı mal götüren bir gemi tespit edildiği yerde veya gemi ziyaret ve aramaya direnç gösterdiğinde, mürettebat alıkonulur, gemi ve taşıdığı mallar zapt edilerek, müsadere mahkemesi tarafından hüküm verilmek üzere sevk edilirler. Diğer taraftan DDH'larında ise, düzenlemelere aykırı hareket eden bir gemi sadece saptırılır, mürettebat ve yüküne dokunulmaz.**

DDH'lar *mare clausum*'un meşrû şeklidir ve kökeni abluka ile ziyaret ve aramadır. Bununla birlikte, abluka ile ziyaret ve arama savaşanların hakları oldukları için uzaktan akrabadırlar. Doğalarından dolayı abluka ile ziyaret ve arama, bir düşmana karşı uygulanan saldırgan, düşmanca deniz engelleme yöntemleridir. DDH anlaşmazlıkları barışçı yoldan çözmeyi amaçlayan, fakat gerektiğinde sınırlı ve kontrollü güç kullanımına müsaade ettiklerinden barış içinde abluka ve karantinaya yakın olan bir yöntemdir.

DDH'nın meşrû esasları, aynı kaynaktan türemiştir. Meşrû esaslar, devletlerin

faaliyetlerinde biraz tahmin edilebilirliğe imkân tanır. Keza savaşı bir devlet, ziyaret ve arama hakkını tatbik etme niyetini ilan ettiğinde, tarafsız devletler, ticaret gemilerinin açık denizlerde savaşı harp gemileriyle karşılaştıklarında ne ile karşılaşacağını tahmin edebilir. Uluslararası hukuka nispeten yeni girmiş olan DDH, aynı zamanda meşrû esaslar da tesis etmiştir. Denizden tecridin çeşitli biçimleri arasındaki ayırım, önemlidir ve (BM eski genel sekreteri Perez de Cuellar'ın, Basra Körfezi krizi tartışılırken yapmış olduğu konuşmasında) açıkça ifade edildiği gibi: *“BM”nin şunu göstermeye ihtiyacı vardır: zorlamanın şekli, nitelik bakımından savaştan farklıdır; hareket, kolektif olarak icra edildiğinden, tamamen kendine has uygulamaları gerektirmiştir. Zorlayıcı tedbirlerin uygulanmasından kaynaklanan özel ekonomik sorunlara çözümler aranması ve hak edilmemiş acıların asgariye indirilmesi yönünde çaba sarfedilmiştir. BM'nin karşı taraftan istediği teslim olmak değil fakat işlenmiş olan bir yanlışlığın düzeltilmesi olmuştur. Ayrıca BM Antlaşması ve Konsey tarafından verilen hükümler ile uyumlu barışçıl bir çözüme ulaşmak için diplomatik temas yolunu da kapatılmamıştır.”*

Böylece başlangıçta ifade edildiği gibi, **DDH hedef devleti itaate zorlamak için tedrici bir programda genellikle bir ilk adımdır. Sınırlı olmak, mümkün olan azami derecede barışçı olmak, orantılı olmak ve tırmandırıcı olmamak için tasarlanmışlardır.**

Eğer bir tecrit mekanizması dışı değilse, muhtemelen etkili olamayacaktır. Meselâ; (Naval War College Review'da) Adriyatik DDH'ları ile ilgili yazısında Adam B. Siegel; *"Ambargo karakolları gemileri durdurmak için gerektiğinde kuvvet kullanma hakkı olmaksızın etkisizdirler"* demiştir. Günümüz teknolojisi bununla beraber silah kullanmaksızın yaptırım sağlayacak bazı imkanlar sunmaktadır. **Bugüne kadar icra edilen üç DDH'da, yaptırımları uygulamak için kuvvet kullanımına izin verilmiştir. Fakat DDH'larda kullanılan kuvvet, genellikle uyarı atışları ile sınırlıdır ve en üst politik seviyede kontrol edilmektedir.**

2.1.2 Denizde Denetim Harekâtlarının (DDH) Hukukî Gerekçesi

Bir harekâtın icrasında uluslararası hukuk çerçevesinde meşrû olması şartının aranıyor olması, çok uluslu DDH'ların icrası için hukukî gerekçelerin iyice anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Tarihî açıdan bakıldığında, abluka ve diğer tarafsızlık hukuku, uluslararası teamül kurallarına dayanarak haklı gerekçeler bulabilmişlerdir. Çok uluslu DDH'lar, II.Dünya savaşı sonrası dönemin bir sonucudur ve Birleşmiş Milletler Şartı'na dayanarak oluşmuştur.

Burada önemli olan, icra edilen DDH'ların BM Güvenlik Konseyi ya da bölgesel kuruluşların almış oldukları kararlar çerçevesinde icra edilmiş olmalarıdır. Buna ilâve olarak DDH'ları plânlar ve icra ederken, komutanın mevcut belgelere (Güvenlik Konseyi kararları vb.) bağlı kalmak zorunda olmasıdır.

-Uluslararası Teamül Hukuku

Uluslararası teamül hukuku, zaman içerisinde saldırganlığa tepki gösterecek tarzda çok farklı kavramlar geliştirmiştir. Meşrû Müdafaa, Misilleme ve Müdahale, bu çeşit tepkilerin önleyici amaç taşıyan örneklerindedir.

Teamül hukukuna dayalı meşrû müdafaa'nın en güzel örneği, Caroline olayı'nda yaşanmıştır. Caroline bir Amerikalıya ait olan ve İngilizler tarafından Kanadalı isyancılara, adam ve harp malzemesi taşıdığına inanılan bir gemidir. İngilizler, Niagara Nehri'ni geçerek Amerikan topraklarına girmiş ve Caroline adlı gemiyi şelâleden aşağıya atmıştır. Olay esnasında pek çok Amerikan vatandaşı hayatını kaybetmiştir. Bu hadise, Atlantığın her iki tarafındaki ateşi iyice alevlendirmiştir. Diplomatik notaların değişimi esnasında İngiltere yaptığı, ileride bu gemiden kaynaklanabilecek hadiselerle karşı kendini korumak amacıyla meşrû müdafaa olarak adlandırmıştır. Hükümet sözcüsü olarak Daniel Webster, Amerikan cevabını hazırlamakla görevlendirilmiştir. Webster'ın meşrû müdafaa'nın kullanımına ilişkin yapmış olduğu açıklamalar aşağıda olduğu şekilde özetlenebilir:

-Meşrû müdafaa'nın kullanımı gerçek bir duruma ya da kuvvet kullanma tehdidine karşı olmalıdır.

-Gerçek durum ya da kuvvet kullanma tehdidi, aniden ortaya çıkmalı ve müdahaleyi zorunlu kılmalıdır.

-Verilecek karşılık, kısa ve makul olmalı, mevcut tehdide bağlı olmalı ve aşırı/gereksiz kuvvet kullanımından kaçınılmalıdır.

Bilim adamları tarafından Webster'ın yapmış olduğu analizin şüpheli olduğu tartışılırken, yapılan analiz günümüzde de kuvvet kullanmaya yönelik meşrû müdafaa, gereklilik ve orantılılık kavramlarının oluşmasına neden olmuştur.

Önleyici meşrû müdafaa'nın ikinci bir şekli de, uluslararası teamül hukuku kuralları dahilinde DDH'lara hukuki bir gerekçe sağladığı değerlendirilen misillemedir. Misilleme haksız yere cezalandırılan birinin uğradığı zararı telafi etmesine yönelik bir girişimdir. Tarihî açıdan başlangıcı, suçlu ilân ettikleri kişilerin mallarını açık denizlerde zapt ve müsadere

ederek uğradıkları zararı tazmin etmeye çalışanların bireysel girişimleridir. Devletler tarafından yapılan misilleme ise 18'inci ve 19'uncu YY'larda ortaya çıkarak uluslararası teamül hukukunda yer almıştır. Modern uluslararası hukukta uygulanan misillemeye ilişkin temellere göre;

- Hedef devletin kanun dışı bir davranışı bulunmalı,
- Hedef devletten uğranılan zararın tazmini istenmeli ve bu tazminat yerine getirilmemiş olmalı,
- Alınan tedbirler aşırılığa kaçmayacak şekilde orantılı olmalıdır.

DDH'lar misilleme temeline dayandırılarak kolaylıkla haklı gösterilebilir. Başka bir devlet tarafından kanun dışı bir hareket yapılmışsa ve tazminat talebi yerine getirilmemişse, DDH, aşırıya kaçmadan güç kullanarak tazminatın ödenmesi için zorlayıcı olabilir. Misillemenin DDH'lar için geçerli bir gerekçe olduğu ortadadır.

Önleyici meşrû müdafanın üçüncü şekli de, uluslararası teamül hukuku kuralları dahilinde müdahaledir. Müdahalenin, tarihî bir geçmişi ve genellikle meşrû sayılan bir yapısı vardır. Devletlerin egemen ve eşit oldukları, uluslararası hukukun önemli prensiplerindedir. Yine bu prensibin sonucu olarak devletlerin birbirlerinin iç ve dış işlerine karışmamaları gereği de, uluslararası hukukun kabul ettiği önemli bir prensiptir. Klâsik devletler hukuku döneminde, savaş meşrû sayıldığı gibi bu tür dayatmalar da meşrû sayılabiliyordu. Ancak, bugün şu ya da bu sebeple dayatmanın hukukça korunmadığı, ancak, antlaşma veya o devletin yasal kurumlarının istemi ile o devletin iç işlerine veya dış işlerine karışmaya müdahale etmeye uluslararası hukuk izin vermektedir. Örneğin Garanti Antlaşması'ndan dolayı Türkiye Cumhuriyeti'nin bu antlaşmadan doğan hakkını kullanarak Kıbrıs'a asker çıkarmasıdır. Yine Lübnan'da yasal hükümetin istemi üzerine, 1958 yılında Lübnan'a ABD'nin asker çıkarmasıdır (Harp Akademileri Komutanlığı, 2001). Açıkça görülmektedir ki, müdahale, harekete geçmek için hukukî bir gerekçe olarak ortaya çıkmaktadır. Daha da ötesi, müdahale, günümüzde BM kararları sonucu uygulanan ve saldırılara karşı en fazla silâhlı gücün kullanıldığı reaksiyon metodudur.

- Birleşmiş Milletler Şartı Altındaki Hukuk

BM Şartı, meşrû müdafaa hariç tek taraflı kuvvet kullanılmasını yasaklayıcı bir düzen getirmiştir (m.2/4). Bu şartlar altında dahi güç kullanımı, BM Güvenlik Konseyi'nin karar almasına kadar geçecek süre için kabul edilmektedir. Yapılan plânlama, münakaşa

konularının barışçı yollarla halledilmesini esas almakta (m.2/3), barışçı yolların tamamen başarısız olması halinde ise yalnızca üye ülkelerin Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda kuvvet kullanmasına müsaade etmektedir.

Münakaşa konularının tek taraflı olarak kuvvet kullanımı yolu ile çözülmesinin yasaklanmasına ilişkin hüküm, BM Şartının önsözünde yer almaktadır (Birleşmiş Milletler Andlaşması, 1946).

Bahse konu Antlaşmada, teşkilâta organizasyona ait pek çok bölümden sonra **Bölüm VI'da Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözülmesi** başlığı altında; *“Sürmesi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar, her şeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile, bölgesel kuruluş ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdır.”* *“Güvenlik Konseyi, gerekli gördüğünde, tarafları aralarındaki uyuşmazlığı bu gibi yollarla çözmeye çağırır.”* (Birleşmiş Milletler Andlaşması, 1946) denmektedir.

Uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi girişimi başarısız olur ve uyuşmazlık konusu barışı tehdit eder hale gelirse, antlaşmanın VII bölümünde belirtilen tedbirler alınmaya başlanacaktır. Bu noktada uyuşmazlık konusu, Güvenlik Konseyi'nin sorumluluğundadır. Bu şartlar altında dahi BM Şartı barışçıl çözümden yanadır ve Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silâhlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir (Birleşmiş Milletler Andlaşması, 1946). Bu tarz barışçı çabalar sonuç vermezse; Güvenlik Konseyi, 41'inci Madde'de öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler, gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir (Birleşmiş Milletler Andlaşması, 1946).

BM Şartı kuvvet kullanmada Güvenlik Konseyi'ne tavsiyelerde bulunabilecek bir Askerî Komitenin kurulmasını da tasarlamaktadır. Nihai olarak Madde 48'de Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusundaki kararlarının yürütülmesi

için gerekli önlemler, Birleşmiş Milletler'in tüm üyeleri ya da bunlardan bazıları tarafından alınır.

Antlaşmadaki en önemli maddelerden birisi de, hiç şüphesiz 51'inci maddedir. Bu maddede; *“bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silâhlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşrû savunma hakkına hâlel getirmez. Üyelerin bu meşrû savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.”* (Birleşmiş Milletler Antlaşması, 1946) denmektedir.

Kullanılan ifadelerden de açıkça anlaşılacağı üzere, bir devlet ya da devletler koalisyonu meşrû müdafaa kapsamında güç kullanabilir. Ancak bu güç kullanımı, BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barışı korumaya yönelik gerekli tedbirleri alıncaya kadar devam etmelidir. Buna ilâve olarak, bir devlet meşrû müdafaa adı altında bir harekât icra eder, bu harekât hakkında BM Güvenlik Konseyi'ne bilgi verir ve Güvenlik Konseyi de gerekli tedbirleri alırsa, bahse konu devletin daha fazla kuvvet kullanması engellenir. Ancak; Güvenlik Konseyi'nin muhtemelen karar alamayacak durumda olması halinde bir istisna mevcuttur. Örneğin Basra Körfezi Krizinde Güvenlik Konseyi, Irak ve Kuveyt'e yönelik her türlü ticareti yasaklayan ambargo kararının alındığı 661 sayılı kararından sonra (S/Res/661, 1990) herhangi bir çözüm tasarısını kabul edememiş ve zorlayıcı herhangi bir mekanizmayı etkin hale getirememiş olsaydı, sürgündeki Kuveyt hükümetinin talebi üzerine BM tek taraflı olarak önleme harekâtı icra etme kararı alabilir miydi? Kısaca ABD, önleme harekâtını başlattığı 16 Ağustos 1990'dan, Güvenlik Konseyi'nin bu konuda karar aldığı 25 Ağustos 1990'a kadar tek taraflı olarak önleme harekâtı icra etmiştir.

İşte böylesi bir durum BM'nin mevcudiyet sebebini ortaya çıkarmaktadır. BM barışın tesis ve idamesi sorumluluğunu üzerine almış bir teşkilâttir. Hiçbir devlet, başka bir devlet tarafından istilâ edilmeyi istemediğine göre ve herhangi bir devletin önleyici meşrû müdafaa adı altında bir harekâtâ girişme olasılığına karşı, Güvenlik Konseyi devreye girerek münakaşanın sona erdirilmesi için gerekli tedbirleri almalıdır.

BM Şartında mevcut kurallara göre, meşrû müdafaa hakkının kullanımı Güvenlik Konseyi'nin yetkilerini askıya almaz, Güvenlik Konseyi'nin yetkisini kullanacağı varsayımı

da, herhangi bir devletin temel hakkı olan kendini savunma hakkını geciktirmez. BM Şartına göre Güvenlik Konseyi son sözü söylemekte ve meşrû müdafaa adı altında yapılan bir savaşı, barışı ihlâl ettiği gerekçesiyle durdurabilmektedir. Fakat bütün farklılık, Güvenlik Konseyi'nin gündemine alındığında buharlaşan meşrû müdafaa hakkı ile, sadece Konsey'in daimi üyelerinin oyları ile durdurulabilecek olan meşrû müdafaa savaşı arasındadır. Açıkça manzara bundan ibarettir. **Hiçbir devlet, Güvenlik Konseyi belki gerekli kararları alabilir diyerek meşrû müdafaa hakkından feragât edemez.**

Bu konu, pratikte çok uluslu bir yapıya sahip olan DDH için son derece önemlidir. Zira bahse konu harekâtın icrası için uluslararası bir otoriteden izin alınması gerekmektedir. Bazı koşullarda DDH özel olarak tanımlanmış olsun ya da olmasın, BM kararları doğrultusunda başlatılabilir. Örneğin BM Antlaşmasının VIII. Bölüm'ünde belirtilen Bölgesel Antlaşmalar doğrultusunda, herhangi bir BM kararı olmaksızın DDH icra edilebilir.

- **Temel İlkeler**

Daha önce de bahsedildiği üzere, uluslararası hukuk kuralları gereğince silâhlı bir çatışmada kuvvet kullanımı için gerekli iki koşul vardır. Bunlar; **gereklilik ve orantılılık** olup bu ikisinin de dengeli olması gerekmektedir. Yapılan inceleme sonrasında, bu kurallar araştırılarak savaşan tarafların, insancıl hukuk kuralları dahilinde kalmak suretiyle askerî açıdan meşrû hedef olarak tespit edilen unsurlara taarruz edilebileceği sonucuna varılmıştır.

Hukuki gerekçeler bir yana (Uluslararası Teamül Hukuku, BM Antlaşması vb.) DDH kuvvet kullanımı için daha ziyade yukarıda bahsedilen gereklilik ve orantılılık kriterlerini dikkate almalıdır.

2.1.3 Açık Denizlerde Denetlenmeye Dayanak Teşkil Ettirilmeye Çalışılan Hususlar

ABD Başkanı Bush, PSI'yı ilân ettiğinde şüpheli yük taşıyan gemi ve uçakların aranmasına yönelik yeni bir yasal düzenlemeyi kast etmiştir. Ülkeler kendi kıyılarından itibaren 12 mile kadar uzanan karasuları dahilinde uygulanacak kurallar hakkında düzenlemeler yapmışlardır. Bu düzenleme ile devlet, teorik olarak kendi karasularında şüpheli yük taşıyan gemiler hakkında düzenlemeler yapabilecek ve bu saha dahilinde gemilere bordalama (boarding) yapabilecektir.

Aynı zamanda devletler, gemilerin kendi karasularından zararsız geçişlerine müsaade edeceklerdir. Zararsız geçiş kuralı, devletler tarafından o kadar geniş bir seviyede kabul gördü ki sonunda teamül hukukuna dönüşen bu kural, 1958 Sözleşmesi ve nihâî olarak Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'nin 17, 18 ve 19'uncu maddeleri ile kodlaştırılmışlardır. *"İşbu Sözleşme hükümleri saklı kalmak üzere, sahili bulunsun veya bulunmasın, bütün devletlerin gemileri, karasularından zararsız geçiş hakkında yararlanırlar,"* (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982), *"Geçiş, sahildevletinin barışına, düzenine veya güvenliğine zarar vermedikçe zararsızdır. Geçiş bu Sözleşmenin hükümlerine ve uluslararası hukukun diğer kurallarına uygun şekilde gerçekleştirilecektir."* (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982).

Bunlara bağlı olarak, karasularından zararsız geçiş yapmakta olan gemilerin şüpheli mal taşıdıkları gerekçesiyle önlenmeleri konusunda hukukî açıdan sıkıntılar oluşmaktadır. Açık denizlerde denetim hareketi ise, tüm devletlerin denizlerin ve üstündeki hava sahasının özgürlüğü konusunda hemfikir olmaları nedeniyle daha da zor olacaktır.

Bu bölümde "açık denizlerde denetlenmeye dayanak teşkil ettirilmeye çalışan hususlar" kapsamında; 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS), BM yasalarına göre meşrû müdafaa hakkı, BM Güvenlik Konseyi'nin Ocak 1992 tarihli Başkanlık Açıklaması, Denetim Harekatına temel olarak BM Güvenlik Konseyi Kararı, çok taraflı konvansiyon, ABD tarafından SO SAN'a yapılan denetim hareketinin yasal olduğuna dair ileri sürülen gerekçeler ve SO SAN'a yapılan denetim hareketinin yasal olmadığına Olduğuna dair ileri sürülen gerekçeler incelenmiştir.

- **1983 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)**

BMDHS açık denizler üzerinde yer alan serbestiyi korumaktadır. Madde 87 açık denizlerin tüm devletlerin kullanımına açık olmasını sağlamakta, böylece açık denizlerde seyir serbestisini korumaktadır. Madde 89, "Hiçbir devlet, açık denizlerin herhangi bir kısmını kendi egemenliğine tabi tutmayı yasal olarak ileri süremez." demektedir, Madde 90 ise, "Sahili bulunsun veya bulunmasın her devlet, açık denizlerde kendi bayrağını taşıyan gemileri seyrettirme hakkına sahiptir" diyerek devletlerin diğer devletlere ait gemileri açık denizlerde kontrol etmelerini yasaklamaktadır.

Bunların yanı sıra BMDHS korsanlık, köle ticaretini yasaklarken, KİS'lerin taşınmasına (bu konu özellikle ABD ve koalisyon ülkelerini ilgilendirmektedir) yasaklama getirmemektedir. Ayrıca Sözleşme, devletlere bu tarz bir nakliyatın denetim hakkını da

vermemektedir. Sözleşmede belirtilen yasaklanmış faaliyetler dışındaki herhangi bir faaliyete önlemenin yapılması, açık denizlerde nakliyatın serbestçe yapılmasını engellemek olarak tanımlanmaktadır.

Ancak bu Sözleşmenin, Sözleşmeye taraf olmayan ABD ve Kuzey Kore'yi bağlamadığı konusu tartışmalıdır. Yine de bu Sözleşme'nin, taraf olmayan devletleri de bağlayıcı nitelikte olan uluslararası teamül haline gelmiş olabileceği ileri sürülebilir.

- **Birleşmiş Milletler Şartına Göre Meşrû Müdafaa Hakkı**

Madrid'te 11 PSI ülkesinin, Silahların kontrolü ve Uluslararası Güvenlik Sekreteri John R. Bolton başkanlığında yapmış olduğu toplantının ardından yapılan açıklamada "Grup içerisinde bizlerin açık denizlerde ve uluslararası hava sahalarında denetim harekâtına başlama konusunda yetkili olduğumuza dair geniş bir mutabakat vardır." denilmiştir.

ABD, bu tarz bir yetkinin aşağıda belirtilen üç durumda mevcut olduğunu düşünmektedir: 1. Gemi ait olduğu ülkenin bayrağını taşımazsa, korsan gemi olarak sınıflandırılır ve zapt edilebilir, 2. Geminin "Tanınan Bir Bayrak" taşıması ve kendi devletinin ABD ile diğer Koalisyon ülkelerine izin vermesi halinde, gemi durdurulup aranabilir, 3. Geminin KİS maddesi taşıdığı konusunda ciddi bir endişe varsa, "Meşrû Müdafaa Hakkı" doğar.

Bolton tarafından açıklanan ilk iki duruma başka bir gözle bakıldığında, eğer gemi bayrak taşıyorsa ve bağlı olduğu devlet ABD ile Koalisyon ülkelerine gemilerinin aranması konusunda izin vermemişse hukuken açık denizlerde denetim hareketinin yapılamayacağı anlaşılmaktadır. Bundan dolayı, ABD üçüncü duruma meşrû müdafaa kapsamında ağırlık vermektedir. Michael Levi and Michael O'Hanlon Financial Times'da yayınlanan yazılarında "ABD, eğer Kuzey Kore'ye ait bir geminin ya da uçağın plütonyum taşıdığını bilirse, basitçe onu durduracak ve bu hareketini, BM Antlaşması'nın meşrû müdafaayı tanımlayan 51'inci maddesine dayandıracaktır.

BM Antlaşması'nın 51'inci maddesinde "*Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden*

kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.” denilmektedir.

Her ne kadar Levi ve O’Hanlon Kuzey Kore’nin plütonyum ihraç etmesinden şüphelenerek yapılacak denetim harekâtını BM Antlaşması’nın 51’inci maddesine dayandırmak isteseler de, bahse konu madde meşrû müdafaaya ancak “Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silâhlı bir saldırıya hedef olması halinde” izin vermektedir. Diğer taraftan plütonyum ihraç edilmesi halinde bile “Silahlı Saldırı” terimi soru işaretleri taşımaktadır. Buna ilâve olarak 51’inci madde, meşrû müdafaaya ancak, BM Güvenlik Konseyi gerekli tedbirleri alana kadar müsaade etmektedir. Bu kapsamda ABD, bu Antlaşma’nın ilgili maddesine dayanarak otomatik olarak meşrû müdafaaya adı altında, denetim harekâtı yapma hakkına sahip değildir. Aslında, PSI denetim harekâtı uygulamaları için ihtiyaç duyulan kanıtları elde etme açısından bir yol gösterici olmaktan çok, meşrû müdafaaya argümanını daha da problemli bir hale sokmuştur. ABD ve koalisyon ülkeleri, bordalama (boarding) faaliyetlerini kendileri için meşrû müdafaaya hakkı olarak görseler de, açık denizlerde yeterli kanıt bulunamaması harekâtın hukukîliğini yıpratmaktadır (O’Hanlon, 2003).

Buna ilâve olarak sorgulama yapmak isteyen ülkelerin, şüpheli olarak tanımladıkları maddelere sahip olmaları da konuya başka bir boyut katmaktadır. Örneğin nükleer silâha sahip ABD, İngiltere, Fransa gibi ülkelerin, kendi nükleer silâhlarını herhangi bir bölgeye nakletme konusunda sınırlandırmamaları veya BM’nin Nükleer Silahtan Arındırılmış Güney Yarımküre uygulamasını dikkate almamaları dikkat çekicidir. ABD, İngiltere, Fransa ve Japonya gibi ülkeler, yeniden üretilmiş plütonyum gibi maddeleri açık denizlerden nakletme haklarından asla taviz vermemektedirler.

- BM Güvenlik Konseyi’nin Ocak 1992 Tarihli Başkanlık Açıklaması

PSI’nın hukukîliğini destekleme amacıyla ABD tarafından yapılan açıklamada, *”PSI’nın BM Güvenlik Konseyi’nin Ocak 1992 Tarihli başkanlık açıklaması ile tutarlı olduğu ve açıklamanın uygulaması şeklinde bir adım olarak nitelendirildiği, açıklamada “KİS’lerdeki artışların uluslararası hukuku ve güvenliği tehdit eder hale geldiği, bu nedenle BM’ye mensup üye ülkelerin bu artışı engelleme yönünde birlikte çalışmalarına duyulan ihtiyacın dile getirildiği belirtilmektedir.”* (ABD Dışişleri Bakanlığı, 2003). Buna ilâve olarak, G-8 ve AB tarafından KİS’lerin artışının, bunların dağıtım sistemlerinin ve ilgili maddelerin daha etkin bir şekilde kontrol edilmesi gerektiğini ifade eden açıklamaları mevcuttur. Ancak, G-8 ve AB’nin açıklamalarının uluslararası bir hukukîliği bulunmamaktadır.

BM Güvenlik Konseyi başkanlık açıklaması hukuken geçerli olabilir; zira, Güvenlik Konseyi uluslararası hukuku şekillendiren yarı hukukî bir organ olarak nitelendirilebilir. Beyanatlar ve Resmi Kararlar, BM Güvenlik Konseyi'nin kendi fikirlerini ifade etmekte kullandığı iki temel yöntemdir. Resmi Kararlar, Konsey'in isteklerini ve taahhütlerini ifade ederler. Güvenlik Konseyi tarafından yapılan açıklamaların bir diğer çeşidi de başkanlık açıklamalarıdır. Başkanlık açıklamaları bilgilendirme toplantılarında, konunun genel hatlarını belirlemek amacıyla veya bizzat Güvenlik Konseyi Başkanı'nın konuya ilişkin kendi inisiyatifi ile yaptığı açıklamalardır. Güvenlik Konseyi kendi işleyiş metotları dahilinde veya yorum dokümanlarında hiçbir zaman bu açıklamaların kapsamı, içeriği ya da özelliğine ilişkin tanımlamalarda bulunmaz.

Her ne kadar başkanlık açıklamaları, başkanın üye ülkelerin temsilcileri ile yaptığı görüşmeler sonrası dile getirilseler de, resmi kararlar gibi değerlendirilemezler. Gerçekte, Güvenlik Konseyi uygulamalarında, asla başkanlık açıklamalarına referans olarak gönderme yapılmaz; aksine, o açıklamaların uluslararası hukuk alanında tek başına bir şey ifade etmediğini destekleyici davranışlarda bulunulur. Başkanlık açıklamasının resmi bir etkisi olsa bile, ABD ve Koalisyon ülkelerinin 1992 yılında yapılan başkanlık açıklamasına istinaden açık denizlerde denetim yapıp yapamayacakları sorusuna cevap bulunamamıştır. 1992 tarihli BM Güvenlik Konseyi Başkanlık Açıklaması aşağıdadır; *“Konsey, bölgesel ve küresel dengelerin bozulmasına neden olabilecek şekilde silâh sayısının belli bölgelerde dengesizce artışının ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi maksadıyla; tüm üye ülkelerin silahların kontrolü ve silâhsızlanma konularında Antlaşma'da belirtilen şartlar dahilinde üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmeleri ihtiyacını belirtir.”*

Açıklamada ayrıca KİS'lerdeki artışın uluslararası barış ve güvenliğe karşı bir tehdit oluşturduğu belirtilmektedir. Konsey üyeleri bahse konu silâhların üretiminde kullanılacak teknolojinin yayılmasını altında tutma konusunda taahhütte bulunmuşlardır.

Açıklama, ABD veya Koalisyon ülkelerinin hiçbirine açık denizlerde denetim harekâtı yapma konusunda yetki vermemektedir. 1992'de yapılan bu açıklamanın açık denizlerin serbestisini ortadan kaldırdığına, ABD ve Koalisyon ülkelerine, Kuzey Kore gibi ülkelere karşı açık denizlerde denetim harekâtı yapabileceklerine dair izin veriliğini öne süren savlar pek ikna edici değildir.

1992 Başkanlık Açıklaması, ABD ve Koalisyon ülkelerine açık denizlerde denetim harekâtı yapmaları konusunda *“Güvenlik Konseyi'nin izni”* gibi değerlendirilemez.

- **Denetim Harekâtına Temel Olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı**

Pek çok devlette, açık denizlerde denetim harekâtı yapılması konusunda yalnızca BM Güvenlik Konseyi'nin yetkili olduğuna dair yaygın bir kanaat vardır. Örneğin, Kuzey Kore'nin silâh programını yasadışı sayan karar, üye devletlere denetim yapmaları konusunda bazı gerekçeler vermektedir. Bu gerekçeler, BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararı desteklemesi için AB'ye yapılan çağrılar sonrasında, AB Konseyi tarafından son dönemde silahların önlenmesi konusunda belirlenen stratejilere dayanak olmuştur.

Başkan Bush, 23 Eylül 2003 tarihinde BM'in desteğini kazanmak maksadıyla; KİS'lerin hızla artan sayılarının yarattığı tehdidi, BM Genel Kurulu'nun gündemine getirmiş ve PSI kapsamında ölümcül maddelerin naklinin önlenmesi hakkındaki imkân ve kabiliyetlerini arttırma vaadinde bulunmuştur. Yine benzer şekilde, Koalisyon üyeleri tarafından kabul edilen denetim harekâtı prensiplerinin, mevcut otoritelerle (Mevcut otoritelerin kimler olduğunu belirtmeden) uyumlu olduğunu belirtmiş ve konuşmasına; *“Bugün BM Güvenlik Konseyi'nden silahların azaltılması konusunda yeni bir karar almalarını talep ettim. Bu karar BM'ye üye tüm ülkelerin her türlü silâh ile KİS'lerin yayılmasını suç olarak kabul eden ve bu maddelerin ihracatını kontrol edebilen, uluslararası kurallara uygun yeni düzenlemelerle kendi sınırları dahilinde her türlü hassas maddenin kontrol edilmesini içermelidir. ABD, bu tür konularda düzenleme yapmak isteyen tüm devletlere yardıma hazırdır ve silâhlı kuvvetleri vasıtasıyla onların silâhlı kuvvetlerine yol gösterici olacaktır.”* demiştir.

ABD yetkilileri, PSI ülkelerinin gerçekten denetim görevleri için hazır olduklarını beyan etmişlerdir. Bu durum aynı zamanda, söz konusu ülkelerin mevcut uluslararası kuralların dışında hareket edebilecekleri anlamına da gelmektedir.

- **Uluslararası Teamül Kurallarının Gelişimine Bağlı Olarak Uluslararası Hukukun Geliştirilmesi**

ABD ve Koalisyon devletlerinin açık denizlerde hukukî olarak denetim harekâtı yapabilmeleri için yeni uluslararası normlara ihtiyaçları vardır. Belirli bir ülke tarafından pratikte uygulanmakta olan ve uluslararası alanda kabul gören ve bu sayede teamül hukuku haline gelen uygulamalara dayanılarak, Güvenlik Konseyi ya da diğer bir uluslararası kuruluşun onayı olmadan mevcut uluslararası hukuk kuralları, değiştirilebilir. Adalet Divanı'nın statüsünü düzenleyen 38. Madde gereğince “Teamül Hukuku” uluslararası hukukun kaynaklarından birisidir.

ABD ve Koalisyon ülkeleri PSI kapsamında açık denizlerde icra ettikleri denetim harekâtının kanunî hale gelmesi için pratikteki uygulamalarında çok ciddi bir değişime ihtiyaç duymaktadırlar. Örneğin, geçen 2003 Aralık ayında, İspanya, ABD'nin talebi üzerine Scud füzeleri taşıyan bir Kuzey Kore gemisini durdurmuş, ancak daha sonra Scud gibi balistik füzelerin naklinin yasak olmadığına farkına vardıklarından, söz konusu gemiyi serbest bırakmak zorunda kalmışlardır.

Brisbane toplantısı sonrasında PSI ülkelerinden Japonya, Kuzey Kore'yi tetikleyip bir krize neden olabilecek İran, Suriye, ve Küba gibi ülkelerin deniz nakliyatı yerine tüm ilgisini Kuzey Kore üzerinde yoğunlaştıracağını beyan etmiştir. Kuzey Kore gemilerini açık denizlerde denetim konusunda Koalisyon ülkelere hak tanıyan yeni bir teamül geliştirmemiştir. Böyle bir teamül, oluşum aşamasında da değildir. İlk olarak hiçbir Ortadoğu ülkesi bu tarz bir harekâta katılmamış olduğundan, bu konuda uluslararası bir teamülün oluşmakta olduğu söylenemez.

İkinci olarak, Kuzey Kore gemilerinin önlenmesi konusunda bölgesel bir teamülün oluşmaya başladığını söylemek ise, bu ülkeye karşı komşuları olan Güney Kore, Çin ve Rusya'nın herhangi bir girişimde bulunmamaları nedeniyle mümkün değildir. Gelecekte beklenen sorulduğu zaman bir Amerikan Hükümet Yetkilisi "Daha çok ülkenin katılımıyla, denetim hareketinde daha iyi sonuçlar alınacaktır. Ancak bu daha fazla katılım için prensiplerimizden ödün vereceğimiz anlamına gelmemektedir." demiştir.

Uluslararası teamül hukuku, herhangi bir süper gücün kendi standartları ya da prensiplerini dile getirmeleri ile oluşmamaktadır. Hiçbir devlet tek taraflı olarak uluslararası kural oluşturamaz.

- Çok Taraflı Konvansiyon

Koalisyon ülkeleri tarafından PSI kapsamında ortaya çıkan denetim harekâtı hakkında uluslararası bir anlayış birliğine ulaşılması için bir anlaşma düzenlenebilir. Örneğin ABD ve müttefikleri BMDHS'ne yeni bir anlaşma ya da protokol ilâve edebilirler.

Uluslararası bir anlaşma için çok uzun bir görüşmeler sürecine ihtiyaç duyulacaktır. Bu esnada mevcut uluslararası kuralları yıpratmak ya da kendi fikirleri doğrultusunda kullanmak gibi bir yaklaşıma girilmezse, girişim amacına ulaşabilir. Yine de uluslararası konvansiyon tarafından yapılacak forum neticesinde, PSI'nın öngördüğü gibi belli bazı ülkeler dışında diğer ülkelerin transit geçişlerini engelleyecek bir düzenleme çıkmayacaktır. PSI'yı

desteklemek maksadıyla bir anlaşma imzalanırsa ve yürürlüğe girse bile, Kuzey Kore ve bu ülkenin nakliyatını kabul eden ülkeler bu anlaşmanın bir parçası olmayacaklardır. Bundan dolayı da onların gemileri zapt edilemeyecektir.

Yine de bu tarz bir anlaşmanın PSI'yi iki yönden destekleyeceği söylenebilir. Birincisi; eğer anlaşma hemen hemen tüm ülkeler tarafından kabul edilirse, uluslararası teamül hukuku haline gelebilir. İkinci olarak da, anlaşma belki Güvenlik Konseyi'ni denetim harekâtı kararını alması konusunda teşvik edebilir.

- ABD Tarafından SO SAN'a Yapılan Denetim Harekâtının Yasal Olduğuna Dair İleri Sürülen Gerekçeler

ABD'ye göre, bu tarz hareket tipleri pek çok nedenden dolayı yasaldir. İlk olarak harekâtın adı "Denizde Denetim Harekâtı"dır. Denetim harekâtının ilk örneği, 1962 Küba Füze krizinde ABD tarafından yapılan karantina harekâtıdır. Dünya bu tip hareketle Körfez Savaşı esnasında âşına olmuştur. 25 Ağustos 1990'da Güvenlik Konseyi'nin Irak'a giden ya da Irak'tan çıkan mallara yönelik (Kuveyt'e gidenler dahil) ambargo uygulanması konulu 662 sayılı Kararı'nın uygulanması için bahse konu alanda kuvvet kullanarak denetim harekâtı yapılması konusunda 665 sayılı karar (S/Res/665, 1990) çıkarılmıştır. Güvenlik Konseyi denetim harekâtına izin verirken, BM Anlaşmasının VII. Bölümü'nde bulunan 42. Maddeyi dayanak olarak kullanılmıştır (Birleşmiş Milletler Andlaşması, 1946).

Güvenlik Konseyi'nin, 665 sayılı Kararı'na dayanan denetim harekâtı günümüzde de devam etmektedir. Her ne kadar İspanyol Donanması 11 Eylül sonrasında BM'nin desteğiyle terörizmle mücadele için oluşturulan çok uluslu kuvvete katılıp "Sınırsız Özgürlük" Harekâtına katkıda bulunuyorsa da, 665 sayılı Karar, So San'ın önlenmesi için gerekli yasal zemini hazırlamaktadır. 665 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı; "*Belirli şartlarda BM Güvenlik Konseyi otoritesi altında orantılı güç kullanımı dahil olmak üzere, Kuveyt Hükümetine destek vermek amacıyla, bölgeye donanma unsurlarını gönderenler giden ve gelen tüm deniz nakliyatını kontrol etmek için kullanılabilirler.....*" şeklindedir.

Güvenlik Konseyi izlenecek ya da denetim yapılacak bölgenin sınırlarını tanımlamamak suretiyle, denetim kuvvetlerine takdir yetkisi bırakmıştır. Buna bağlı olarak El-Kaide teröristlerine ya da, Irak'a gideceğinden şüphelenilen (Güvenlik Konseyinin 665 sayılı Kararı gereğince bunlara yapılan nakliyatın önlenebileceği belirtilmektedir.) Kuzey Kore füzelerini taşıyan So San'ın önlenmesi Arap bölgesinde yapılmıştır.

11 Eylül sonrasında Güvenlik Konseyi “ tüm devletleri, bu teröristleri destekleyenleri, organize edenleri, suçu işleyenleri acilen adalet karşısına getirebilmek için birlikte hareket etmeye (1368 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı (S/Res/1368, 2001)), tüm terörist faaliyetleri acilen önlemeye ve bastırmaya (1373 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı(S/Res/1373, 2001)), tüm üye ülkelerin aktif katılımları ve işbirliği ile geniş kapsamlı bir yaklaşıma davet etmiştir. Bu kararlar terörizmle mücadele ve “Sınırsız Özgürlük” Harekâtına destek vermiştir.

Güvenlik Konseyi kararları pek çok ülke tarafından uluslararası norm olarak algılandığı için bu destek oldukça anlamlıdır. Güvenlik Konseyi Kararı olmadan bile, “Sınırsız Özgürlük” Harekâtı kapsamında silâhların önlenmesi ve terörizmle mücadele konusunda verilen mücadele BM Anlaşmasının 51. Maddesi gereğince de yasal olarak nitelendirilebilir. 51’inci maddede “*Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silâhlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşrû müdafaa hakkına halel getirmez.*” denilmektedir. Bu maddede belirtilen temel meşrû müdafaa hakkı, ABD ve Koalisyon ülkelerince, kuvvet kullanımını yasal kılmak maksadıyla kullanılmıştır. Bir başka deyişle ABD, 51. Madde’yi, (şartlar gerektirdiğinde, kendini koruması ihtimali oluşabileceği fikrinden hareketle) kullanabilecek şekilde yorumlamaktadır.

- SO SAN’a Yapılan Denetim Harekâtının Yasal Olmadığına Dair İleri Sürülen Gerekçeler

Mevcut hukuk kuralları ABD’ye uluslararası sularda gemileri durdurma veya açık semalarda uçan uçakları yere indirme hakkı vermemektedir. PSI’nın Birleşmiş Milletler Şartı ve BM Güvenlik Konseyi tarafından 1992 yılında yapılan Başkanlık Açıklamaları doğrultusunda meşrû müdafaa kapsamında kanunî hak olduğu iddia edilmiştir. Ancak, bunlar PSI ülkelerine açık denizlerde denetim hakkı vermemektedir. PSI’ya hukukî gerekçe olarak gösterebilecek bir başka husus da, uluslararası hukuk kurallarını teamül hukuku kuralları doğrultusunda değiştirmek olabilir. Yine de bu yaklaşım aynı şekilde pek inandırıcı değildir. Zira Teamül Hukuku, PSI ülkeleri tarafından benimsenen ve tamamen mevcut kuralların dışında olan bu yeni yöntemlerle bağdaşmamaktadır. Bu nedenlerden dolayı PSI en azından başlangıçta, millî hukuk kurallarına dayandırılabilir (Weiner, 2003).

ABD ve PSI ülkelerinin açık denizlerde denetim konusunda hukukî haklara sahip olabilmeleri ve bu uygulamaların uluslararası kamuoyu tarafından geniş ölçüde kabul görecektir.

yeni bir teamül hukuku haline gelmesi ancak BM Güvenlik Konseyi'nin denetimlerin artırılması yönünde bir kararlılık göstermesi ile sağlanabilir.

2.1.4 Geçmişte İcra Edilen Denizde Denetim Harekâtları (DDH) Kavramına Dahil Edilecek Olaylar

Bugüne kadar üç adet çok uluslu DDH icra edilmiştir. Bunlardan birincisi Ağustos 1990 da Irak'a karşı hem Basra Körfezi'nde, hem de Kızıldeniz'de başlayan ve uzun süre devam eden önleme harekâtıdır. İkincisi, eski Yugoslavya kıyılarının açıklarında Adriyatik'te icra edilmiştir. Üçüncüsü ise, Karayipler Denizi'nde Haiti açıklarında icra edilmiştir, bu harekât Haiti Başbakanı Aristide'nin Ekim 1994'de iktidara gelmesiyle sona ermiştir.

- Basra Körfezi Savaşı

2 Ağustos 1990 tarihinde Irak, hiçbir kışkırtma olmaksızın komşusu Kuveyt'e saldırmış ve aynı gün ülkeyi istilâ etmiştir. Dünyanın olay karşısındaki tepkisi, Güvenlik Konseyi'nde hızlı, birleşik ve kararlı bir yapıda olmuştur. Aynı gün Güvenlik Konseyi 660 sayılı kararı (S/Res/660 1990) kabul ederek, Irak Kuvvetlerinin koşulsuz bir şekilde derhal Kuveyt'i terk etmelerini istemiştir. BM Güvenlik Konseyi 661 sayılı Karar ile "Kararın kabul edildiği tarihten sonra Irak ve Kuveyt kaynaklı her türlü mal ve ürünün" bu ülkelerden ithalatına ve bu ülkelere yönelik her türlü silâh ya da askerî malzemenin ihraç edilmesine karşı ambargo ilân etmiştir.

ABD bu karar ve Kuveyt'ten gelen talep üzerine, Denizde Denetim Harekâtı yapmaya karar vermiştir. ABD'nin almış olduğu bu karar, Güvenlik Konseyi'nin kararında, herhangi bir devlete tek taraflı ya da çok uluslu bir yapı içerisinde önleme harekâtı yapılmasına dair herhangi bir müsaade içermediğinden dolayı bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Karar açık bir şekilde Irak ve Kuveyt'in ithalat ve ihracatına ambargo konulmasından ibaretti. Bununla birlikte, ABD alınan o kararı geniş bir anlamda yorumlayarak, "661 sayılı karar gereğince kuvvet kullanmaya varan uygulamalar" olarak algılamıştır. Anlamlı bir şekilde, İngiltere dahil diğer devletlerde bahse konu kararı yorumlayarak körfeze harp gemilerini sevk etmişlerdir.

Diğer taraftan Küba'nın en etkin şekilde savunduğu şekilde bazı devletler kararı daha dar anlamda yorumlayarak Güvenlik Konseyi'nin her türlü tek taraflı müdahaleye engel olmasını istemişlerdir. BM Genel sekreteri Perez De Cuellar, Küba ile benzer şekilde düşündüğünü gösterir şekilde "Yalnızca Birleşmiş Milletler, Güvenlik Konseyi kararı

vasıtasıyla bu ülkelere ambargo uygulanıp uygulanmayacağına karar verebilir” demiştir. Yapmış olduğu bu açıklama BM Antlaşmasının 41 ve 42. Maddeleri açısından da doğrudur. Özellikle 41. Madde, Güvenlik Konseyi’ne, almış olduğu kararın etkinliğini artırmak üzere silâhlı güç kullanım kararını alabilmesine izin vermektedir. 42. Madde de ise “Güvenlik Konseyi, 41. Maddede öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir.” denilmektedir.

Açıkça anlaşılacağı üzere Antlaşma, BM’ye ve Güvenlik Konseyi’ne anlaşmazlığı çözümü sorumluluğunu vermektedir.

BM Şartı’nın 3 ncü bölümü, münakaşaları çözümlenmeye ya da en azından saldırganlığın seviyesini azaltmaya yönelik tedbirleri içermektedir, söz konusu tedbirlerin ölçülü bir reaksiyon oluşturulmasını sağlayacak nitelikte olduğu söylenebilir. 661 Sayılı karar, barışçı bir ticari ambargoya izin verirken, özel bir şekilde kuvvet kullanımına izin vermemiştir. Güvenlik Konseyi tarafından kuvvet kullanımının gerekli olduğunun tasavvur edilmesi halinde, Antlaşma’nın 42. Maddesi esasları çerçevesinde çözüme yönelik davranışlarda bulunulacaktır. Bahse konu Karar, “Güvenlik Konseyi BM Antlaşmasının 51. Maddesi gereğince, Kuveyt’e karşı Irak tarafından yapılan silâhlı saldırıya karşılık bireysel ya da ortak meşrû müdafaa hakkını onaylamaktadır.” demektedir. Buna ilâve olarak “Kararda belirtilen hiçbir ifade, meşrû Kuveyt Hükümeti’ne yardım edilmesini engellememelidir.” denilmektedir. Güvenlik Konseyi’nin, ABD ve İngiltere’nin 661 Sayılı Kararına istinaden tek taraflı kuvvet kullanmalarının, uluslararası teamül hukuku kuralları çerçevesinde meşrû müdafaa olarak adlandırdığı ve hukukî olarak değerlendirdiği görülmektedir.

Her halükarda, ABD ve İngiltere, Basra Körfezi ve Kızıldeniz’e harp gemilerini göndermiş ve Irak ile Kuveyt’te giren ya da çıkan tüm ticari nakliyatı denetlemeye başlamışlardır. Bu hareket sonrası Irak, ABD tarafından kendisine karşı “silâhlı kuvvet kullanarak ekonomik ambargo uygulandığını” ve “dünya standartları ve uluslararası teamül hukuk çerçevesinde bu girişimin savaş hareketi olarak nitelendirileceğini” belirtmiştir. BM’in böyle bir girişim yapılmasına dair bir kararının olmaması ve ABD’nin tek taraflı olarak güç kullanmasına karşı Irak’ın tutumu haklı olabilir. ABD’nin 661 sayılı Kararı geniş bir şekilde yorumlayarak, harekete geçmesi Irak’a karşı bir miktar sempati oluşmasına neden olmuştur.

Buna ilâve olarak ABD'nin bu hareketi, diğerk devletleri de rahatsız etmiştir. Örneğın Ürdün, bu önleme harekâtından en fazla zarar gören devletlerden birisi olarak, ABD'yi Birleşmiş Milletler'e şikâyet etmiştir.

Bir haftadan az bir süre sonra, BM Güvenlik Konseyi 665 sayılı kararı kabul etti. Bu kararda; *“Kuveyt Hükümeti ile işbirliği yapan üye devletlerden, bahse konu bölgede deniz kuvvetleri unsurları bulunduran devletler tarafından, 661 sayılı kararda belirlenen esaslar dahilinde, Güvenlik Konseyi'nin izni altında, Irak'a yönelik her türlü giren ya da çıkan ticari nakliyatın, taşımış olduğu şüpheli yüklerinin ve varış limanlarının kontrol edilmesinin gerekli olabileceği”* ifade edilmiş, üye ülkeleri; *“Yukarıdaki paragrafta belirtilen esaslar çerçevesinde, 661 sayılı kararın uygulanabilmesi için azami derecede politik ve diplomatik katkıda bulunulmasına”* davet etmiş ve ek olarak tüm devletlerden; *“BM Antlaşması dahilinde, bu kararın 1'nci paragrafındaki belirtilen devletlere ihtiyaç duyabilecekleri desteğın sağlanması hususunu”* talep etmiştir.

665 sayılı karar, denetim harekâtında kuvvet kullanımına izin verirken, üye olan ya da olmayan tüm ülkelerin bu harekâtâ katkıda bulunmalarını talep etmiş ve tüm üye ülkelerin bu harekâtın icrasına onay verdiklerinden emin olmak istemiştir. Kısaca 665 sayılı karar ile, tek taraflı kuvvet kullanımını kavramı müzakere edilmiştir. Bu sayede Çöl Fırtınası Harekâtında yirmi üç ülke çok uluslu önleme harekâtına katılmıştır. Buna ilâve olarak, Basra Körfezi Krizi iki kademeli hukukî gerekçe için mükemmel bir örnek olmuştur. Başlangıçta, ABD, İngiltere ve diğerkleri temel bir hak olan, bireysel ya da ortak meşrû müdafaa adı altında tek taraflı olarak hareket etmişlerdir. Daha sonra bu devletler, BM'nin otoritesi altında hareketlerine devam etmişlerdir. Güvenlik Konseyi'nin sorumluluğu üzerine aldığı andan itibaren, tek taraflı kuvvet kullanma hususu cevapsız bir sorun olarak kalmıştır. Başka bir ifade ile, ABD'nin 18 ve 25 Ağustos 1990 tarihleri arasında yapmış olduğu denetim harekâtı yasal mıydı? 661 sayılı kararın geniş ifadeleri kapsamında bu sorunun cevabı “evet” olacaktır. Halen bu mesele, gelecekte oluşabilecek böyle bir durum öncesi tartışılması gereken bir konu olarak durmaktadır.

- **Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (YFC) Harekâtı**

Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin Adriyatik kıyılarında BM' in harekete geçmesine neden olan olayların uzun ve karışık bir geçmişi vardır.*

Tito'nun ölümünün üzerinden henüz on yıl geçmişken, komünist partinin, politik çoğulculuk anlayışına geçmesi ve bu çoğulculuğun toplumu anarşinin kuyusuna getirmesi sonrasında millet parçalanmaya başlamıştır. Savaş neredeyse hemen başlamış, BM Güvenlik Konseyi bu konudaki ilk kararını Eylül 1990'da alırken, hadiseye müdahale edilmemesi halinde YFC'de büyük bir iç savaşın çıkacağı ve bu yangının tüm uluslararası camiayı etkileyeceği açıkça görülmeye başlanmıştır. Krizin ciddi bir hal alması üzerine harekete geçen Birleşmiş Milletler, Antlaşmanın 7. Bölümü esasları altında 25 Eylül 1991 tarihinde Güvenlik Konseyi'nde 713 sayılı Kararı (S/Res/713, 1991) almıştır. Bu kararda; *“Yugoslavya'da barış ve istikrarın yeniden tesisi amacıyla tüm devletler acil olarak Yugoslavya'ya yönelik her türlü silâh ve askeri teçhizata, Güvenlik Konseyi aksi bir karar almadıkça, ambargo uygulamalıdır”* denilmektedir.

Yine benzer şekilde ambargo için herhangi bir zorlayıcı mekanizma öngörülmemiştir. Daha fazla müdahale yapılmaması halinde krizin dinmek bilmeyeceğinin anlaşılması üzerine, Güvenlik Konseyi, 30 Mayıs 1992 tarihinde 757 sayılı kararı almıştır (S/Res/757, 1992). Yerinde bir ifade ile tüm devletlerden; *“Kararın alındığı gün itibari ile YFC'ne (Sırbistan ve Karadağ) her türlü mal ve ürün ithali ile bu ülkeden yapılacak her türlü ihracatının, kendi milletleri ya da bağluları tarafından YFC'ne destek sağlamaya yönelik olarak, bu ülkede üretilen her türlü mal ve ürünün ihracatının, taşınmasını, kendi bayraklarını kullanarak, her türlü gemi ya da uçak vasıtası ile orada üretilsin ya da üretilmesin her türlü mal ve ürünün YFC'de yaşayan herhangi birine, naklinin, satış ya da ikmalinin engellenmesini”* istemiştir.

Bu ifadeye bağlı olarak, Kuzey Atlantik Paktı Örgütü (NATO:North Atlantic Treaty Organization) ve Batı Avrupa Birliği (WEU:Western European Union) birlikte harekete geçerek YFC' ye yönelik her türlü giren/çıkan ticari malzemeyi izlemeye başlamışlardır.

NATO ve BAB icra edilen harekâtlar ile, BM Güvenlik konseyi'nin 713 ve 757 sayılı kararlarına uyulup uyulmadığını izlemişlerdir. Bordalama (Boarding), arama veya saptırma yapılmasına izin verilmemiştir. Önleme kuvvetlerinin tüm görevi, gemileri sorgulamak ve 713 ve 757 sayılı kararlara aykırı hareket edenleri rapor etmek olmuştur. Bu kadar kısıtlı yetki

* Bugün itibari ile; Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin yerini Sırbistan ve Karadağ ortaklığı ile kurulan Sırbistan Karadağ Cumhuriyeti almıştır. Bahse konu önleme harekâtının yapıldığı dönemde Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan, Bosna ve Makedonya'dan oluşmaktaydı. Bu bölümde kullanılacak olan “YFC” ifadesi parçalanma öncesi dönemi ifade etmektedir.

nedeniyle, ihlâllerin kaçınılmaz olacağı açıktır. Bu tarz ihlallerin tespit edilmesiyle, gelecekte ambargonun uygulanması için ödün vermeyecek bir çözüme izin veren gelişmelere zemin hazırlanmıştır.

İcra edilen harekâtlar sayesinde ihlâllerin ortaya çıkarılması ile, Kasım 1992’de Güvenlik konseyi, BM Antlaşmasının VII. ve VIII. Bölümleri’nin ışığı altında 787 sayılı kararı almıştır (S/Res/787, 1992). Bu karar tüm devletlerden; *“1991 yılında alınan 713 sayılı karar ile 1992 yılında alınan 757 sayılı kararın sıkı bir şekilde uygulanmasını sağlamak maksadıyla, bölgeye giren ya da çıkan her türlü vasıtanın durdurularak, taşıdıkları yükün ve varış limanlarının doğrulanması maksadıyla, belli bazı özel durumlarda, ihtiyaç duyulması halinde Güvenlik Konseyi’nin otoritesi altında, orantılı tedbirlerin alınması.....”* istenmiştir.

Bu karara istinaden NATO tarafından Maritime Guard (Deniz Nöbeti) ve Avrupa Birliği tarafından Sharp Fence (Keskin Parmaklık) Harekâtı icra edilmeye başlanmıştır. Açıkça 787 No’lu karar, devletleri YFC’nin kıyılarını gözetlemenin ötesinde 713 ve 757 sayılı kararları uygulamaya zorlamayı amaçlamaktadır. NATO ve Avrupa Birliği tarafından icra edilmeye başlanan harekâtlar esasında bu amaca yöneliktir. NATO ve AB kuvvet kullanımına onay verdiği zaman, bunu delmeyi amaçlayanlar kuvvet kullanımından kaçınmak için Karadağ’ın karasularından geçebileceklerini keşfettiler. Bir kez daha harekâtını icra eden birimler bu tarz delinmeleri rapor ettiler ve Güvenlik Konseyi 820 sayılı kararı aldı(S/Res/820, 1993). Bu karar; YFC’nin karasularına yönelik tüm ticari nakliyatı yasaklamayı öngörmüştür.

- **Haiti Harekâtı**

ABD ve Haiti’nin ilişkilerinde daima sorun yaşanmıştır. 1991 yılının başlarında eski bir Katolik papaz olan Jean-Bertrand Aristide’nin başkan olarak seçilmesinden hemen sonra, General Raoul Cedras liderliğinde yapılan askerî darbe sonucunda Aristide sürgüne gitmeye zorlandı. Cedras kendi liderliğinde askerî bir diktatörlük kurdu. Bu olay, pek çok Haitilinin kırık dökük gemilerle evlerinden ayrılmalarına neden oldu. Pek çok göçmen ABD’ye ulaşma yolunda boğulmuş ya da kaybolmuştur. Hayatta kalmayı başaranlar, ABD Sahil Güvenlik botları tarafından denizden toplanarak göçmen kamplarına yerleştirilmiştir.

ABD, mevcut halin, ekonomisine, dış politikasına ve ulusal güvenliğine bir tehdit oluşturduğu fikrinden hareketle; Haiti ile olan ekonomik ilişkilerini dondurmıştır. Bu durum 30 Haziran 1993 tarihinde Başkan Clinton tarafından yapılan 12853 sayılı açıklama ile Cedras rejimini destekleyen Haiti halkına ait mevduatın dondurulduğunun açıklanmasına kadar devam etmiştir. Daha da önemlisi, bu karar Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 16

Ağustos 1993'de aldığı Kararla, Haiti ile silâh ve petrol ticaretini yasaklamasını da beraberinde getirmiştir.

İlginç bir şekilde, tüm bu kısıtlamalar, demokratik seçimler sonrası başkan olarak seçilen Aristide Hükümetinin, Cedras tarafından, yeniden işbaşına getirileceği kanısının tüm dünya devletleri tarafından algılanması sonrasında Ağustos 1993'de kaldırılmıştır. Aslında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1993 yılında almış olduğu 841 sayılı karar, petrol ve silâh ticaretini askıya almıştı. Amerika Devletleri Teşkilatı (ADO), üye ülkelerden, yürüttükleri ticari ambargoyu askıya almalarını talep etmiştir. Bu Teşkilatın bir parçası olan ABD, 31 Ağustos 1993'de tüm uygulamalarını askıya almıştır. Daha sonra Cedras rejimiyle Antlaşma yapılmış ve Adalar Valisi Antlaşması olarak isimlendirilmiştir. Ancak 1993 Ekim'inin ortalarına doğru, Cedras'ın yapılan antlaşmadaki taahhütlerine uymayacağını anlaşılması üzerine, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1993 yılında tüm yaptırımların askıdan indirilmesini öngören 873 sayılı kararını (S/Res/873, 1993) açıklamıştır. Başkan Clinton'da yapmış olduğu açıklamada tüm yaptırımları yeniden yürürlüğe koyduklarını ilân etmiştir. Aynı zamanda, altı gemilik bir kuvveti Haiti sahillerine gönderme kararını vermiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 875 sayılı kararı ile tüm üye devletlerden Haiti'ye giden tüm ticari gemilerin silâh ve petrol taşıyıp taşımadıkları yönünde araştırılmasını ve hatta gerekiyorsa saptırılmasını talep etmiştir. Bu karar, Haiti'ye karşı çok uluslu Denizde Denetim Harekâtının 1994'ün başlarında yürürlüğe konmasına neden olmuştur.

Temmuz 1994'de, yaptırımların tek başına Haiti'ye demokrasiyi yeniden getirmeye yetmeyeceği anlaşılınca, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin, 1994 yılında Aristide'yi yeniden hükümete getirmek için gerekli tüm tedbirlerin uygulamaya konulmasına izin veren 940 sayılı kararı (S/Res/940, 1994) almasına neden olmuştur.

ABD liderliğinde yirmi altı ülkeden oluşan bir koalisyon kurulmuş ve 18 Eylül 1994'de ABD Aristide'yi yeniden işbaşına getirmek üzere Haiti'ye asker çıkarmıştır. Son dakika girişimleri sonrasında, krizin barışçı bir şekilde çözümlenmesine dair olumlu kararlar alınmıştır. Cedras hükümetten inmeyi ve Aristide'yi hükümetin başına getirmeye karar vermiştir. 25 Eylül'de, Aristide Haiti'ye yönelik tüm yaptırımların kaldırılmasını talep etmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 944 sayılı kararı ile(S/Res/944, 1994), Aristide'nin Haiti'ye dönüş tarihi olan Ekim 1994'den itibaren tüm yaptırımları kaldırdığını ilan etmiş ve Aristide, 1994 Ekim'inde ülkesine geri dönmüştür.

Haiti'ye karşı yürütülen Denizde Denetim Harekâtı etkili olmuş, ABD ve BM, Haiti'ye demokrasiyi getirmede bir bütün olarak başarı göstermişlerdir.

2.2 Kitle İmha Silâhlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi (PSI) Kavramı ve Denizde Denetim Harekâtları (DDH) ile İlişkisi

Kitle İmha Silahları (KİS)-Weapons of Mass Destruction (WMD), nükleer, biyolojik, kimyasal silâhlar (NBC) gibi kullanılmaları halinde geniş kesimleri etkileme ve büyük zararlar verme imkânına sahip silâhlar için kullanılan bir tabirdir. 11 Eylül terör saldırılarından sonra terörist faaliyetlerde kullanılabileceği endişesi ile ABD ve müttefikleri söz konusu silâhların nakledilmesinin önlenmesine büyük gayret sarf etmektedirler.

Proliferation Security Initiative kelimesinin baş harflerinden oluşan PSI kavramı kısaca, Kitle İmha Silahları (KİS) ve KİS yapımında kullanılan malzemeleri içeren kargonun taşınmasının önlenmesi girişimleridir. Son 10 yılda kitle imha silâhlarının yayılmasının önlenmesiyle ilgili uluslararası çalışmalar giderek artmıştır. Bu konudaki uluslararası sözleşmeler, özellikle NBC silâhlarının ve bunlarla ilgili diğer malzemelerin yayılmasının önlenmesine ilişkin, ülkelerin sorumlulukları ile hudutların sıkı bir şekilde kontrolünü öngörmektedir.

11 Eylül terör olayı sonrasında oluşan yeni güvenlik ortamı paralelinde, Kitle İmha Silahları (KİS) ve bunların yapımında kullanılan malzemelerin özellikle deniz ve hava sahalarından transferinin önlenmesi amacıyla, Mayıs 2003'de ABD'nin önderliğinde 11 devlet (ABD, Avustralya, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, Polonya, Portekiz ve İspanya) tarafından PSI adı verilen yeni bir güvenlik girişimi başlatılmıştır.

PSI girişimi, KİS'lerin kara, deniz ve hava yoluyla nakledilmesinin önlenmesini hedeflemekle beraber, çalışmalar daha çok deniz yoluyla yapılabilecek nakiller üzerinde yoğunlaşmıştır. Ülkeler doğal olarak egemen oldukları kara, deniz ve hava sahalarında KİS'lerin naklinin önlenmesi maksadıyla önlem alabileceklerinden, PSI girişiminde uluslararası deniz yolundan yapılacak nakiller ile DDH ön plâna çıkmaktadır. PSI kavramından önce DDH'nın incelenmesi de bu nedene dayanmaktadır. Ayrıca, Açık Denizler ve ülkelerin açık denizlerdeki yetkileri de, PSI kavramını yakından ilgilendirdiğinden, bu bölüm içerisinde incelenecektir.

2.2.1 Açık Denizler ve Hukukî Statüsü

Açık denizler (High seas) devletlerin egemenlik alanları dışında kalan ve denize kıyısı olsun veya olmasın tüm devletlerin hak sahibi olduğu ortak deniz alanlarını tarif etmede kullanılmış bir kavram olup, hukukî rejiminin temelini örf ve adet kuralları oluşturur (Toluner, 1996). Açık denizlerin hukukî rejimine ait temel ilkeler, ilk olarak 1958 Açık Deniz Sözleşmesi (ADS)'nde (Açık Deniz Sözleşmesi, 1958) yazılı biçimde ifade edilmiştir. Müteakiben 1982 BMDHS'de, 1958 ADS'ni esas alarak küçük değişikliklerle bu konudaki hükümler tekrarlanmıştır. Sözleşme'ye göre; *“Bu kısım hükümleri, bir devletin MEB'ine, karasularına veya iç sularına veya bir takımada devletin takımadada sularına dahil olmayan bütün deniz kısımlarına uygulanır. Bu madde, bütün devletlerin 58. Madde gereğince Münhasır Ekonomik Bölge (MEB)'de sahip olduğu hürriyetlerinin herhangi bir şekilde kısıtlanmasını gerektirmez.”* (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982) hükmü ile madde 58 ile 86 arasında karşılıklı bağlar kurularak, MEB'in denizin kısımlarına ait tanımlamalarda, devletin egemenlik alanı ile açık deniz arasında bir yere oturtulduğu gözlenmektedir. Diğer bir ifade ile kıyıdaş devletin kıta sahanlığı ve MEB hakları hariç, bu kesim de açık deniz statüsündedir.

Açık denizlerin serbestisi her iki sözleşmede de benzer şekilde tarif edilmiş olup, BMDHS bunu *“Açık denizler denize kıyısı olsun olmasın bütün devletlere açıktır”* şeklinde belirtmiştir. Açık denizler serbestisi bu Sözleşme'nin ve uluslararası hukukun diğer kuralları tarafından konulmuş olan şartlara göre kullanılır. Bu serbesti hem kıyısı olan, hem de kıyısı olmayan devletler için diğerleri yanında aşağıdakileri kapsar.

-Seyrüsefer serbestisi,

-Uçma serbestisi,

-Kısım VI (Kıta sahanlığı) ya tabi olmak üzere sualtı kablo ve boru hattı döşeme serbestisi,

-Kısım VI (Kıta sahanlığı) ya tabi olmak üzere suni adalar ve uluslararası hukukun izin verdiği diğer tesisleri inşa etme serbestisi,

-Bölüm 2 (Açık denizin canlı kaynaklarının muhafazası ve idamesi) de belirtilmiş olan şartlara tabi olmak üzere balıkçılık serbestisi,

-Kısım VI (Kıta sahanlığı) ve XIII (Deniz Bilimsel Araştırması) e tabi olmak üzere bilimsel araştırma serbestisidir.

Bu serbestiler diğerleri yanında, devletlerin açık denizler serbestisindeki menfaatleri gereği veçhile nazarı dikkate alarak ve bu Sözleşme'de saha ile ilgili hakları nazara dikkate alarak bütün devletlerce kullanılacaktır.

Yukarıda bahsedilen serbestilerden deniz ulaştırması konusunda her devletin gemilerini açık denizde seyrüsefer ettirme özgürlüğü olduğu ayrıca belirtilmiştir (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982). Aynı şekilde tüm devletlerin açık denizde balıkçılık yapma hakları mevcut olduğu belirtilmiş (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982), ancak, balıkçılığa ilişkin düzenleyici hükümler bölüm 2’de belirtilmiştir (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982). Devletlerin açık denizdeki balıkçılık konusundaki uluslararası hukuktan doğan yükümlölükleri ayrıca belirtilmiştir (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982).

Açık denizdeki bilimsel araştırmalara ait serbestileri düzenleyen hükümler ise, BMDHS’nin 238-241’inci maddelerinde belirtilmiş olup araştırmaların barışçıl amaçlara hizmet etmesi, üçüncü devletlerin haklarını engelleyici nitelikte olmaması, çevrenin korunmasına ilişkin kurallara uygun olması koşullarının arandığı gözlenmektedir. Kablo ve boru döşeme ile suni yapılar konusundaki serbestiler kıta sahanlığında bu konuda getirilen düzenlemelere atıf yapılarak belirtilmiştir.

BMDHS açık deniz serbestilerini düzenleyen 87’nci maddeyi takiben 88’inci maddede “**Açık denizler barışçıl amaçlar için kullanılacaktır**” cümlesi ile genel nitelikli bir kısıtlayıcı hüküm ilâve edilmiştir. Burada denizin barışçıl amaçlar için kullanılması hükmü, açık denizlerin askerî amaçlar ile kullanımını kısıtlayıcı anlamda anlaşılmamalıdır. Her ne kadar hüküm bu konuda tam açık değilse de, barışçıl terimi salt en geniş anlamı ile değerlendirilirse tüm askerî faaliyetleri kısıtlaması düşünülebilir. Ancak, “**barışçıl**” teriminden yalnızca mütecaviz anlam taşımayan savunma amaçlı askerî faaliyetler anlaşılırsa askerî faaliyetlerin yasaklanması söz konusu olmayacaktır. Bugünkü uluslararası uygulamada ikinci olasılık kabul görmekte olup, açık deniz alanında devletlerin icra ettiği askeri tatbikatlar herhangi bir öze ilişkin protesto ile karşılaşmamaktadır.

Açık denizler hiçbir devletin egemenlik alanı içinde değerlendirilemez ise de, bu deniz kesiminde meydana gelecek muhtemel ihlâl veya gayri hukukî durumların önlenmesi veya vuku bulan ihlâllerin cezalandırılabilmesi amacıyla birtakım yetki ve sorumlulukların dağıtılması gerekmektedir. Böylece yönetsel ve yargısal anlamda açık denizde bir boşluk olmasının önüne geçilebilecektir. Bu kapsamda belirtilen deniz kesiminde her devlet kendi bayrağını taşıyan gemilere karşı yönetsel ve yargısal yetkilerle donatılmıştır (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982). Bu kurala “**Bayrak Yasası**” denilmektedir.

Bayrak yasası uyarınca açık denizde bir gemi münhasıran kendi bayrak devletinin yargı yetkisine tabi olacaktır (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982). Bu konudaki

bazı istisnai durumlarda ki bunlar uluslararası suçların denetlenmesi konusunda olacaktır, diğer devletlerin birtakım yetkilere sahip olduğu söylenebilir.

Bayrak devletinin görevleri, BMDHS'nin 94'üncü maddesinde ayrıntılı olarak incelenmiş olup, devlet uyuğundaki gemilerin hangi koşulları yerine getireceğini, hangi teknik özelliklere sahip olması gerektiği gibi yönetsel yetkileri açıklanmıştır. “Harp gemileri, açık denizde bayrak devletinden başka herhangi bir devletin yargı yetkisinden tamamen bağımsızdır (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982)” hükmü ile harp gemileri istisnasız diğer devletlerin yargı yetkisinden bağımsız kılınmıştır.

Yukarıda belirtilen yargısal yetkilere ilâveten bir kıyı devleti ulusal yetki alanına giren deniz alanlarında ihlal edilen bir kuralın cezalandırılması amacıyla açık denizlere kaçan diğer devlet gemilerini izleyip açık denizde yakalanması ve gerekli yasal işlemleri yapma konusunda yetkili kılınmıştır. Buna kesintisiz izleme hakkı (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982) denir .

ADS'nde izleme hakkı, yabancı devlet gemilerinin söz konusu ihlâli devletin egemenlik alanı olarak tanımlanan iç sular, karasuları veya takımda sularında yapmış olması; izlemenin, bunlara ilâveten bitişik bölge içinde başlamış olması gerekli iken (Açık Deniz Sözleşmesi, 1958), BMDHS izleme hakkının başlatılması için ihlâlin gerçekleştiği alanlara MEB ile kıta sahanlığındaki tesislerin etrafındaki güvenlik bölgelerini de ilave ederek, bahse konu sahalardaki kıyı devletinin yargı yetkisini dolayısıyla kısmi egemenlik hakkını tekrar etmiştir.

Ancak, kıyı devleti izleme hakkını kullanırken bazı koşulların sağlanmış olması gerekir. Bunlardan birincisi, izleme, ihlâlin gerçekleştiği deniz alanından başlamalıdır. İç sular veya karasularında söz konusu bir ihlâlin takibi, bu alanlardan başlayacaktır. Yine, MEB ve kıta sahanlığı içindeki bir güvenlik bölgesi içinde bir takibin başlatılabilmesi için anılan bölgelerle ilgili kıyı devletinin uluslararası hukuka uygun koymuş olduğu kuralların ihlâl edilmiş olması ve takibin bu bölgelerden başlatılma zorunluluğu vardır. Ancak, bu tanım takibi yapacak geminin aynı bölgede olma zorunluluğu olarak anlaşılmalıdır. Bir başka deyişle, izleme başladığı anda izlemeyi yapacak kıyı devleti gemisinin ihlâlin yapıldığı bölgede olma zorunluluğu yoktur (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982).

İzleme, takip edilecek yabancı gemiye görülebilir ya da işitilebilir bir durma işaretinin verilmesinden sonra başlatılabilir (Açık Deniz Sözleşmesi, 1958). Takip kesintisiz olmalıdır (Açık Deniz Sözleşmesi, 1958). Kesintisiz takip ancak harp gemileri veya askerî uçaklar veya devlet hizmetinde olduğu veya o amaçla yetkilendirildiği açıkça işaretlenmiş ve teşhis edilebilir diğer gemi veya uçaklar tarafından yapılabilecektir. Kesintisiz takip herhangi bir

nedenle kesintiye uğradığında veya takip edilen gemi başka bir devletin karasularına girdiğinde sona erer (Açık Deniz Sözleşmesi, 1958).

Açık denizde, devletler harp gemileri vasıtasıyla ziyaret hakkını kullanabilir. Bu hak, BMDHS'nin 95 ve 96'ncı maddelerindeki yargı bağımsızlığına sahip askerî gemiler ile ticari amaçla kullanılmayan devlet gemileri haricindeki gemilere ancak;

- Gemi deniz haydutluğu yaptığında,
- Gemi köle ticaretine giriştiğinde,
- Gemi açık denizden izinsiz yayın yaptığında,
- Gemi tâbiyetsiz olduğunda,

-Kendi tâbiyetindeki geminin bayrağını gizlemesi veya başka bayrak göstermesi halinden şüphelenilmesini gerektiren makul bir sebep olduğunda, uygulanabilir.

Ziyaret hakkını kullanırken harp gemisi, kontrol ve müteakiben inceleme yapabilir. Ancak, şüpheler doğru çıkmazsa ve yanaşılacak gemi şüpheleri haklı çıkartacak bir hareket yapmamışsa harp gemisinin bayrak devleti, varsa gemiye verilen hasarı karşılayacaktır.

Açık denizde devletler kendilerine verilen yetkileri bazı özel durumlarda diğer devletler ile paylaşırlar. Bir başka deyişle, devletlerin açık denizde işbirliği yaptığı ve kendi gemileri üzerinde sahip olduklarına ilaveten diğer gemilere de uygulayabildikleri yetkileri;

- Bazı uluslararası suçların kontrolü ve cezalandırılması,
- Açık denizden yararlanma,

Devletlerin bazı uluslararası suçların kontrolü ve cezalandırılması konusundaki yetkileri;

-Uyusturucu madde kaçakçılığının denetlenmesi (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982),

-Açık denizden izinsiz yayınların denetlenmesi (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982),

-Deniz haydutluğu (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982),

-Köle ticareti (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982),

konularında düzenlenmiştir. Bu konularda açık denizde tüm devletler tâbiyet gözetmeksizin denetleme yapabilir ve ayrıntıları sözleşmede belirtilen cezaî işlemleri uygulayabilir.

Burada devlet, yukarıdaki suçları işleyen veya işlediğine dair güçlü şüpheler mevcut olduğunda, bir dizi önlemlerle yetkilerini kullanır. Bunlar sırasıyla gemi kimliğini inceleme

(right to search), ziyaret hakkı (right to approach), ve müteakiben suçun sabit olması halinde sözleşmeyle verilen cezalandırmaya uzanan bir dizi yetkililerdir.

2.2.2 PSI Kavramının Ortaya Çıkışı ve Tespit Edilen Gelişmeler

Son 10 yılda kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesiyle ilgili uluslararası çalışmalar giderek artmıştır. Bu konudaki uluslararası sözleşmeler, özellikle NBC silahlarının ve bunlarla ilgili diğer malzemelerin yayılmasının önlenmesine ilişkin, ülkelerin sorumlulukları ile hudutların sıkı bir şekilde kontrolünü öngörmektedir.

Kitle İmha Silâhlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi (PSI) ilk defa 30 Mayıs 2003 tarihinde ABD Başkanı W.Bush tarafından Krakow/Polonya’da beyan edilmiştir. ABD Başkanı Bush yaptığı açıklamada yeni bir inisiyatif ortaya atarak gözlemcileri şaşırtmıştır, söz konusu beyanat aşağıdadır; *“KİS’ler veya bunların bileşenleri intikal halinde iken bunları zapt etme hakkına ve gerekli izne sahip olmamız gerekmektedir. Bu nedenle bugün silâhlardaki bu artışla mücadelemize yeni bir isim vermek istiyorum “PSI”. ABD ve onun koalisyon ortakları şüpheli yük taşıyan gemi ve uçakları arama ve kanun dışı silâh ve teknolojileri zapt etme hakkında yeni bir anlaşma üzerinde çalışmaya başlayacağız. Zaman içerisinde bu işbirliğini KİS’leri bizim kıyılarımızdan uzak tutacak ve ortak düşmanlarımızın eline geçmesini engelleyecek bir seviyeye getireceğiz.”* (Nartker, 2003).

4 Haziran 2003’de John R. Bolton (Silahların Kontrolü ve Uluslararası Güvenlik Sekreterliği Mensubu), Kitle İmha Silâhlarına sahip olan devletler kadar bu silâhları üreten devletlerinde sorumlu olduklarını açıklamıştır. Yine aynı açıklamada ABD ve müttefiklerinin uluslararası arenada yasaklanmış olan silâhların, deniz, kara ve hava yoluyla naklinin engelleneceğini açıklamıştır. Her ne kadar PSI kapsamında herhangi bir ülkenin hedef alınmadığı ifade edilse de, genel anlamda diğer ülkelere platünyum gibi nükleer silah yapımında kullanılan maddeleri ihraç eden Kuzey Kore göz önünde bulundurulmuştur. Gerçektende Bolton tarafından, denetim harekâtına yönelik yapılan iki başarılı örneğe değinilmiştir. Bunlardan birincisi; ABD tarafından Kuzey Kore’nin nükleer silah yapımında kullanılmak üzere yola çıkarılan alüminyum tüplerin önlenmesi, ikincisi ise Fransa ve Almanya tarafından ortaklaşa önlenen; Kuzey Kore’nin kimyasal silâh programında kullanılmak üzere hazırlanan Sodyum Siyanürdür.*

* Global Security, Proliferation Security Initiative, at <http://www.globalsecurity.org/military/ops/psi.htm>.

Teröre karşı uluslararası mücadelenin bir aracı olarak tüm devletlerin katılımına açık tutulan söz konusu girişim kapsamında, taraf devletler arasında bugüne kadar çeşitli toplantılar gerçekleştirilmiştir.

Bunlardan birincisi 12 Haziran'da Madrid/İspanya'da, ikincisi 9-10 Temmuz'da Brisbane/Avustralya'da, üçüncüsü 3-4 Eylül'de Paris/Fransa'da, dördüncüsü 9-10 Ekim 2003 tarihleri arasında Londra/İngiltere'de yapılmıştır (Global Security Newswire, 2003). Müteakiben, 31 Mayıs–1 Haziran 2004 tarihleri arasında PSI'nın birinci yıldönümü vesilesi ile Polonya'nın Krakow Şehrinde üst düzeyli bir toplantı, 5-6 Ağustos 2004 tarihlerinde Oslo/Norveç'de "PSI Uzmanlar Grubu" toplantısı ve 24-25 Kasım 2005 tarihlerinde, Hamburg'da Bölgesel Uzmanlar Grubu Toplantısı icra edilmiştir. Aşağıda söz konusu toplantılar detaylı olarak incelenecektir.

- **Madrid Toplantısı (12 Haziran 2003)**

Toplantıda, girişime taraf ülkeler arasında siyasi irade birliği sağlanmış, ülkeler birlikte çalışmak üzere mutabakata vararak koalisyon kurmuşlardır. Katılan ülkeler; Avustralya, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, Polonya, Portekiz, İspanya, İngiltere ve ABD'dir. Madrid toplantısında KİS'lerin, füzelerin veya ilgili diğer maddelerin transferi ile artışının önlenmesi konusundaki fikir birliği yinelenmiştir. KİS'lerin, füzelerin veya diğer ilgili maddelerin teröristlerin ellerine geçebileceği konusunda küresel alarm verilmiştir.

İlk toplantının ardından, 17 Haziran 2003 tarihinde Colin Powell tarafından PSI'nın içeriği açıklanmıştır. Colin Powell yaptığı açıklamada Kuzey Kore'nin başta narkotik olmak üzere tüm kanunsuz madde trafiğinin engellenmesi üzerinde durmuştur.

- **Brisbane/Avustralya Toplantısı (9-10 Temmuz 2003)**

Toplantıya katılan ülkeler, PSI'nın küresel amaçlara hizmet eden bir girişim olduğuna dair düşüncelerini yinelemişler, KİS'lerin, füzelerin ve bunlarla ilintili diğer malzemenin naklini engellemeye yönelik birtakım doğrudan ve pratik kuralların ortaya konması gerektiğini beyan etmişlerdir. Toplantıda birtakım denetim kuralları da (interdiction principles) ortaya çıkarılmıştır.

Brisbane toplantısında KİS'lerin, füzelerin ve ilgili diğer malzemenin karadan, denizden veya havadan naklinin önlenmesi konusunda bireysel ya da ortaklaşa alınacak hareket tarzlarını belirleme üzerinde odaklanılmıştır. Katılımcı ülkeler, bahse konu trafiğin

engellenmesi için, ulusal ya da uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde yapılacaklar hakkında istekli olduklarını yinelemişlerdir.

Brisbane toplantısında denetim modelleri ve harekât alanında yapılacak işbirliği konularında büyük gelişmeler sağlanmıştır. Katılımcılar, denetim hareketının yapılması ve yasa dışı silâh transferinin engellenmesi konusunda karşılıklı bilgi değişiminin önemine dikkat çekmişler ve bu konuda uyumu artıracak tedbirlere ağırlık verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcı ülkeler yine benzer şekilde denetim harekâtının devam ettiğini; ancak, KİS'lerin ve dağıtım şebekesinin önlenmesi için daha çok işbirliğine ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir. Sonuçta denetim harekâtına yönelik bir seri tatbikat yapılmasına ve bu tatbikatlarda sivil asker işbirliğinin uygulanması suretiyle, olabildiğince pratik metodlar bulunması gerektiğine karar vermişlerdir. KİS'lerin, füzelerin ve ilgili diğer maddelerin transferinin durdurulması ya da sekteye uğratılması konusunda geniş katılımlı bir girişim üzerinde hemfikir olunmuştur. PSI'nın başarılı olması için tüm ülkelerin geniş bir katılımına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda anahtar konumda olan bayrak sahibi ülkeler ile kıyı ya da transit noktasında bulunan devletler ve silâhlardaki artışı destekleyenler tarafından kullanılan diğer ülkelerinde sisteme dahil edilmesi gerektiğine büyük dikkat çekilmiştir.

Katılımcılar, KİS'ler ve ilgili diğer maddelerdeki artışın, milli, bölgesel ve hatta küresel bazda tehdit oluşturduğunun altını çizmişler, KİS'lerin, bu konuda yapılan uluslararası antlaşmaları reddeden ülkeler tarafından artan şekilde elde edilmeye çalışıldığına dikkat çekmişlerdir.

PSI mensupları, 1-3 Temmuz 2003'de yapılan "G-8 toplantısı" ile 25 Haziran 2003'de yapılan "AB-ABD KİS'lerin Yayılmasının Engellenmesi Hakkında Yapılan Müşterek Açıklamalara" referans yaparak, KİS kapsamında silâhlanmak için girişimlerde bulunan ülkelerin İran ve K.Kore olduğuna karar vermişlerdir.

Avustralya'da yapılan bu ikinci toplantıda, PSI'nın uygulanması hakkında tam bir politik destek verilmiş ve **küresel** anlamda bu olayın ele alınması gerekliliği dile getirilmiştir. Ülkeler, silâhların, KİS'lerin ya da benzeri maddelerin engellenmesine dair etkin bir denetim hareketi yapılabilmesi için bilgilerin paylaşılması ve KİS'lerin kontrolü hakkında mevcut

uluslararası hukuk kurallarını kuvvetlendirmek maksadıyla tatbikat yapılması gerektiğini vurgulamışlardır.*

- **Paris Toplantısı (3-4 Eylül 2003)**

Toplantının ana teması olarak devletlerin ulusal ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde KİS'lerin, silahların yayılmasının önlenmesi hakkında daha iyi işbirliği yapmaları konusu belirlenmiştir. Toplantıda, "Denetim Kuralları"nın içeren bir beyan metni kabul edilmiştir. Yayınlanan prensiplerin; koalisyon devletlerinin, KİS'ler ile bunlarla ilgili maddelerin kontrolü için etkin bir denetim harekâtı yapmalarına olanak sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Alınan kararlar arasında, şüpheli hareketlerin hızla artması durumunda, ülkelerin birbirleri arasında azami koordinasyon kurmaları ve gayret tahsis edebilmeleri için bilgi değişimi yapmaları gerekliliği de bulunmaktadır.

Toplantıda uluslararası hukuk ile millî kanunların kuvvetlendirilmesinin denetim harekâtının başarılması için gerekli olduğu vurgulanmıştır. Denetim harekâtının desteklenmesi için bu girişimin temelini oluşturan "**PSI Önleme Kuralları**" aşağıda sunulmuştur;

- Kitle İmha Silahlarının (KİS) transferini önlemek üzere etkin tedbirler almak,
- Şüpheli KİS nakliyle ilgili süratli bilgi değişimini, gizli bilgilerin korunmasını ve azami koordinasyonu sağlamak üzere kaynak tahsis etmek,
- İlgili ulusal makamları, uluslararası hukuku ve mekanizmaları güçlendirmek,
- Ulusal hukukun izin verdiği ölçüde ve uluslararası yükümlülüklerle uyumlu olarak;
 - + Şüpheli ülkelerle "KİS" malzemelerinin transferini yapmamak,
 - + Kendi bayrağını taşıyan şüpheli vasıtaları aramak ve bulunacak yüke el koymak,
 - + Başka ülkelerin, kendi bayrağını taşıyan araçlarda aynı uygulamayı yapmasına olur vermeyi değerlendirmek,
 - + Karasularına giren vasıtaları aramak ve şüpheli yüke el koymak veya bu vasıtaların girişinden ve ayrılışından önce aranmaları için tedbir almak,

* US Department of State International Information Program, 02 Sept, 2003, at <http://usinfo.state.gov>

+ Transit geçiş yapan Şüpheli uçakları indirmek, aramak ve yüke el koymak veya önceden transit geçiş izni vermemek,

+ Kendi limanlarının intikal noktası olarak kullanılması halinde, Şüpheli vasıtaları aramak ve yüke el koymak.

- **Londra Toplantısı (9-10 Ekim 2003)**

9-10 Ekim 2003 tarihleri arasında Londra’da yapılan PSI’nin dördüncü toplantısına, yine aynı onbir ülke katılmıştır.

PSI için denetim harekâtının prensiplerinin Paris toplantısı sonrası yayınlanmasının ardından, katılımcı ülkeler diğer ülkelerin de bu prensiplere iştirak etmelerini sağlayacak girişimlerde bulunmuşlar ve girişimi nasıl geliŐtirebileceklerini araŐtırmışlardır. Katılımcılar, elde edilen izlenimlerin son derece mit verici olduğunu belirtmişlerdir. Girişimin bir çok ülke tarafından olumlu olarak algılandığı anlaşılmıştır. 50’nin üzerinde devlet, yapılan açıklamayı destekledikleri yönünde görüş belirmiŐtir. Toplantıda girişimin daha iyi anlatılabilmesi amacıyla uluslararası arenada daha çok girişime ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Bu amaçla bölgesel bazda toplantılar yapılmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda Asya’da yapılacak toplantı için Japonya ve Avustralya plnlayıcı olmuşlardır.

Toplantıda PSI’nin küresel bazda görevleri ihtiva eden bir girişim olduğu, KİS’lerin dağıtımının önlenebilmesi için devletler arası büyük çaplı bir işbirliğine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.

PSI ‘ye katılımın Paris beyannamesini kabul eden tüm devletlere açık olan bir aktivite olduğu, girişimin bir teŐkilatlanma olmadığı özellikle belirtilmiştir. Bazı lkeler, kısmen de olsa tüm PSI faaliyetlerine katılmışlar, diğer ülkeler ya da kuruluşların da kendi imknları çerçevesinde katılımlarının olabileceği değerlendirilmiştir.

Paris’te yayınlanan PSI için denetim harekâtının prensipleri, girişimin genel hatlarını belirtmiştir. Açıklama ‘‘KİS’lerin artışından sorumlu devlet ya da devlet dışı kuruluşları’’ belirtmiş ve PSI katılımcılarının yapacakları denetim harekâtının bu ülkeler üzerinde yoğunlaşmasını aşağıda belirtilen esaslara dayandırmıştır;

- Bu lkelerin Kimyasal, biyolojik veya nükleer silâh yapımı ya da dağıtımıyla ilgili abaları,

- Bu maddelerin nakledilmesi (satılması, alınması ya da işlemlerin kolaylaştırılması faaliyetleri).

Katılımcılar, KİS'ler, füzeler, dağıtım şebekeleri ya da ilgili diğer maddelerin yayılımının önlenmesi için her zaman her yerde KİS'lerin azaltılması girişiminde bulunulması gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Toplantıda KİS'lerin küresel tepkiyi gerektiren küresel bir sorun olduğu ve bir şekilde bu faaliyetlere yardımcı olabilecek ülkelerin de bu inisiyatife katılımlarının beklenmekte olduğu vurgulanmıştır.

Katılımcılar, ABD tarafından önerilen ve girişime pratik anlamda bir şeyler kazandıracak olan Bordalama (Boarding) Antlaşması hakkında karşılıklı fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Konu hakkında derhal karar verilmesi gerektiği ve son haline göre diğer ülkelerin de katılımlarının sağlanmasına karar verilmiştir. Katılımcılar bundan sonra yapılacak olan tatbikatların daha önceleri Avustralya önderliğinde Mercan Denizi'nde yapılan tatbikat ile, İngiltere önderliğinde Londra'da yapılan hava denetim tatbikatı gibi başarılı tatbikatlar üzerine inşâ edilmesine karar vermişler, müteakip tatbikatların sivil, asker ve hukukçuların katılımlarını sağlayacak müşterek yapıda olmasının sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Tatbikatların icrasında, NATO'nun denetim harekâtlarından öğrenilen derslerin dikkate alınması gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Toplantıda 1992 yılında yapılan BMGK Başkanlık Konseyi'nin yapmış olduğu açıklama tekrar gündeme getirilerek KİS'lerin, füzelerin, dağıtım şebekesinin engellenmesine yönelik çabaların artırılması için uluslararası topluluklarla işbirliğine gidilmesine karar verilmiştir.

- 31 Mayıs–1 Haziran 2004 Tarihleri Arasında PSI'nın Birinci Yıldönümü Vesilesi İle Polonya'nın Krakow Şehrinde Yapılan Üst Düzey Toplantıda Tespit Edilen Önemli Hususlar

Toplantıya, PSI'ya destek veren 62 ülke temsilcisi katılmış, ayrıca ilk defa Rusya'dan da bir heyet iştirak etmiş ve Rusya'nın PSI girişimini desteklediği açıklanmıştır. Girişimin, görüş olmaktan çıkarak etkin bir ortaklık ve uygulamalı işbirliği ağına dönüştüğü, bu yönüyle, yapısal ve örgütsel bir oluşumdan ziyade, Kitle İmha Silahlarının yayılmasının önlenmesinde işlevsel ve işbirliğine dayalı bir mekanizmanın ortaya çıkarıldığı belirtilmiştir.

PSI faaliyetlerinin temelini, ulusal düzeyde yasal makamların ve mevcut uluslararası hukuk düzenlemelerinin oluşturduğu, **BM Güvenlik Konseyinin, KİS yayılmasının**

önlenmesi konusunda, oybirliğiyle kabul edilen 1540 sayılı kararının (S/Res/1540, 2004), PSI gibi oluşumların uluslararası kabulü anlamına geldiği ifade edilmiştir.

Toplantıda Almanya bayraklı “BBC China” gemisinin PSI çerçevesinde denetime tâbi tutulduğuna ve söz konusu eylemin, Libya’nın nükleer programının açığa çıkmasına yol açan süreci başlattığı, bunun PSI’nin öneminin ilk somut göstergesini teşkil ettiği, eylemin, Almanya’nın kendi bayrağını taşıyan ticari gemilere bordalama yapma (boarding) imkânı tanınması sayesinde mümkün olduğu, ABD ve İngiltere’nin sağladığı istihbarat sonucu PSI eyleminin İtalya ve Almanya tarafından ortak gerçekleştirildiği belirtilmiştir.

Uluslararası deniz hukuku çerçevesinde bordalama (boarding)’nın gemi kaptanının veya bayrak ülkesinin onayına tâbi olmasının acil müdahale imkânına getirdiği kısıtlamaların aşılmasını sağlamak üzere, Panama ve Liberya gibi büyük tonaja sahip bayrak devletleri ile “İkili Boarding Anlaşmaları” gerçekleştirildiği, bunun PSI’nin “Denizde Önleme” boyutu açısından rahatlatma sağlayacağı kaydedilmiştir.

- PSI Kapsamındaki Son Gelişmeler

PSI konusunda üye ülkeler ve uluslararası deniz taşımacılık sektörü arasında karşılıklı iletişim sağlamak ve konteyner güvenliği girişimi (Container Security Initiative - CSI) uygulamalarındaki son durumu değerlendirmek amacıyla taşıyan “CSI Toplantısı” 3-4 Ağustos 2004 tarihlerinde Kopenhag/Danimarka’da; PSI faaliyetlerinin son durumunun görüşülmesi, mevcut gelişmelerin değerlendirilmesi ve geleceğe yönelik plânlamaların yapılması amacıyla taşıyan “PSI Uzmanlar Grubu” toplantısı ise 5-6 Ağustos 2004 tarihlerinde Oslo/Norveç’de icra edilmiştir. Daha önce yapılan PSI toplantılarına; söz konusu toplantıların yapıldığı ülkelerdeki büyükelçilik mensuplarımız vasıtasıyla katılan Türkiye; ilk defa 7 kişilik bir heyetle aktif bir katılımında bulunmuştur.

Kopenhag ve Oslo’da birbiriyle bağlantılı olarak yapılan toplantılar esnasında; PSI’nin Mayıs 2003’ten bu yana ülkeler arasında gönüllülük esasına dayanan bir işbirliği ortamı yarattığı, PSI’nin bir teşkilat olmayıp bir faaliyet olduğu, PSI kapsamında mücadelenin istihbarat bilgisine dayandığı, KİS aramalarının çift kullanımlı malzemeler üzerinde yoğunlaştığı, PSI’nin ulusal ve uluslararası hukuksal dayanaklara bağlı olarak icra edildiği vurgulanmıştır. PSI üyesi ülkelerin KİS ile mücadelede imkân ve kabiliyetleri ile işbirliğini geliştirdikleri, KİS yayılmasının başta konteyner nakliyatı olmak üzere ticari denizcilik yoluyla yapıldığı, PSI üyesi ülkelerin denizcilik sektörünün desteğine ve işbirliğine ihtiyacı bulunduğu, bu konuda dünya denizcilik sektörünün PSI girişimini desteklediği belirtilmiştir.

Konteyner güvenliği girişimi (CSI) toplantısında; KİS yayılmasını önlemek için konteyner güvenlik rejiminin PSI'yi güçlendirici ve destekleyici bir rolü olduğu; ABD'nin başlattığı CSI faaliyetinin PSI'nin tamamlayıcı bir unsuru olduğu, Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO)'nün güvenlik ile ilgili son kararlarının ve Uluslararası Gemi ve Liman Tüzüğü (ISPS Kod) uygulamalarının desteklenmesi gerektiği, halen dünya da 20 büyük limanda CSI uygulandığı, KİS yayılmasının önlenmesine yönelik inceleme ve araştırmaların tercihen gemiler limandan kalkmadan ve yük yüklenmeden önce yapılmasının uygun olacağı; denizde ticari gemilere yönelik önleme, saptırma ve arama faaliyetlerinin küresel ticareti engelleyeceği ve tedarik zincirinde aksamalara neden olabileceği vurgulanmıştır.

24-25 Kasım 2005 tarihlerinde, Hamburg'da Bölgesel Uzmanlar Grubu Toplantısı icra edilmiştir. Söz konusu toplantıya; Dışişleri Bakanlığı'nın başkanlığındaki bir heyetle iştirak edilmiştir. Toplantıda; PSI kapsamında icra edilen faaliyetlerde başarıya ulaşılmasında; istihbarat, hukuk ve politik veçhede yer alan birimler arasında işbirliği sağlanmasının, temel unsur olduğu tüm katılımcılar tarafından bir kez daha dile getirilmiştir. PSI faaliyetlerinin ulusal ve uluslararası hukuka uygun olarak icra edilmesi gerektiği, hukukî zeminin kuvvetlendirilmesi ile önleme harekâtlarının başarısının da artacağı vurgulanmıştır.

Hamburg'da icra edilen toplantıda, PSI'ya destek veren çoğu ülkelerin, bu girişimin ihtiyaçlarına cevap verecek yapılanmaları tamamladıkları, söz konusu ülkelerde PSI faaliyetlerini düzenleyen merkezî bir birimin kurulduğu ve söz konusu birimin 24/7 (7 gün 24 saat) esasına göre işletildiği görülmüştür. İcra edilen ikili görüşmelerde, diğer ülkelerin Mayıs 2006 yılında Türkiye'de icra edilecek tatbikat ile ilgilendikleri tespit edilmiştir.

11 Eylül saldırılarını müteakip NATO tarafından Doğu Akdeniz ve Cebelitarık bölgelerinde karakol sahaları tesis edilmiştir. Doğu Akdeniz'de icra edilen AE harekâtı NATO'nun denizde icra ettiği bir harekâttir. PSI girişimi KİS'lerin yayılmasını önlemeyi amaçlamakta iken, AE; denizlerin terörist maksatlarla kullanılmasına karşı varlık göstermek ve keşif ve gözetleme yapmak, terörist faaliyetlere destek için kullanıldığı yönünde şüpheli olan gemilere bordalama (boarding) yaparak kontrol etmek suretiyle NATO'nun ABD'nin terörizmle mücadelesine destek sağladığı bir harekâttir.

PSI girişimi ile AE harekâtının amaçları farklı iken, pratikte, uluslararası deniz sahasında ticaret gemilerine bordalama (boarding) yapılması noktasında bir örtüşme bulunmaktadır. AE harekâtı Doğu Akdeniz merkezli iken (tüm Akdeniz'e ve Karadeniz'e

genişletilmesi gündemdedir), PSI girişimi de Akdeniz bölgesini potansiyel faaliyet sahası olarak görmektedir.

İki uygulama arasında, ticaret gemilerinin hareketlerine ilişkin elde edilen bilginin paylaşımının makul karşılanması mümkündür. Çünkü PSI girişiminde yer alan ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, İspanya, İtalya, Hollanda, Portekiz Ve Polonya aynı zamanda NATO yesidir. Bu lkelerin, Polonya hariç, tamamı AE harekatına iştirak etmektedirler.

Tüm bu gelişmeler göz önüne alındığında; ABD nderliğinde Mayıs 2003'te başlatılan bir girişim olan PSI'nin, uluslararası politik ve askerî ortamda önemini arttırarak sürdürdüğü tespit edilmiştir.

2.2.3 Kitle İmha Silhlerinin Yayılmasına Karşı Güvenlik Girişimi (PSI) Kapsamında İcra Edilen Denetim Harektlerinde Mevcut Uluslararası Kurallar

2.2.3.1 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'ne Göre Esaslar

So San'ın serbest bırakılmasına bakmaksızın, Amerika Birleşik Devletleri sekreteri John Bolton yaptığı açıklamada “*Biz şu anda denetim harekâtı yapmaya hazırız ve 11 ülke arasında bizim otorite olduğumuza dair geniş bir anlayış mevcuttur*” demiştir. O halde mevcut uluslararası hukuk kurallarına riayet etmeye çalışmaları nedendir?

Açık denizlerde bir gemiyi durdurma, arama ve hatta yükünü zapt etmeye yönelik yapılan açıklamalar, açık denizlerin özgürce kullanımı hakkını germektedir. John Negroponte'nin de söylediği gibi “Belki de en eski uluslararası teamül hukukumuz olan bildiğimiz anlamdaki deniz ticareti kavramı” ortadan kalkacaktır. Pratik anlamda serbest dolaşım, açık denizlerde dolaşan bir geminin sadece taşıdığı bayrağa istinaden sadece o bayrak devleti tarafından yargılanma hakkına sahip olması, başka hiçbir devlet gemisi tarafından müdahale edilememesi demektir. Daha kesin şekilde ifade etmek gerekirse, denetim harekatı, hedef gemi ile müdahale edecek gemilerin aynı bayrağı taşımaları halinde yasal olacaktır. Açık denizlerdeki gemileri hedef alan PSI, çok nadiren bu şartı yerine getirebilmektedir.

Açık denizlerde serbestçe dolaşım bazı şartlarda yabancı devlet gemilerine de bordalama (boarding) yapma hakkı tanıyan bazı istisnalara sahiptir. Bu istisnalar,

BMDHS'nde açıkça belirtilmiştir. Aşağıda belirtilen özel durumlarda, sınırlı da olsa PSI kapsamında denetim harekâtı icra edilebilmektedir.

- **İzinle Önleme**

Konvansiyon devletlerin bir başka devlet adına seyrüsefer serbestisi hakkında feragat edebileceklerini belirtmektedir. Bu durumda PSI kapsamında denetim hareketini uluslararası hukukta meşrû hale getirebilmek için yapılacak iş, diğer devletlerden, bu devletlere ait gemilerin KİS ya da füze benzeri şüpheli yük taşıdıklarına dair kanıtların olması halinde, onların incelenmesi için kendilerine izin verilmesini sağlamaktır. Bu tarz bir izin, bir andlaşma ya da karşılıklı olarak diplomatik nota verilmesi şeklinde sağlanabilir. Fakat bir ülkeye ait geminin önlenmesi konusunda herhangi bir andlaşma sağlanamazsa ne yapılmalıdır? Bu, genelde uyuşturucu madde taşınması kapsamında sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bu gibi durumlarda ilk olarak geminin kaptanından, o izin vermezse, devlet kanalıyla bayrak devletinden izin talebinde bulunulabilir (Ad-hoc talep).

Ad-hoc yaklaşımında, talebin reddedilmesi riski her zaman mevcuttur (Özellikle bayrak devleti, İran veya K.Kore ise). Hatta izin verildiğinde dahi, Ad-hoc talebin cevaplanması için geçecek sürede gemi personeli tarafından şüpheli yükün bir kısmının ya da tamamının imha edilmesi olasılığı da mevcuttur. Sonuç olarak Ad-hoc yaklaşımının, Konvansiyon'da belirtilen "Anlaşma" yerine kullanılması halinde seyrüsefer serbestisi hakları konusunda bazı sorunlarla karşılaşmaya devam edilecektir.

- **Herhangi Bir Devlete Ait Olmayan Gemilerin Denetlenmesi**

Herhangi bir devlete kaydolmamış (Kayıt evraklarının sahte veya eksik olmasından dolayı) gemiler, denizde denetim harekâtı için tam anlamıyla hedef haline gelirler. Bu tarz milliyeti olmayan gemilere karşı Konvansiyon, bu gemilere ziyaret hakkını ve mevcut durumlarını araştırma hakkını vermektedir. Bu gibi gemiler, KİS ya da füze araması amacıyla durdurabilecek ve yasadışı yollarla yapılan bu tarz ticaret zapt edilebilecektir.

- **Geminin, Denetim Yapan Kuvvetle Aynı Bayrağı Taşınması Halinde**

Seyrüsefer serbestisi hakkı pek tabii ki bayrak devletinin kendisine ait gemileri açık denizlerde bile denetim hakkına hanel getirmemektedir. Buna ilâve olarak denetim yapan devletin bayrağını aldatma amaçlı çekmesi ya da yanlış kayıt bilgileri beyan etmesi halinde, savaş gemileri vasıtasıyla o gemiyi durdurma ve milliyetini öğrenme hakkı vardır. Yine benzer şekilde bu yöntemle KİS veya füzelerin taşınmayacağı değerlendirilmektedir.

- **Gizlenmiş Yasak Faaliyetlerin Önlenmesi**

Konvansiyon üç şart altında seyrüsefer serbestisinin ortadan kaldırılabileceğini belirtmektedir; deniz haydutluğu, köle ticareti ve izinsiz yayın yapma. Ancak tüm Konvansiyon'un içeriğinde bunlara karşılık herhangi bir denetim harekâtından bahsedilmemektedir. Uluslararası teamül hukuku her şeye rağmen seyrüsefer serbestisine getirilen istisnai durumlarda denetim yetkisini vermekte midir?

Her ne kadar PSI'nın kendisi bu tarz istisnai durumlar için başlı başına bir gelişme olsa bile, cevap "hayır" gibi görünmektedir. Nükleer Silahların Azaltılması kapsamında; "Kimyasal Silahlar Konvansiyonu" ve "Biyolojik ve Toksik Silahlar Konvansiyonu" dayanak olarak gösterilerek tedarikçileri, nükleer silâhtan arındırılmış bölge ilânları, KİS'lerin ihracatını kontrol altına alma rejimleri ile küresel anlamda bu tarz silâhların artmasının engellenebileceği belirtilebilir. Ancak KİS'ler hakkında mevcut hiçbir antlaşmada, denetim konusunda Ad-Hoc hak tanınmamaktadır ve geçmişte de seyrüsefer serbestisinin istisnaları haricinde hiçbir denetim harekâtı uygulaması mevcut değildir. (1962 Küba Krizi'nde yaşananlar bu konudaki tek tartışma konusudur.)

33 imzacı ülke tarafından kabul edilen ve bu konu hakkındaki en makul antlaşma olan **Füze Teknolojilerinin Kontrol Rejimi** Andlaşmasına rağmen, dayanak halen yetersiz kalmaktadır. So San hadisesi buna ilâve olarak füzelerin taşınmasının seyrüsefer serbestisine hanel getirmedeği konusunda çok taze bir kanıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna bağılı olarak şüpheli yük taşıdığından kuşkulanan herhangi bir gemi, bundan sonra arama ya da zapt için müsaade etmeyebilecektir.

2.2.3.2 Önleyici Meşrû Müdafaa Olarak Denetim Harekâtının Kullanımı

Açık denizlerde KİS ya da füzelerin taşınmasının belli bazı şartlar altında önleyici meşrû müdafaa kapsamına girebileceği beyan edilebilir. Geleneksel manada önleyici meşrû müdafaa tarihte ilk kez meşhur "Caroline" olayında Amerika Birleşik Devletleri sekreteri Daniel WEBSTER tarafından karşımıza çıkartılmıştır. Caroline, 1837 yılında İngilizler tarafından daha sonra Kanada isyanını destekleyebileceği düşüncesiyle batırılmış bir Amerikan gemisidir.

Karşılıklı olarak verilen diplomatik notalarda İngilizler bunun bir önleyici meşru müdafaa olduğunu öne sürerlerken, Webster “meşru müdafaa ancak ani gelişen, derhal bastırılması gereken, başka hiçbir seçenek sunmayan ve zaman gecikmesine hiç tahammülü olmayan durumlarda geçerli olduğunu” beyan etmiştir.

Bu açıklamadan yola çıkarak PSI kapsamında denizde denetim harekâtına dayanak bulunması son derece zor görülmektedir. Bahse konu nakliyatın önleyici devletin sınırlarına dayanması gibi son derece uç örnekler dışında, gerekli şartların oluşması pek mümkün görülmemektedir. Ancak yine de Webster’ın yapmış olduğu tanımlamanın KİS’leri içermemiş olabileceği ihtimali halen tartışılmaktadır. Bush yönetimi, 2002 Eylül ayında ABD’nin Millî Güvenlik Stratejisi’ni açıkladığı zaman, pek çok gözlemci geleneksel yaklaşımdan ciddi şekilde ayrılma olduğunu görmüştür.

“Tehdit anlayışını bugünün imkân ve kabiliyetleri doğrultusunda yeniden değerlendirmeliyiz. Serseri devletler ve teröristler bilinen konvansiyonel manada bize saldırmayacaklardır. Bunun yerine, terör hareketleri ve KİS’leri, kolayca temin edilen, gizlice dağıtılabilen ve emare vermeden kullanılabilen silahları kullanacaklardır. En büyük tehdit, hareketsiz kalma riskini göze almamızdır. Düşman saldırısının yeri ve zamanı belirsizliğini koruduğu müddetçe önleyici meşru müdafaa hakkımızı kendimizi korumak için kullanmalıyız.”

Bu açıklama çok şiddetli bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Irak savaşı ile geniş şekilde yankı bulan bu tartışmalarda, özellikle ABD’nin dışındaki yerlerde yapılan bu acımasız müdafaa kavramıyla geleneksel kuralların dışına çıkıldığı konuları dile getirilmiş ve PSI kapsamında denetim harekâtının, önleyici meşrû müdafaa kılıfı içerisinde her yerde meşru olarak görüleceği tezine zıt söylemler geliştirilmiştir. İlâve olarak pek çok devlet tarafından, Irak’a karşı yapılan hareketi önleyici meşrû müdafaa olarak algılamak, okyanus aşırı ticarete yapılabilecek muhtemel bir saldırının önleyici meşrû müdafaa olarak değerlendirilmesinden daha az inandırıcı olmuştur.

PSI kapsamında denetim harekâtı âcil durumlarda haklı olarak gösterilebilir. Buradaki anahtar faktörler, almaya niyetli kişinin kimliği, yasadışı malzemenin yapısı ve nakliyat ile fark edilen tehlike arasındaki bağlantıdır.

III. DENİZDE DENETİM HAREKÂTLARI (DDH) VE KİTLE İMHA SİLÂHLARININ YAYILMASINA KARŞI GÜVENLİK GİRİŞİMİ (PSI) KAVRAMLARINA DAİR HUKUKİ OTORİTE YARATMADA MEVCUT ESASLARA İLÂVE SEÇENEKLER

Yukarıda sözü edilenlerin ışığı altında, açık denizlerde denetim harekâtı icra edebilecek bazı otoriteler mevcuttur. Ancak bu hakkın çapı sınırlıdır. Bunu genişletmek için ABD ve müttefikleri aşağıdaki stratejileri veya bunların çeşitli bileşenlerini dikkate almaktadırlar.

3.1 İzin Alma Ağını Genişletmek

PSI kapsamında hukukî bir otorite yaratmanın en hızlı yolu, mümkün olan azamî sayıdaki devletten, açık denizlerin serbestisi haklarından kendileri lehine feragât etmelerini sağlayacak anlaşmalar yaparak, bahse konu devletlerin kendilerine ait gemilerin yasadışı KİS veya silâh teknolojisi taşımalarından şüphelenilmesi halinde müdahale şartlarının hazır olmasını sağlamaktır. Bu girişimlerde öncelik K.Kore olaylarına adı karışan gemilerin sahibi konumundaki ülkeler olmalıdır.

25 Temmuz 2005 tarihinde ABD ile Kıbrıs Rum Kesimi, PSI kapsamında, iki ülke arasında deniz yoluyla KİS nakliyesinin önlenmesini kolaylaştıracak iki taraflı bir bordalama (boarding) anlaşması imzaladılar. Söz konusu gemi bordalama anlaşması, ülkelerin PSI'ye olan katılımlarına zemin hazırlama adına atabilecekleri çeşitli somut adımlardan birini oluşturmaktadır. Kıbrıs Rum Kesimi, ABD ile bordalama anlaşması imzalayan ilk AB ülkesi olmasının yanı sıra bunu yapan dünya da beşinci ülkedir. Liberya, Panama, Marshall Adaları ve Hırvatistan'da ABD ile benzer anlaşmalar imzalamıştır. Kıbrıs Rum Kesimi'nin, dünyanın kayıtlı gemilerin gros tonajıyla ölçülen en büyük altıncı gemi siciline sahip ülkesi olması anlaşmayı daha da önemli hale getirmektedir (Kıbrıs Haber Ajansı, 2005). Kıbrıs Rum Kesimi'nden sonra Belize'de ABD ile benzer bir anlaşma imzalamıştır.

ABD'nin dünyanın en fazla ticari gemi kaydına sahip iki ülkesi olan Panama ve Liberya ile "Gemi Bordalama Anlaşmaları (Shipboarding Agreements)" yapması özel önem arz etmektedir. Sadece bu iki anlaşma sayesinde ABD, dünya daki yük gemilerinin % 30'una çıkarak arama yapma hakkına sahip olmuştur. PSI ülkelerinin kendi aralarında

gemilerinin diğer PSI ülkelerince aranmasına izin verdikleri de düşünülürse, bu oran % 50 lere çıkacaktır. Marshall Adaları, Hırvatistan Kıbrıs Rum Kesimi ve Belize de göz önünde bulundurulursa, ABD'nin arama yapabileceği gemilerin oranı % 70 ler seviyesine çıkabilecektir. Buna rağmen İran ve Kuzey Kore gibi ülkelerin böyle anlaşmaları imzalamayacakları düşünüldüğünde, ABD'nin gemilere çıkarak arama yapma konusunda diğer hukukî otorite yaratma yöntemlerine de ağırlık vereceği açıktır.

3.2 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'nin Değiştirilmesi

Dikkat edildiği üzere sözleşme seyrüsefer serbestisine ancak, yasadışı yayın gibi bazı istisnalarda kısıtlama getirmektedir. KİS'lerin yayılmasının önlenmesi gibi maddelerinde bu istisnalar içinde yer alması sağlanabilir. Ancak, sözleşmeyi değiştirmek fazla zaman alabilecektir.

3.3 Silahlânma Hakkındaki Andlaşmaları Değiştirmek

KİS'ler hakkındaki rejimlere ilişkin andlaşmaların değiştirilmesi ve bu yeni andlaşmalara güdümlü balistik füze teknolojilerinin de ilâve edilmesi yönünde büyük bir baskı mevcuttur. Yeni tasarlanacak rejim ile, KİS veya füzelerin önlenmesi konusunda hukukî otorite de tayin edilebilecektir.

3.4 Güvenlik Konseyinin Konuya İlişkin Karar Alması

Güvenlik Konseyi Kararı, denetim harekâtında kimin hukukî otorite olacağı sorularını ortadan kaldıracaktır. Ancak bu karar, Rusya ve Çin'in muhtemel vetoları nedeniyle pek mümkün görülmemektedir.

3.5 Bölgesel Teşkilatları Kullanmak

Denetim hareketinin hukukîliği hakkında, büyük çaplı bir işbirliği geliştirmek için PSI mensubu ülkeler, bölgesel teşkilatlarda kendi faaliyetleri hakkında yandaş bulmaya çalışabilirler.

PSI kısa sürede yayılabilme potansiyeline sahip bir uygulamadır. Ancak, mevcut durum itibariyle K.Kore ile bir çekişme izlenimi yaratmaktadır. Buna ilâve olarak PSI'nın hukukî yetkilerini sağlama konusunda yapılacak abartılı girişimler, amaca hizmet etmenin dışında zararlar verebilecektir. Bu kapsamda Güvenlik Konseyinin karar almasını beklemek problem yaratacaktır. Denetim harekâtı için çok sayıda ülke ile andlaşma yapılması ile, tahrik edici girişimlerin önüne geçebilecektir.

3.6 Açık Denizde Denetim Hakkında Mevcut Uluslararası Kurallara Yapılmakta Olan Değişiklikler ve “SUA” ile “SUA Protokol”

En temel bir insan hakkı olarak insanların yaşama hakkını tehdit eden, insanların can ve mal güvenliğini tehlikeye düşüren terörizmin tüm dünya çapında önlenmesi, terörist faaliyetlerin bastırılması, terörist faaliyetlere karışanların takip ve cezalandırılabilmesi için etkili ve uygulanabilir nitelikte önlemlerin alınması, devletler arasında yakın işbirliği imkânlarının geliştirilmesine büyük ölçüde bağlı bulunmaktadır.

Denizcilik faaliyetlerinin uluslararası niteliği dolayısıyla denizde terörist faaliyetlerin önlenmesi ve bu faaliyetlere karışanlara gerekli müeyyidelerin uygulanabilmesine duyulan ihtiyaç, uluslararası deniz hukukunda da kendisini hissettirmiştir. Gerçekten, seyrüsefer serbestliği prensibi dolayısıyla gemilerin tüm dünya denizlerinde serbestçe dolaşmaları, uluslararası ticaret ve taşımada deniz yolunun ucuzluğu, kolaylığı ve sağlamış olduğu diğer yararlar dolayısıyla, bu imkanların kötüye kullanılması olasılığının yüksek olması karşısında, uluslararası terörizmin önlenmesinde deniz hukuku sahasında yürütülecek çalışmalar, çok daha önem taşımaktadır.

Bu gerçeği fark eden Birleşmiş Milletler Teşkilâtı ile bu Teşkilât'ın bir uzmanlık kuruluşu olan Uluslararası Denizcilik Örgütü bünyesinde yürütülen çalışmalar sonucu, denizde seyrüsefer güvenliğinin tehdit edilmesi, gemilere veya gemilerde bulunanlara karşı yasadışı eylemlerde bulunulmasının önlenmesi, gerekli tedbirlerin alınması amacıyla, 10 mart 1988 tarihinde Roma'da gerçekleştirilen bir diplomatik konferansta, Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme (SUA) ile Kıta Sahanelerinde Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Protokol (SUA PROTOKOL) imzalanmıştır.

Ülkemizce, SUA Sözleşmesi ve Protokolünün onaylanması, 27/9/1990 tarihli ve 3662 sayılı kanunla uygun bulunmuş, bilahare 26/1/1998 tarihli ve 23242 sayılı Resmi Gazete'de

SUA ve Protokolü, taraf devletler arasında sözleşmenin uygulanması ve yorumlanmasından kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin sözleşme maddesiyle bağlı olmadığımız yönündeki ekli çekince ile yayımlanmıştır.

3.6.1 SUA (Convention for the Suppression of unlawful Acts Against The Safety of Maritime Navigation) Sözleşmesinin Mevcut Hali..

- Sözleşmenin Kapsamı

SUA Sözleşmesinin 1 inci maddesinde gemi, “dinamik takviyeli, su altına dalabilir veya diğer yüzen her gemi dahil devamlı olarak deniz yatağına bağlı bulunmayan her türlü gemi” olarak tarif edilmiş, muafiyetlerine ilişkin diğer düzenlemelere paralel olarak *harp gemileri ve ticari olmayan amaçlarla işletilen devlet gemileri ile sözleşmenin esas itibarıyla denizde seyir güvenliğine karşı yasa dışı eylemlerin önlenmesine yönelik olması dolayısıyla seferden çekilen ve kızağa alınan gemiler kapsam dışında tutulmuştur.*

Sözleşme'nin gerek uygulama alanı, gerekse felsefesini ortaya koyması bakımından en önemli maddesinin 3 üncü maddesi olduğu söylenebilir. Bu maddede, Sözleşme'nin hangi suçlara uygulanacağı iki fıkra halinde düzenlenmiş, 1 nci fıkrasında bir şahsın kanuna aykırı ve kasıtlı olarak fıkrada gösterilen fiilleri işlemesi halinde suç işlemiş sayılacağı, 2 nci fıkrasında 1 inci fıkrada belirtilen suçlara iştirak ve teşebbüs ile daha özel bir hüküm olarak 1 nci fıkrada belirtilen belirli suçları işleme tehdidinin suç oluşturacağı belirtilmiştir.

1 nci fıkrada her ne kadar kanuna aykırı ve kasıtlı olarak fıkrada belirtilen fiillerin işlenmesi halinde suç işlenmiş sayılacağı belirtilmekte ise de kanuna aykırılık ifadesinin haksız bir şekilde veya hukuka aykırı olarak anlaşılması daha doğru olacaktır. Esas suçların sayılmış olduğu bu fıkrada, 2 nci fıkrayla sayılan eylemlerin ortak özelliğini, geminin seyir güvenliğinin tehlikeye sokulması oluşturmakta, geminin seyir güvenliğinin tehlikeye sokulmasıyla birlikte geminin veya kontrolünün ele geçirilmesi, gemide bulunanlara şiddet uygulanması, gemiye ve yüküne zarar verilmesi, gemiyi tahrip edebilecek cihaz veya maddelerin gemiye konulması/koydurulması, seyrüseferi kolaylaştıran yapılara zarar verilmesi, seyrüseferi tehlikeye sokacak şekilde yanlış bilgilerin gemiye iletilmesi, bu fıkrada belirtilen suçların işlenmesi veya bunlara teşebbüs edilmesi dolayısıyla bir kimsenin öldürülmesi ve yaralanması suç oluşturmaktadır.

Sözleşme'nin 4. Maddesinde, bir geminin tek bir devletin karasularının dış sınırının veya bitişik devletlerle yan sınırının ötesinde seyretmesi ve programına göre bu sulara, bu sulardan geçerek veya bu sulardan seyretmesinin plânlanması halinde Sözleşme'nin

uygulanacağı belirtilmiştir. Ancak, bu hükme göre Sözleşme'nin uygulanamayacağı hallerde suçlu veya zanlının bu devletten başka bir taraf devletin ülkesinde bulunması halinde Sözleşme yine uygulanabilecektir. Görüldüğü üzere Sözleşme, esas itibarıyla ülkelerin karasularındaki egemenlik ve yargılama yetkileriyle uyumlu olarak karasularının ötesinde gemilerin seyretmesi ve seyretmesinin plânlanması halinde uygulama imkânı bulmakta, ancak bu halde dahi sözleşmenin uygulanamayacak olması halinde (o devletin sözleşmenin tarafı olmaması gibi hallerde) suçlu veya zanlının sözleşmenin tarafı olan bir başka devletin ülkesinde bulunması koşuluyla Sözleşme hükümlerinin uygulaması imkânını sağlamaktadır.

- **Taraf Devletlerin Yargılama Yetkisi**

Taraf devletler, Sözleşme'nin 5. Maddesi hükmüne göre Sözleşme kapsamında sayılan suçları bu suçların ağırlığına göre uygun cezalarla cezalandırmakla yükümlü oldukları gibi; suçun devletin bayrağını taşıyan bir gemiye karşı veya bu gemide işlenmesi, o devletin karasuları dahil ülkesinde işlenmesi, o devletin vatandaşı tarafından işlenmesi halinde bunlar üzerinde kendi yargı yetkisini tesis etmek için gereken tedbirleri almakla yükümlüdürler.

Diğer yandan, suç bir taraf devlette sürekli ikametgâhı bulunan bir vatansız kişi tarafından işlenmişse, suçun işlenmesi sırasında taraf devletin vatandaşının alıkonulması, tehdit edilmesi, yaralanması veya öldürülmesi söz konusuysa, suç taraf bir devleti bir şey yapmaya veya yapmaktan alıkoymaya zorlamak amacıyla işlenmiş ise, bu taraf devletler de yargılama yetkisini tesis edebileceklerdir. Ancak, bu durumda IMO Genel Sekreterine bildirimde bulunulması gerekmektedir.

Eğer zanlı/suçlu, taraf devletlerden birinin ülkesinde bulunuyorsa ve bu devlet, yargılama yetkisini tesis etmiş bulunan devletlerden birine zanlıyı iade etmiyorsa, 3. Maddede sayılan suçlar üzerinde yargılama yetkisini kendisi tesis etmek zorundadır.

- **Suçlu/Zanlıların Yakalanması Halinde Yapılacak İşlemler**

- Suçlu/zanlının bir taraf devlette bulunması halinde bu devlet kendi mevzuatına uygun olarak ilgili hakkında cezaî takibat veya iade işlemleri başlayıncaya kadar gereken süre için bu kişiyi gözaltına alacak veya muhafaza edecek ve hemen hazırlık soruşturmasına başlayacaktır. Ancak, bu durumda suçlu/zanlının uyuşunda bulunduğu veya bu kişinin vatansız olması durumunda sürekli ikametgâhının bulunduğu devletin en yakın ve uygun temsilciliği ile haberleşmesi ve o devletin temsilcisi tarafından ziyaret edilmesi olanaklarının sağlanması gerekmektedir.

- Suçlu/zanlıyı gözaltına alan taraf devlet, ayrıca yargılama yetkisini tesis etmiş olan veya uygun görüyorsa ilgili devletlere gözaltına almayla ilgili olayları derhal bildirecek, hazırlık soruşturması sırasında tespit edilen bulgu ve delilleri söz konusu devletlere derhal ileterek yargılama yetkisini kullanmak isteğinde olup olmadığını belirtecektir.

- Suçlu/zanlının ülkesinde bulunduğu taraf devlet, Sözleşme'nin 6. Maddesine göre yargılama yetkisinin tesis edildiği ülkeye suçlu/zanlıyı iade etmezse, suç ister kendi ülkesinde işlensin, isterse başka bir ülkede işlensin kendi mevzuatına uygun olarak takibata geçilmek üzere olayı yetkili makamlarına intikal ettirerek, kendi mevzuatına göre vehamet arz eden her hangi bir diğer suç için öngörülen usuller dairesinde yetkili makamlarının gerekli kararı vermesini sağlayacaktır.

- Kaptan Tarafından Suçlu/Zanlının Teslimi

Sözleşme'nin 8. Maddesi hükmüne göre, bir taraf devlet gemisinin kaptanı, Sözleşme kapsamındaki suçları işlediğine dair haklı nedenleri bulunan bir kişiyi diğer herhangi bir taraf devletin (kabul eden) makamlarına teslim edebilecektir. Ancak, bunun için bayrak devletinin mümkün olduğunca kabul eden devletin karasularına girmeden önce bu kişiyi teslim etme isteğinde olduğunu sebepleriyle birlikte bildirmesi gerekmektedir. Kabul eden devletin Sözleşme'de teslim imkân sağlayan nedenlerin bulunmadığını ileri sürmekten başka bir sebeple teslim istemini reddetmesi mümkün değildir.

- Suçlu/Zanlıların İade Esasları

- Sözleşme'nin 3. Maddesinde sayılan suçlar, taraf devletler arasında mevcut suçluların iadesi konusundaki herhangi bir anlaşmada iadeyi gerektiren suçlar arasında sayılmakta ve taraf devletler, aralarında suçluların iadesine ilişkin yapacakları sözleşmelerde bu suçları da iadeyi gerektiren suçlar arasında saymayı üstlenmektedirler. (11/1.m.)

- Eğer taraf bir ülke, suçluların iadesini bir anlaşmanın varlığı şartına bağlı tutuyorsa ve aralarında suçluların iadesi anlaşması bulunmayan bir diğer taraf devletten, bir suçlunun iadesi konusunda talep almışsa, Sözleşme'nin kapsamındaki (3.m.) suçlar bakımından kendi ihtiyarına bağlı olarak SUA Sözleşmesini iade için hukukî bir dayanak olarak kabul edebilecektir.

- Eğer taraf bir ülke, suçluların iadesi için bir anlaşmanın varlığını şarta bağlı tutmuyorsa iade konusunda talepte bulunulan devletin mevzuatında belirtilen şartlara bağlı

olarak 3. Maddede belirtilen suçları iadeyi gerektiren suçlar olarak kabul edebilecektir.(m.11/3)

- Ayrıca, taraf devletler arasında suçluların iadesi bakımından 3. Maddede belirtilen suçlar, sadece meydana geldiği ülkede değil, aynı zamanda iade talebinde bulunan taraf ülkenin de yargı yetkisine giren yerde işlenmiş sayılmaktadır.(m.11/4)

- Eğer, suçlu/zanlı yargılama yetkisi tesis etmeyen (takibatta bulunmama kararı veren) bir taraf devlette bulunuyor ve bu devlet birden fazla devletten iade talebi almışsa, taraf devlet, suçluyu/zanlıyı hangi devlete iade edeceğine karar verirken suçun işlendiği tarihte taraf bayrak devletinin menfaat ve sorumluluklarını öncelikle nazara alacaktır.(m.11/5)

- İade esaslarıyla ilgili bir diğer hüküm ise Sözleşme'nin 11/7 nci maddesinde yer almaktadır. Buna göre, taraf devletler arasında tüm suçluların önlenmesi antlaşmaları ve düzenlemelerinin bu Sözleşme'ye aykırı hükümlerinin bu Sözleşme'de belirtilen suçlarla ilgili olarak değiştirilmiş sayılmasıdır.

- İşbirliğine İlişkin Düzenlemeler

Sözleşme kapsamındaki suçlara ilişkin olarak cezaî takiplerin bir an evvel sonuçlandırılması, delillerin toplanması da dahil olmak üzere devletler arasında geniş ölçüde birbirlerine yardım yükümlülüğü, suçların ülke içinde veya dışında işlenmesi için yapılan hazırlıkların önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması, ülkelerin kendi mevzuat hükümlerine uygun olarak bilgi teatisi, suçların önlenmesi için idarî ve diğer tedbirlerin alınması, sözleşme kapsamındaki suçların işlenmesi durumunda geminin yolculuğundaki gecikmelerin önlenmesi için gösterilecek her türlü çabalar; suçun işleniş tarzı, suçlu/zanlı ile ilgili alınan tedbirler, suçlu/zanlı hakkındaki iade veya diğer hukukî işlemlerin sonuçları, cezaî takibatın sonuçları hakkında Genel Sekretere ve ilgili diğer ülke ve teşkilâtlara yapılacak bildirimler, Sözleşme'nin 12, 13, 14 ve 15. Maddelerinde düzenlenmiştir.

- Uyuşmazlıkların Çözümü

Sözleşme'nin 16. Maddesi hükmüne göre, taraf devletler arasında Sözleşme'nin yorumlanması veya uygulanmasıyla ilgili olarak ortaya çıkan ve makul bir süre içinde müzakere yoluyla çözülemeyen anlaşmazlıkların taraflardan birinin isteği üzerine hakeme havale edilmesi mümkündür. Ancak, talepte bulunulmasından itibaren 6 ay içinde hakem heyetinin oluşturulması sağlanamazsa, taraflardan birinin uyuşmazlığı Milletlerarası Adalet

Divanına götürme hakkı bulunmaktadır. Ülkemiz, Sözleşme'nin bu maddesine bağlı olmadığını bir çekince olarak ileri sürmüştür.

3.6.2 SUA Sözleşmesi'nde Yapılan Değişiklikler

Amerika Birleşik Devletlerinde 11 Eylül 2001 tarihinde meydana gelen terörist saldırıların hemen akabinde, bu saldırıları kınayan ve terörizm karşıtı sözleşmelerin tam uygulanması da dahil olmak üzere terörist saldırıların bastırılması ve önlenmesi için uluslararası topluluğa çağrıda bulunan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1368 (S/Res/1368, 2001) ve 1373 sayılı kararları kabul edilmiştir. Bilâhare, konu Uluslararası Denizcilik Teşkilâtı'nın gündemine de taşınarak IMO Genel Kurulunca "Gemilerin Güvenliği, Yolcu ve Mürettebatın Emniyetini Tehdit Eden Terörizm Hareketlerinin Önlenmesi İçin Önlem ve Usullerin Gözden Geçirilmesine" ilişkin 20/11/2001 tarih ve A.924 (22) sayılı karar kabul edilmiştir.

A.924 (22) sayılı kararla, SUA Konvansiyonu ve Protokolünü geliştirmek için bir ihtiyacın mevcut olup olmadığını öncelikli olarak araştırmak üzere konu Deniz Güvenliği Komitesi ve Kolaylaştırma Komitesi'nin yanı sıra Hukuk Komitesine de intikal ettirilmiş, ilk olarak Hukuk Komitesinin 83'üncü dönem toplantısında Komitenin çalışma programına alınmış ve 84'üncü dönem gündemine girmiş ve revizyon çalışmalarına son olarak 88'inci dönem toplantılarına kadar devam edilmiştir.

SUA Sözleşmesi ve SUA Protokol'e yapılan değişiklik teklifleri; 10-14 Ekim 2005 tarihleri arasında Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) Karargahı Londra /İngiltere'de ele alınmıştır. 13 Ekim 2005 tarihinde, daha önce Diplomatik Konferansta görüşülen hususlar ve ülkelerin görüşleri, içerisinde Arjantin, Avustralya, Çin, Fransa, Fas, Rusya Federasyonu, İspanya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin yer aldığı çalışma komisyonunda (drafting committee) tekrar ele alınmış ve nihayet 14 Ekim 2005 günü Türkiye'nin de aralarında bulunduğu devletler tarafından, Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) Merkezi Londra /İngiltere'de kabul edilerek imzalanmış ve ülkelerce onaylanma süreci başlamıştır.

SUA Sözleşmesi ve Protokolü, denizde terörist faaliyetlerin önlenmesi ve suç faillerinin takip ve cezalandırılabilmesi bakımından yürütülecek çalışmalarda, uluslararası deniz hukuku sahasında **ilk ve özel** olarak kabul edilmiş belge olması dolayısıyla, büyük önem taşımaktadır. SUA Sözleşmesi ve Protokolünün daha etkin, ülkeler arasında işbirliğini artırıcı, denizde

terörist faaliyetlerinin önlenmesi ile suç failleri hakkında yürütülecek takiplerin hızlı bir şekilde yürütülmesi ve sonuçlandırılabilmesi bakımından düzeltme çalışmalarında *SUA ve Protokolü'nde yer alan suçların yeniden tanımlanması ve genişletilmesi, ülkelerin karasularında gerçekleşen terörist faaliyetlerde yargılama yetkisinin o ülkeye ait olması dolayısıyla Sözleşme ve Protokolü'nün kabotaj hattındaki seyrüseferlere teşmil edilip edilmeyeceği; yargılama yetkisi, suçlu/zanlının iade usullerine ilişkin düzenlemelerin daha da güçlendirilerek ve genişletilerek yeniden ele alınması ile iade talebini reddetme konusunda ülkelerin politik suç istisnasına dayanıp dayanamayacakları çalışmaların başlangıç konuları arasında yer almıştır.*

- SUA Sözleşmesi ve Protokolü'ndeki Suçların Yeniden Tanımlanması ve Genişletilmesi

SUA Sözleşmesi ve Protokolü'nün esasını, Sözleşme/Protokol'ün hakkında uygulanacağı suçlar teşkil etmektedir. SUA Sözleşmesi ve Protokolü'ndeki suçlar, oldukça ayrıntılı ve yeniden ele alınarak tanımlanmış, bunların daha etkili bir şekilde uygulanabilmesi bakımından yeni suç tipleri ilave edilmiştir.

SUA Sözleşmesi'nin mevcut 3. Maddesinde, esas itibarıyla denizde seyir güvenliği tehlikesi temel alınarak belirlenen suç tiplerine önemli bir müdahalede bulunulmamış bu suçlara ilâveten Sözleşme'ye eklenen 3 bis ve 3 ter numaralı maddelerle yeni suç tipleri yaratılmıştır; Sözleşme'nin mevcut 3. Maddesinde yer alan ve Sözleşme'de suç olarak belirlenen eylemlerle bağlantılı olarak insanların yaralanması ya da öldürülmesi biçiminde ortaya çıkan suç türü ile suça teşebbüs ve iştirak halleri, daha ayrıntılı ve geniş bir şekilde 3 ter numaralı paragrafta düzenlenmektedir.

11 Eylül terör saldırısında uçakların doğrudan bir terör aracı olarak kullanılması karşısında, yeni Sözleşme'de yeni suç tiplerine yer verilirken, denizde muhtemel terör saldırılarında gemilerin de önemli bir terör aracı olarak kullanılabileceği gerçeğinden hareket edilmiştir. Gerçekten, geminin yanı sıra gemiyle taşınan yüklerin özellikle patlayıcı, radyolojik, kimyasal ve biyolojik araç ve silâhların bir terör saldırısında kullanılması halinde insan ve çevreye verilebilecek zararların boyutlarının kestirilmesi çok zor olacaktır. Bu nedenle, yeni suç tiplerine yer verilirken söz konusu madde ve silahların kullanımı ya da kullanımının tehdidi ile bazı hallerde gemide taşınması suç oluşturmaktadır.

Protokolün yeni 3 bis numaralı paragrafına göre, aşağıda belirtilen üç halde suç oluşmaktadır.

- **Bir kimse;**

-Haksız ve kasıtlı olarak; eylemin amacı, niteliği veya muhtevası dolayısıyla bir hükümet veya uluslararası bir teşkilâtı bir şeyi yapmaya veya yapmaktan kaçınmaya zorlamakta ya da bir halkı korkutmakta olduğunda,

-Her hangi bir patlayıcı, radyolojik madde ya da yasaklanmış bir silâhı bir gemide ya da geminin dışında ciddî zarar vermesi olası ya da zarar verecek (maddi ya da vücut bütünlüğüne) bir şekilde bir gemide bırakır ya da bir gemide taşır ya da gemiye karşı kullanırsa,

-Ciddî zarar vermesi olası ya da zarar verecek (maddi ya da vücut bütünlüğüne) bir şekilde petrol, sıvılaştırılmış gaz ya da bu nitelikteki benzer diğer maddeyi bir gemide bırakırsa,

-Ciddî zarar vermesi olası ya da zarar verecek (maddi ya da vücut bütünlüğüne) bir şekilde bir gemiyi kullanırsa,

-Yukarıdaki paragrafta belirtilen bir suçu işlemek için ilgili ülkenin millî hukukunda düzenlendiği şekilde, şartlı ya da şartsız olarak bir tehditte bulunursa, suç işlemiş sayılacaktır.

- **Bir kimse, haksız ve kasıtlı olarak;**

-Bir hükümet ya da bir uluslararası teşkilâtı bir şey yapmaya ya da bir şey yapmaktan kaçınmaya zorlayarak ya da bir halkı korkutmak amacıyla ciddî bir zarara (maddî ya da vücut bütünlüğüne) sebep olabilecek bir tehditle ya da ciddî bir zarara sebep olması için kullanılmak üzere düşünüldüğünü bilerek, herhangi bir patlayıcı ya da radyolojik bir maddeyi bir gemide taşırırsa,

-Her hangi bir yasaklanmış silâhı taşırırsa,

-Bir nükleer patlayıcı faaliyet ya da emniyetsiz bir nükleer yakıt dönüşüm faaliyetinde kullanılacağını bilerek, herhangi bir kaynak madde, özel bölünebilir madde ya da özellikle özel bölünebilir bir maddenin üretimi, kullanımı ya da işlenmesi için hazırlanan ya da hazırlanması tasarlanan bir donanım ya da maddeyi bir gemide taşırırsa,

-Yasaklanmış bir silâhın dağıtımını, üretimi ya da tasarlanmasında kullanılacağını bilerek herhangi bir donanım, madde ya da yazılım ya da ilgili bir teknolojiyi bir gemide taşırırsa, suç işlemiş sayılacaktır.

- **Bir kimse, haksız ve kasıtlı olarak;**

- Bir kimsenin Sözleşmenin 3'üncü maddesiyle işbu yeni 3 *bis* maddesinde ve yeni Protokolün ilişiği listede gösterilen herhangi bir anlaşmada suç oluşturan bir eylemi ifa ettiğini bilerek ve bu kimsenin cezaî takibattan kaçmasına yardımcı olmayı düşünerek, gemide bir başka kimseyi taşırsa, suç işlemiş sayılacaktır.

Görüldüğü üzere madde 3 *bis* ile getirilen suçlarda özellikle kimyasal, biyolojik ve nükleer silâh ve maddelerle, yani kitle imha silâhlarıyla gerçekleştirilmesi düşünülen terörist eylemlerin bizatihî icrası, bu madde ve silâhların belirtilen amaçlarda kullanılacağı bilgisiyle bu madde ve silâhların taşınması, hatta aynı amaçlarla belirtilen madde ve silâhların kullanılmasına olanak sağlayan teknolojinin dahi taşınması suç sayılmaktadır.

Yeni Protokol'ün 3 *ter* maddesiyle Sözleşme kapsamında belirtilen suçların işlenmesiyle bağlantılı olarak herhangi bir kimsenin öldürülmesi ya da yaralanması; Sözleşme'de gösterilen suçlara teşebbüs; suçta bir yardımcı olarak yer almak; bir suçun işlenmesini organize etmek (azmettirmek) ya da yönetmek; bazı hallerde bir grup tarafından bir ya da birden fazla suçun işlenmesine katkı sağlamak ayrıca suç sayılmıştır.

- **Taraf Devletler Arasında İşbirliğine İlişkin Hükümler**

SUA Sözleşmesine ilave edilen 8 *bis* numaralı maddenin 1 ve 2 numaralı paragraflarıyla getirilen hükümlerle uluslararası hukukla uyumlu olarak denizde seyrüsefer güvenliğine karşı haksız saldırıların ya da bu Sözleşme'yle kapsanan haksız saldırıların önlenmesi ve bastırılması hususunda taraf ülkelere, en geniş kapsamda işbirliği yapmaları yüklenmekte, gemideki bir kişinin ya da gemi yükünün Sözleşme kapsamında yer alan suçların işlenmesine karıştığı ya da karışmak üzere olduğu gibi hallerde makul bir gerekçeye sahip taraf bir devletin bu suçların önlenmesi ya da bastırılması hususunda diğer taraf devletlerin yardımını isteyebileceği ve kendisinden yardım istenilen taraf devletin de gecikmeksizin gerekli cevabı vererek mevcut en uygun araçlarla gerekli yardımı sağlayacağı öngörülmektedir.

Taraf ülkeler arasında Sözleşme kapsamındaki suçların önlenmesi ve bastırılması hususunda belirtildiği şekilde işbirliğine ilişkin daha açık ve somut yükümlülüklerin yüklenmiş olması, Sözleşme'nin daha uygulanabilir olması bakımından olumlu değerlendirilmektedir.

- **Gemilere Çıkılması (Boarding-Bordalama Yapılması)**

SUA Sözleşmesinde yapılan en önemli değişikliklerden birisi de, denizde seyrüsefer serbestliği prensibine önemli bir müdahale olarak algılanabilecek olan gemilere çıkılmasına

(bordalama-boarding) ilişkin düzenlemedir. Ticaret gemilerine çıkılması; şüpheli gemilere girilerek gemide bulunan yükün ve insanların aranması, sorgulanması, belgelerin incelenmesi ve yasadışı bir husus var ise el konmasını kapsayan çok ciddi bir müdahaledir.

Türkiye dahil çoğunluğu teşkil eden bir çok ülkenin görüşleri doğrultusunda gemilere çıkılması için mutlaka bayrak devletinin rızasının alınması gerektiği kabul edilmiştir.

Sözleşme'ye eklenen 8 bis numaralı maddenin 3 numaralı paragrafından itibaren belli bazı şartların tahakkuk etmesi halinde, taraf devletlerin bir gemiyi durdurarak bordalama (boarding) yapması, böylelikle gemiyi, yükünü ve gemide bulunanları araması, Sözleşme kapsamında yer alan suçların işlenip işlenmediği ya da işlenmek üzere olup olmadığını belirlemek için gemide bulunan kişileri sorgulamasına olanak sağlanmıştır.

Buna göre, taraf bir ülkenin güvenlik kuvvetleri ya da yetkilendirilmiş diğer resmî memurları, bir ülkenin karasularının ötesinde yer alan ve herhangi bir ülkenin bayrağını çeken/bayrağını çekmeye hakkı olan/tâbiyetini ileri süren bir gemiyle karşılaştıklarında; bu geminin, yükünün veya gemide bulunan bir kimsenin Sözleşme kapsamında yer alan bir suçun işlenmesine karıştıkları ya da karışmak üzere oldukları hakkında makul sebeplerin bulunması halinde gemiye bordalama (boarding) yapmayı istediğinde;

Bordalama (boarding) yapılmak istenilen geminin ilgili olduğu devlet (bayrak devleti/geminin bayrağını çekmeye hakkı olduğu devlet/geminin tâbiyetinde olduğu devlet) tâbiyet iddiasını doğrulayacak ve eğer tâbiyet teyit edilirse boarding talebinde bulunan devlet, bu devletten söz konusu gemiyle ilgili olarak uygun tedbirlerin alınması konusunda kendisine yetki verilmesini isteyecektir.

Kendisinden talepte bulunulan devlet, geminin tâbiyetini teyit edemezse, talepte bulunan devletin güvenlik güçleri ya da yetkilendirilmiş diğer resmî memurlarınca gemiye çıkılmasına ve araştırmaya bir itirazı olmadığını belirtebileceği gibi tâbiyet iddiasını da reddedebilecektir. Şüpheli gemilerin tâbiyeti ve bayrağı hakkındaki bilginin teyidi ve bordalama için onay verilmesi konusunda, taraf devletlerce 24 saat görev yapacak temas noktalarının bildirilmesi kabul edilmiştir.

Diğer yandan, kendisinden talepte bulunulan devletten tâbiyetin teyit edilmesine ilişkin belgenin alındığının teyit edilmesinden itibaren dört saat içinde her hangi bir cevap gelmezse istekte bulunan devlet, gemiye çıkarak Sözleşme kapsamında belirtilen suçların işlendiği ya da işlenmek üzere olduğunu tespit etmek, geminin tâbiyetine ilişkin belgeleri kontrol etmek

ve gemiyi belirli bir yere sevk etmek için gemiye girebilir, gemide bulunan kişileri sorgulayabilir; gemi, yükü ve gemide bulunan kişileri arayabilir. Ancak, bu durumda gemiye çıkılmasını önemli ölçüde sınırlandıran bir hükme göre de Sözleşme'ye taraf olunma aşamasında taraf devletler, belirtilen durumlarda kendilerinin açık muvafakatlerinin bulunmadığı hallerde bordalama yapılamaması haklarını saklı tutmak hususunda Genel Sekreter'e bir bildirim yapabileceklerdir. Bu hüküm, esasen gemiye kolaylıkla çıkılmasını önemli ölçüde sınırlandırmakta ve bu hakkın kötüye kullanılmasına engel olmaktadır.

Bu konudaki bir diğer sınırlandırma ise; tâbiyeti bayrak devleti tarafından teyit edilmeyen şüpheli gemilere, 4 saatlik bir süre sonunda beklemeksizin bordalama yapılması konusundadır. 4 saatlik sürenin bir geminin tâbiyetinin teyit edilmesine ilişkin bildirim talebinin bayrak devleti tarafından alındığının bordalama yapacak devlete bildirilmesinden sonra başlayacağı öngörülmüştür. Şüpheli bir gemiye çıkıldıktan sonra, o geminin herhangi bir yasadışı fiili işlemediğinin anlaşılması halinde uğranılan zararların tazmini de dahil olmak üzere 8 bis maddesiyle getirilen teminatların, ticaret gemilerinin seyrüsefer serbestliği prensibinin zedeleneceği konusundaki tereddütlerin giderilmesi bakımından uygun düzenlemeler olduğu değerlendirilmektedir.

- Sair Düzenlemeler

8 bis maddesiyle, ayrıca Sözleşme'ye taraf olunması sırasında, taraf ülkelerin kendi gemilerine diğer taraf ülkelerin güvenlik güçleri ile yetkilendirilmiş diğer memurlarının gemiye çıkabilmeleri hususunda ön izin vermeleri imkânı sağlandığı gibi, Sözleşme hükümlerine uygun olarak gemiye çıkılması durumunda bu müdahaleyi yapan taraf ülkece bayrak devletine yapılan işlemin sonuçları hakkında gerekli bilgileri nakletme yükümlülüğü yüklenmiş, gemiye çıkma ve arama faaliyetlerinin uluslararası hukuka ve Sözleşme'de öngörülen güvencelere uygun olarak yerine getirilmesi gerektiği, insanların yaşamlarına ciddi bir tehlikenin söz konusu olması ya da ilgili sözleşmelerden kaynaklanan bir hakkın kullanılmasının dışında bayrak devletinin açık muvafakati olmaksızın hiçbir ilâve tedbirin alınmayacağı, bordalama sırasında görevlilerin görevlerine engel olunması ile gemide bulunan kişiler ve görevlilerin emniyetini sağlamak için gerektiğinde güç kullanılması hariç olmak üzere güç kullanılmayacağı, güç kullanılması halinde ise bunun en asgâri/makul seviyede olacağı, bordalama ve alınacak tedbirlerin denizde can güvenliğini tehlikeye atmaması, gemideki tüm kişilere uluslararası insan hakları hukuku dahil uygulanabilir uluslararası hukuk hükümlerine uygun olarak ve temel insan saygınlığını koruyacak bir tarzda

davranılması, gemi ve yükünün güvenliğinin nazara alınması, bayrak devletinin ticarî ve hukukî menfaatlerine zarar verilmemesine dikkat edilmesi, gemi ve yükü hakkında alınacak herhangi bir tedbirin çevre bakımından sağlıklı olmasının sağlanması, alınan tedbirlerin haksız çıktığının anlaşılması durumunda ortaya çıkan zarardan taraf devletlerin sorumlu olmasına ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

- **Politik Suç İstisnası**

Yeni SUA Sözleşmesi'nde bir diğer önemli konuyu terörizmle mücadelede önemli bir engel olarak ortaya çıkan siyasi suç nedeniyle suçluların iade edilememesine dair mevcut ilkenin bertaraf edilmesi düşüncesi oluşturmuştur. *11 bis* maddeyle getirilen düzenlemeye göre Sözleşme kapsamında belirtilen suçların hiçbiri karşılıklı adlî yardım ya da iade amaçları bakımından siyasi bir suç, siyasi bir suçla bağlantılı bir suç ya da siyasi saiklerden kaynaklanan bir suç olarak nazara alınamayacaktır. Dolayısıyla, böyle bir suçta istinaden karşılıklı bir adli yardım ya da iade talebi söz konusu olduğunda bu suçun sadece siyasi bir suç, siyasi bir suçla bağlantılı bir suç ya da siyasi saiklerden kaynaklanan bir suç olduğu gerekçesiyle iade ya da karşılıklı adlî yardım talebinin reddedilmesi mümkün olmamaktadır.

- **Suçlu/Zanlı'nın Transferi**

Terörizmin Finanse Edilmesi Hakkındaki Sözleşme'nin 16. Maddesinden esinlenilerek; Söz konusu sözleşmenin *12 bis* maddesiyle, hakkında verilen bir mahkûmiyet kararının icrası veya tutuklanma dolayısıyla suçlu/zanlı'nın bulunduğu bir devletten, şahitlik, teşhis ya da sözleşme kapsamındaki suçların cezaî takibatı ve araştırılması nedeniyle delillerin ele geçirilmesinde yardım sağlanması amacıyla bir başka ülkeye transferine ilişkin ayrıntılı hükümler getirilmektedir. Bu hükümlerde dikkat çeken yan, transfer edilecek şahsa âdil muamele yapılması, bir başka deyişle gerekli hukukî ve sair güvencelerin sağlanmasına ağırlık verilmiş olmasıdır.

3.6.3 Değerlendirme

11 Eylül terör saldırısından sonra terörizmin önlenmesi konusunda uluslararası işbirliğinin önemi daha da artmış, bu çerçevede deniz hukuku alanında yürütülecek çalışmaların başında SUA Sözleşmesi ve Protokolü'nde yapılan düzeltme çalışmaları önem kazanmıştır.

SUA Sözcüşmesine eklenen 3 bis ve 3 ter numaralı yeni maddelerle, yeni suç tiplerinin yaratılması ve suçların bu şekilde artırılması, şüphesiz Sözcüşme'nin etki ve uygulanmasını kuvvetlendirecektir.

Yeni suç tiplerinin yaratılmasında, mevcut 3. Maddede seyir güvenliğine yönelik suçların yanı sıra denizde emniyete yönelik saldırıların da suç kapsamına alınmasında özellikle KİS'lerin kullanılması ya da suç işlenmek amacıyla taşınması gibi hallerde suç oluşacağıının kabulü, terörizmle mücadelede önemli bir caydırıcı etkiye sahip olabilecektir.

SUA Sözcüşmesi'ne 11 bis maddesi olarak ilâve edilen düzenlemeyle Sözcüşme kapsamında suç sayılan fiilleri işleyenlerin suçluların iadesi veya adli yardımlaşma bakımından siyasî suçlu olarak kabul edilerek iade edilmemelerinin veya ülkelerin adli yardımlaşma taleplerinin reddedilmesinin önlenmesi amaçlanmaktadır. Bu düzenleme, terörizmle mücadele oldukça önem taşıyan bir hükümdür. Ülkemizin terörizmle mücadelede yaşamış olduğu tecrübeler düşünüldüğünde ve esasen hükmün alındığı Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Sözcüşme'ye taraf olduğumuz nazara alındığında, olumlu olduğu değerlendirilmektedir.

Suçlu ya da zanlıların cezaî takibat ve yargılama sürecine tanıklık veya başka suretlerle katkı sağlayacağıının anlaşılması gibi hallerde taraf ülkeler arasında iadelerine olanak sağlayan hükmün, ülkeler arasında terörizmin önlenmesi ve suçluların takip ve yargı önüne getirilmesinin sağlanması bakımından işbirliğini artırıcı ve kuvvetlendirici bir nitelikte olduğu değerlendirilmektedir.

SUA Sözcüşmesi'ne eklenen 8 bis maddesinde yer alan hüküm kapsamında; ancak Sözcüşme'de yer alan suçlar bakımından ve bir ülkenin karasularının ötesindeki deniz alanlarında bulunan gemilerin tabîyetinin ilgili devlet tarafından teyit edilememesi ya da ilgili devlet tarafından verilen izin ile gemilere çıkılması mümkün olabilmektedir. Gemilere çıkılması, ciddî bir eylem olup, bunun sıkı şartlara bağlanması önem arz etmektedir. Yeni düzenlemeyle gemilere çıkış konusunda, bayrak devletinin rızasına dair bazı hükümler metne ilâve edilerek “bayrak devleti” kavramı, gemilere ilişkin uluslararası düzenlemeler esas alınarak benimsenmiştir.

Denizde denetim faaliyetlerine ilişkin ülkelerin uygulamaları incelendiğinde, bütün ülkelerin bayrak ülkesinin rızasına dayalı hareket ettikleri görülmektedir. Burada ABD'nin bir

istisnası mevcuttur ki, âcil tehdit yaratan durumlarda bayrak devleti rızası aranmayacağı ortaya konmaktadır.

Acil durumlarda gemi kaptanının sözlü rızasına dayalı uygulamada, katılım sayısının az olduğu hususu da ayrıca dikkati çekmektedir. Ülke donanmaları tarafından gerektiğinde kuvvet kullanımını öngören ülkeler içinde bazı sınırlandırmalar mevcuttur. Örneğin; Kanada, bakanlık teklifini; Hollanda, onay gerekliliğini; Singapur, özel yetkilendirme ihtiyacını; İspanya, yasadışı göç ve uyuşturucu kaçakçılığına karşı olan serbestinin KİS için geçerli olamayacağını, Türkiye, her bir durum için ayrı değerlendirme gerekliliğini ortaya koymakta; Almanya, Japonya, Norveç ve İngiltere ise, kuvvet kullanımına karşı çıkmaktadırlar. Konuya ilişkin bilgiler Şekil-1’de yer almaktadır.

Devletler	Bayrak devleti Rızası	Acil durumlarda şifahi izin	U/A Ant.	BMDHS	Deniz kuvvetleri Tarafından kuralların uygulanması	Notlar
Avustralya	Evet	Evet			Evet	
Kanada	Evet(1)	Evet	Evet	Evet	Evet(2)	(1) Başsavcı onayı ile (2) Bakanlık talebi ile
Danimarka	Evet*		Evet	Evet	Evet	*BMDHS veya SUA'ya (vb) bağlı olarak
Fransa	Evet		Evet	Evet	Evet	
Almanya	Evet				Hayır*	*Tetkik edilmekte
İtalya	Evet	Hayır			Evet	
Japonya	Evet				Hayır	
Hollanda	Evet	Hayır	Evet	Evet	Evet*	*Onay aşamasında
Norveç	Evet		Evet	Evet	Hayır	
Polonya	Uluslar arası sularda hiçbir hareket yapılmayacak.					
Portekiz	Evet	Evet		Evet	Evet	
Singapur	Evet			Evet	Evet*	*Özel izin talep edilecek
İspanya	Evet			Evet	Evet*	*Yalnızca göç ve ilaç kaçakçılığı (KİS'ler hariç)
Türkiye	Evet		Evet	Evet	Evet*	*Her durum için ayrı değerlendirme
İngiltere	Evet		Evet	Evet	Hayır	
ABD	Evet/Hayır*	Evet			Evet	*Yakın tehdit halinde

Şekil 1. PSI-Açık Denizlerde Denetim Hârekatı İçin Hukukî Uygulamalar.

Bordalama yapılması esnasında kolluk kuvveti kullanılmasına ilişkin olarak ülkelerin farklı uygulamaları olduğu da görülmektedir. Bu konuda bilinen örnekler, aşağıda arz edilmiştir:

ABD: Gemide sahil güvenlik unsuru bulundurmakta, gerektiğinde geçici olarak Sahil Güvenlik Komutanlığı emrine girmekte,

Hollanda: Gemide sahil güvenlik unsuru bulundurmakta, gerektiğinde geçici olarak Sahil Güvenlik Komutanlığı emrine girmekte,

Danimarka: Deniz kuvvetleri komutanlığı unsurları, kolluk kuvveti görevi de yapmakta.

Almanya: Anayasa gereği, sadece rızaya dayalı bordalama yapmakta,

İspanya: Gemide polis unsuru bulunmakta, gerektiğinde yargıç kararı çıkartmakta,

Japonya: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı unsurları bordalama yapmamakta, bu konuda sadece Sahil Güvenlik Komutanlığı unsurları görev yapmaktadır.

Açık denizlerde, karşılaşılan ve Sözleşme kapsamında belirtilen bir suçla ilgili olduğundan şüphelenilen bir geminin tâbiyetinin dört saat içinde teyit edilememesi halinde gemilere çıkılması imkânı tanınmakta ise de, gemilere kolaylıkla çıkılabileceğini söylemek zordur. Öncelikle, Sözleşmede yapılan son değişikliklere göre bir ülke tarafından bayrak devletine (ilgili devlete) o geminin tâbiyetinin sorulmasına ilişkin yazının alındığının teyit edilmesini müteakip dört saatin geçmesi üzerine gemiye çıkılması mümkün olabilecektir. Bu dört saatlik sürenin başlangıcı, bildirim yapılmasından itibaren değil, bu bildirim yapıldığının teyit edilmesinden sonradır.

Diğer yandan, 4 saatlik bir süre cevap verme süresi olarak öngörülmeyle birlikte bu sürenin kısa olduğu, mesai saatinin sona ermesi, saat farklılıkları, tatil veya haberleşmede yaşanan sıkıntılar gibi sebeplerle belirtilen sürede tâbiyetin teyidi taleplerinin değerlendirilememesi olası olduğundan, bu sürenin daha makul bir süreye çıkarılması uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Sözleşme'ye taraf olunma aşamasında taraf devletlerin, kendilerinin açık muvafakatlerinin bulunmadığı hallerde gemiye çıkılmaması haklarını saklı tutmak hususunda Genel Sekreter'e bir bildirimde bulunabileceklerine ilişkin *8 bis* maddesinde yer alan hüküm, esasen gemiye çıkılmasını önemli ölçüde sınırlandırabileceği ve bu hakkın kötüye kullanılmasına engel olabileceğinden olumlu değerlendirilmektedir. Gemilere çıkılması ya da diğer tedbirlerin alınması nedeniyle geminin söz konusu tedbirlerin alınmasını haklı gösteren herhangi bir fiili işlemediğinin anlaşılması halinde uğranılan zararların tazmini de dahil olmak üzere *8 bis* maddesiyle getirilmesi düşünülen teminatların, seyrüsefer serbestliği prensibinin

zedeleneceği konusundaki tereddütlerin giderilmesi bakımından ileri düzenlemeler olduğu değerlendirilmektedir.

11 Eylül terör saldırısından sonra SUA Sözleşmesi ve Protokolü'nde düzeltme çalışmalarını ile IMO'nun görevlerine daha geniş bir bakış açısından bakılarak, denizde seyir güvenliğinin yanı sıra denizde emniyetin sağlanması çalışmalarının da dahil olduğu yeni bir döneme girildiği ve SUA sözleşmesine yapılacak değişikliklerin, PSI konusunda en önemli uluslararası yasal dayanak olacağı değerlendirilmektedir.

IV. TÜRKİYE’NİN PSI KAPSAMINDA YÜRÜTTÜĞÜ FAALİYETLER

Türkiye; Aralık 2003 tarihinde, girişimi desteklediğine ilişkin siyasî kararı, diğer PSI ülkelerine bildirmiştir. PSI kapsamında yapılan faaliyetlerden; Ocak 2004 ayında Arap Denizi’nde icra edilen deniz önleme tatbikatı ile, 24-27 Ekim 2004 tarihlerinde Tokyo’da yapılan PSI tatbikatına gözlemci seviyesinde iştirak edilmiştir. En son 24-25 Kasım 2005 tarihlerinde, Hamburg’da icra edilen Bölgesel Uzmanlar Grubu Toplantısına katılım sağlanmıştır.

Girişime başlangıç aşamasından beri siyasî desteğini sürdüren Türkiye, PSI kapsamında icra edilecek faaliyetlerde, denizlerin serbestliği ilkesinden hareketle, deniz ticaretinin engellenmesine neden olacak uygulamalardan kaçınılması ve ticaret gemilerine bayrak devletinin izni olmaksızın bordalama yapılmaması gerektiğine inanmaktadır.

PSI girişimine taraf olan devletlerin kara, hava ve denizde birlikte denetim yeteneklerinin geliştirilebilmesi için KİS kaçakçılığının yoğun olarak yaşandığı Pasifik Okyanusu, Akdeniz ve Umman Denizi’nde ortak tatbikatlar icra edilmiştir. 2006 yılında Doğu Akdeniz’de, Türkiye’nin ev sahipliği ve önderliğinde benzer bir tatbikatın icrası maksadıyla hazırlıklar devam etmektedir.

Türkiye PSI içerisinde önemli bir yere sahip olan SUA Sözleşmesi ve Protokolü’nü, 27/9/1990 tarihli ve 3662 sayılı kanunla uygun bulmuştur. Söz konusu Sözleşme ve Protokolün düzeltme çalışmaları kapsamındaki komite çalışmalarına bir komisyon ile iştirak edilmiştir.

Terörizmden uzun yıllardan beri zarar gören ülkemizce, IMO Hukuk Komitesi bünyesinde yürütülmüş olan düzeltme çalışmaları, genel olarak ve ana hatları itibariyle desteklenmiştir. Ülkemiz, Hukuk Komitesi çalışmalarına ilk olarak kağıt veren devletler arasında yer almıştır.

Yeni Protokol’de zikredilen, özellikle terörizm ve KİS’lere yönelik düzenlemelere ilişkin uluslararası sözleşmelerin tamamına Ülkemizin taraf olması, yürütülen çalışmaların ülkemiz hak ve menfaatlerine uygun olarak gelişmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, suç iştirak, teşebbüs, suç sayılan fiillerin düzenlenmesi ve bu fiillere katkı sağlanması ile tehdit hallerinin ayrıca suç olarak belirtilmesi ve vurgulanması da olumlu olup hangi fiillerin suç sayılacağına dair yapılan düzenlemelere, Ülkemizce tamamen iştirak edilmektedir.

V. TARTIŞMA VE SONUÇ

Denizde Denetim Harekâtları; hızlı, esnek, saldırıyı caydırıcı ve uygulanabildiği takdirde Birleşmiş Milletler'in de katılımının sağlanacağı çok uluslu çözüm mekanizmalarını içermektedir. Tarihî açıdan bakıldığında, DDH, abluka, ziyaret ve arama, barış içinde abluka ile karantina uygulaması ve bunun standart ve normlarından doğmuştur. Hukuki olarak DDH uluslararası teamül hukuku kapsamında, **meşrû müdafaa'ya** ve **BM Şartı'na** dayandırılabilir.

Geçmişte DDH adı altında icra edilmiş olan faaliyetler, barış içinde abluka olarak adlandırılabilirken, barış içinde ablukada üçüncü taraf ülkelere ait gemilerin denetlenmesinin mümkün olmayacağı gerçeğinden yola çıkan koalisyon ülkeleri, DDH'lar ile, savaşın adını anmadan, savaşanlara hak veren abluka terimini kullanmaksızın istedikleri gemilere denetim yapabilecekleri bir harekât türetmişlerdir.

Uygulamada DDH'nın ismen çok uluslu olsalar da, uygulamada millî karakter taşıdıkları görülmektedir. Gelecekte DDH'nın başarılı bir şekilde icra edilmesinin önünde, komuta kontrol, angajman kuralları, muhabere gibi ciddî engeller olduğu görülmektedir. Bu alanlarda mutlak ilerleme ve iş birliği sağlanması gerekmektedir.

Son yıllarda icra edilmekte olan ve ABD tarafından DDH olarak adlandırılan, ancak, nicelik olarak tarihte icra edilenlerden farklı özellikler taşıyan faaliyetler, KİS'lerin nakliyatının yasaklanması, silâhların kontrolü ve silâh sayısındaki artışın engellenmesi için yararlı olabilir. Ancak uluslararası hukuk, küçük bir koalisyonun istekleri ya da ayrımcı bir üslupla uygulanmaya çalışılırsa bütünlüğünü koruyamaz.

PSI'ya katılan ülkelerin liderleri BMDHS'ni silâhların hızla artmasını engellemek için değiştirmeye kalktıklarında, bu düzenleme onların kendilerinin de uluslararası sulara erişimlerini engelleyebilir. Eğer uluslararası toplum, bir süper gücün istekleri doğrultusunda BMDHS'ni değiştirmeye kalkarlarsa, verilecek olan bu imtiyazdan vazgeçmek ya da eski düzenlemeyi getirmek hiç de kolay olmayacaktır. PSI, her ne kadar Bush yönetimi için çok büyük bir öneme haiz ise de, ABD ve uluslararası koalisyon tarafından açık denizlerde denetim harekâtı yapılabilmesi için uluslararası hukuk alanında çok büyük değişikliklere ihtiyaç vardır. BMDHS, devletlerin denizde denetim yapmasını yasaklayan ve uluslararası normları çok iyi bir şekilde belirleyen kurallar toplamıdır.

PSI ülkeleri faaliyetlerini, "uluslararası teamül hukuku kurallarının düzenlenmesi doğrultusunda gelişen hukuk kuralları, BM Güvenlik Konseyi'nin 1992 tarihli başkanlık

açıklaması, BM Anlaşması'na dayalı meşrû müdafaaya dayandırdıkları” beyanatında bulunmuşlardır. ABD ve koalisyon ülkelerinin açık denizlerde denetim harekâtı yapabilmeleri için BM Güvenlik Konseyi'nin bu konu hakkında bir karar alması gerekmektedir. Yine de serbestçe hareket edebilmeleri Konsey'in alacağı kararın yapısına ve kararın çapına bağlıdır. Bundan farklı olarak PSI ülkeleri, çok taraflı bir andlaşma yoluyla açık denizlerde gemilerin önlenmesi konusunda bir teamül yaratma girişiminde bulunabilirler. Ancak, uluslararası teamül kuralı yaratmak için ihtiyaç duyulan destek seviyesine ulaşılması uzun zaman gerektirecektir.

11 Eylül 2001 sonrasında, BM ve NATO ile uluslararası kuruluşlar ve başta ABD olmak üzere batılı ülkeler denizlerin ve deniz ticaretinin daha emniyetli ve güvenli olması için değişik platform, seviye ve kapsamda girişimler başlatmışlardır. Bu girişimlerin temel amacı; denizde terörle mücadele, KİS'lerin yayılması ile mücadele, silâh ve uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadele, yasadışı göçle mücadele alanlarında işbirliği ve etkinliği arttırmak olmuştur. Almanya bayraklı “BBC China” gemisinin PSI çerçevesinde denetime tâbi tutulduğu harekât, Libya'nın nükleer programının açığa çıkmasına yol açan süreci başlatmış ve PSI'in öneminin ilk somut göstergesini teşkil etmiştir.

İşbirliği alanında uluslararası hukukun limanlarda, deniz yetki alanlarında ve açık denizde, devletlere verdiği kontrol yetkilerini arttırmaya yönelik olarak BM Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) kararları ile mevcut sözleşme ve protokollerin düzeltilmesi ya da yenilerinin hayata geçirilmesi; bir deniz devleti olan, nüfusunun yaklaşık yarısı sahillerde yaşayan ve hepsinden önemlisi Türk Boğazları'nı kontrol eden ülkemizi doğrudan etkilemekte, yeni sorumluluklar yüklemektedir.

Yakın geçmişte üzerinde değişiklikler yapılan SUA Sözleşmesi, PSI açısından önem arz etmektedir. Başta ABD olmak üzere PSI'ya destek veren ülkelerin yoğun çabalarıyla güncellenen SUA Sözleşmesi'nin, DDH'ların icrasında hukukîlik kapsamında çok önemli ilerlemeler sağladığı açıktır. Ancak, söz konusu dokümana yapılan değişiklikler incelendiğinde; bordalama (boarding) konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmesine rağmen, bayrak devletinin bordalamaya izin verip vermeme konusunda söz sahibi olmaya devam ettiği görülmektedir. Başta ABD olmak üzere PSI'ya taraf ülkeler, SUA Sözleşmesi kapsamında farklı değişiklik talepleri ileri sürerek, bordalama yapılması önündeki bayrak devleti engelini aşma veya bayrak devletinin yetkilerini daha da azaltma yönünde çalışma sergileyebileceklerdir.

Her ne kadar ABD'nin yönlendirmesi ile denizlerde güvenliği şekillendiren birçok emrivaki uygulama yürürlüğe girdiyse de, özellikle terörle, organize suçlar ve KİS'lerin yayılması ile mücadele kapsamında açık denizde bayrak devleti rızası olmadan gemilerin durdurulması ve gemiye çıkılması yönündeki uluslararası hukukî gerekçeler, tüm girişimlere rağmen tam olarak oluşmamıştır. Ancak, 11 Eylül sonrası deniz güvenlik kültürünün hızla oluştuğu devletlerin bu konuda işbirliği ve dayanışma içine girdiği de bir gerçektir.

ABD, özellikle PSI Oluşumu ve Panama, Liberya, Marshall Adaları, Hırvatistan, Kıbrıs Rum Yönetimi ve Belize ile karşılıklı olarak yaptığı Bordalama Anlaşmaları sayesinde dünya denizlerinde icra edilen deniz taşımacılığının % 60-70 lere yakını denetleyebilecektir. ABD açık denizde bayrak devleti rızası olmadan gemilerin durdurulması ve gemiye çıkılmasının uluslararası hukukî gerekçelerini oluşturabilmek maksadıyla sadece bir hareket tarzı ile yetinmeyerek, özellikle var olan çok taraflı anlaşmaların değiştirilmesi, BM Güvenlik Konseyi Kararları, PSI gibi oluşumlardaki uygulamalar ile teamül hukuku oluşturulması, ikili andlaşmalar ve meşrû müdafaa kavramından istifade etme yolunda gayretlerini artıracak ve ticaretinin büyük bölümünü gerçekleştirdiği ve ulusal güvenliği açısından büyük değer verdiği denizlerdeki denetim faaliyetlerinden vazgeçmeyecektir.

Türkiye olarak PSI faaliyetlerinin içinde yer alınmasında; ülke görüşlerimizin dile getirilmesi ve aleyhimize olabilecek girişimlere karşı önlem alınması maksatlarından dolayı fayda görülmektedir.

SUA Sözleşmesi kapsamında bordalama maksadıyla yetki verilmesi ve kendi bayrağımızı taşıyan ticaret gemilerine yabancı kolluk güçlerinin çıkmasına izin verilmesi konusunda Türkiye'deki yetkili makamın belirlenmesi gerekmektedir.

Sadece SUA Sözleşmesi değil, Viyana Sözleşmesi ve Palermo Protokolü'nde de yakın gelecekte değişiklik çalışmalarının gündeme gelebilecektir; bu kapsamda, SUA Sözleşmesi esas alınarak muhtemel değişiklik konuları tespit edilmeli ve mevzuatımız ile mevcut uygulamalarımız gözden geçirilmelidir.

VI. KAYNAKLAR

MERAY Seha L., (1967):Devletler Hukukuna Giriş, Ankara, S.411

TOLUNER Sevin, (1996): Milletlerarası Hukuk Dersleri-Devletin Yetkisi, İstanbul, S.278

ABEL Elie, (1996): The Missile Crisis, Philadelphia and Newyork

Harp Akademileri komutanlığı, (2001): Devletler Hukuku, İstanbul, S.142

1945 tarihli Birleşmiş Milletler Andlaşması, (1946): Charter of United Nations, Newyork, Önsöz S. 3, Md. 33, 41,42,51

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, (1983), Newyork, Md. 17, 19, 86, 90, 116, 101, 108, 109, 120, 3, 8, 91, 92, 94, 95, 111

Açık Deniz Sözleşmesi (Convention on the High Seas), 1958, Cenevre (United Nations Treaty Series, vol.450, Md. 23, 6, 23,

NARTKER Mike, (2003): Global Security Newswire,

NTI, Global Security Newswire, (2003): Officials Plan International WMD Cargo Interdiction Exercise for Tomorrow

O'HANLON Michael, (2003): Preempting North Korean Threat in the Sea, Yale Global Online,

ABD Dış İşleri Bakanlığı, (2003): Fact Sheet (Proliferation Security Initiative Meeting), Paris,

WEINER Rebecca, (2003): Proliferation Security Initiative to Stem Flow of WMD Matériel, Monterey Institute of International Studies,

Ulaştırma Bakanlığı,(1999): Deniz Ulaştırma Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme, Ankara,

LOY James M., (2003): Maritime Domain Awareness (MDA)

S/Res/660 (1990) of 02 August 1990, The Situation between Iraq and Quwait.

S/Res/661 (1990) of 06 August 1990, The Situation between Iraq and Quwait.

S/Res/665 (1990) of 25 August 1990, The Situation between Iraq and Quwait.

S/Res/713 (1991) of 25 September 1991, Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

S/Res/757 (1992) of 30 May 1992, Bosnia and Herzegovina.

S/Res/787 (1992) of 16 November 1992, Bosnia and Herzegovina.

S/Res/820 (1993) of 17 April 1993, Bosnia and Herzegovina.

S/Res/873 (1993) of 13 October 1993, Haiti.

S/Res/940 (1994) of 31 July 1994, On authorization to form a multinational force with Unified Command and Control to restore the legitimately elected President and authorities of the Government of Haiti and extension of the mandate of the UN Mission in Haiti.

S/Res/944 (1994) of 29 September 1994, On termination of the measures regarding Haiti set out in resolutions 841, 873, and 917 after the return to Haiti of President Jean-Bertrand Aristide.

S/Res/1540 (2004) of 28 April 2004, Non-proliferation of weapons of mass destruction.

S/Res/1368 (2001) of 12 September 2001, Threats to international peace and security caused by terrorist acts.

S/Res/1373 (2001) of 28 September 2001, Threats to international peace and security caused by terrorist acts.

İnternet Adresleri:

- <http://www.un.org> : Birleşmiş Milletler
- <http://www.globalsecurity.org> : Global Security
- <http://usinfo.state.gov> : ABD Dışişleri Bakanlığı
- www.globalsecurity.org : Beyaz Saray

VII. ÖZGEÇMİŞ

- Doğum Tarihi : 27.03.1967
- Doğum Yeri : Kulu / KONYA
- Lise : (1981-1985), Deniz Lisesi
- Lisans : (1985-1989), Deniz Harp Okulu
- Yüksek Lisans : (2003-2004), Deniz Harp Akademisi